

KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU PROGRAMI

**KUVVETE BAŞVURMA YASAĞI ÇERÇEVESİNDE
UKRAYNA-RUSYA KRİZİ**

BERFİN DENİZ ÇABUK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSTANBUL, MART, 2023

Berfin Deniz ÇABUK

Yüksek Lisans Tezi

2023

KUVVETE BAŞVURMA YASAĞI ÇERÇEVESİNDE UKRAYNA-RUSYA KRİZİ

BERFİN DENİZ ÇABUK

DANIŞMAN: PROF. DR. A. IŞIL ERGÜVENÇ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kamu Hukuku Tezli Yüksek Lisans Programı'nda yüksek lisans derecesi için gerekli kısmi şartların yerine getirilmesi amacıyla Kadir Has Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'ne teslim edilmiştir.

İstanbul, Mart, 2023

ONAY

BERFİN DENİZ ÇABUK tarafından hazırlanan **KUVVETE BAŞVURMA YASAĞI ÇERÇEVESİNDE UKRAYNA- RUSYA KRİZİ** başlıklı bu çalışma jürimiz tarafından **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr., A. Işıl ERGÜVENÇ (Danışman)
Kadir Has Üniversitesi

Prof. Dr., A. Emre ÖKTEM
Galatasaray Üniversitesi

Doç. Dr., Olgun AKBULUT
Kadir Has Üniversitesi

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr., Mehmet Timur AYDEMİR
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü
Onay Tarihi: 29.03.2023

ARAŐTIRMA ETİĞİ VE YAYIN YÖNTEMLERİ BİLDİRİMİ

Ben, BERFİN DENİZ ÇABUK;

- Hazırladığım bu Yüksek Lisans Tezinin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve başka çalışmalardan yaptığım alıntıların kaynaklarını kurallara uygun biçimde belirttiğimi;
- Bu Yüksek Lisans Tezinin başka bir eğitim kurumunda bir derece veya diplomaya sunulan veya kabul edilen herhangi bir materyal içermediğini;
- "Yükseköğretim Kurulu Etik Davranış İlkeleri" uyarınca hazırlanan "Kadir Has Üniversitesi Akademik Etik İlkeleri"ni takip ettiğimi onaylıyorum.

Buna ek olarak, bu çalışma ile ilgili ortaya çıkabilecek herhangi bir usulsüzlük iddiasının, üniversite mevzuatına uygun olarak disiplin işlemi ile sonuçlanacağını kabul ediyorum.

Berfin Deniz ÇABUK

29.03.2023

Canım Anneme...

“Aleve aydınlığı için teşekkür et,
fakat tükenmeyen bir sabırla gölgede durarak
lâmbayı tutanı unutma.”

Rabindranath Tagore

TEŞEKKÜR

Başta, kendisini tanıdığım ilk andan bu ana kadar desteğini her zaman yanımda hissettiğim, öğrencisi olmaktan her daim gurur duyduğum, tez yazım süreci öncesinde ve tez yazım sürecimde desteğini hiçbir zaman esirgemeyen tez danıŐmanım, saygıdeğer hocam Prof. Dr. A. IŞıl Ergüvenç'e her zaman yanımda olduğu için sonsuz teşekkür ederim.

Doğduğum ilk günden bu yana hiçbir zaman elimi bırakmayan, beni yetiŐtiren biricik aileme sonsuz teşekkür ederim.

Son olarak, tez yazım sürecimde, belirlediğim kaynaklara ulaşabilmem için bana her zaman yardımcı olan Kadir Has Üniversitesi Bilgi Merkezi kıymetli çalıŐanlarına gönülden teşekkür ederim.

KUVVETE BAŞVURMA YASAĞI ÇERÇEVESİNDE UKRAYNA- RUSYA KRİZİ

ÖZET

Bu tezin amacı, kuvvete başvurma yasağı çerçevesinde Ukrayna- Rusya krizinde ortaya çıkmış ve günümüzde ortaya çıkmakta olan uluslararası hukuk ihlallerini tespit etmektir. Bu amaç doğrultusunda, iki bölümden oluşan tezimin ilk bölümünde, kuvvete başvurma, kuvvete başvurma yasağı kavramları ele alınmıştır. Nitekim, Ukrayna- Rusya krizi kapsamında ortaya çıkan uluslararası hukuk kurallarının ihlalini değerlendirebilmek için öncelikle kuvvete başvurma kavramı ve tarihçesi; sonrasında, kuvvete başvurma yasağı ve istisnaları eleştirel bir bakış açısıyla tespit edilmiştir. Özellikle, Birleşmiş Milletler sisteminde düzenlenmiş kuvvete başvurma yasağının istisnalarından biri olan meşru savunma hakkına, bu hakkın kapsamına ve koşullarına ilişkin olarak hem uluslararası hukuk öğretisinin hem de Uluslararası Adalet Divanı'nın yoğun şekilde tartıştığı hususlara değinilmiştir. Çalışmamın ikinci bölümünde, birinci bölümde yer verdiğim kuvvete başvurma yasağı ve istisnaları ile ilgili olarak karşımıza çıkan temel uluslararası hukuk kuralları ve tartışmaları Ukrayna- Rusya krizi bağlamında incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Kuvvete Başvurma, Kuvvete Başvurma Yasağı, Kuvvete Başvurma Yasağı İstisnaları, Meşru Savunma Hakkı, Birleşmiş Milletler Şartı, Uluslararası Adalet Divanı, Ukrayna- Rusya Krizi

THE SCOPE OF THE PROHIBITION OF USE OF FORCE IN INTERNATIONAL
LAW: THE CASE OF UKRAINE- RUSSIA CRISIS

ABSTRACT

The aim of this thesis is to examine the international legal debates that emerged and are emerging today within the scope of the prohibition of use of force in Ukraine- Russia crisis. For this purpose, in the first part of my thesis, which consists of two parts, concepts of use of force and prohibition of use of force are debated in detail. As a matter of fact, to evaluate the violation of international law rules that emerged within the scope of the Ukraine- Russia crisis, first, the concept and history of use of force; afterwards, the prohibition of use of force and its exceptions were determined from a critical point of view. Specifically, the right of self defence, which is one of the exceptions to the prohibition of use of force in the United Nations system, and the scope and conditions of this right are discussed extensively by both the international law doctrine and the International Court of Justice. Therefore, all of them were examined in detail. In my second part of my work, the main international law rules and discussions about the prohibition and exceptions to the use of force, which I have included in the first part, are evaluated in the context of the Ukraine- Russia crisis.

Keywords: The Use of Force, The Prohibition of Use of Force, Exceptions of The Use of Force, Right to Self Defence, The United Nations Charter, International Court of Justice, Ukraine- Russia Crisis

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	x
1. GİRİŞ.....	1
2. ULUSLARARASI HUKUKTA KUVVETE BAŞVURMA, KUVVETE BAŞVURMA YASAĞI VE İSTİSNALARI	3
2.1. Kuvvete Başvurma	3
2.1.1. Kavram	3
2.1.2. Birleşmiş Milletler öncesi dönemde kuvvete başvurma	4
2.1.2.1. Milletler Cemiyeti öncesi dönem	4
2.1.2.2. Milletler Cemiyeti dönemi	7
2.1.2.2.1. Milletler Cemiyeti Misakı	7
2.1.2.2.2. Briand- Kellogg Paktı.....	10
2.2. Kuvvete Başvurma Yasağı ve İstisnaları.....	11
2.2.1. Birleşmiş Milletler Şartı madde 2/4 çerçevesinde kuvvete başvurma yasağı.....	11
2.2.1.1. Uluslararası ilişkilerde kuvvete başvurma yasağı	11
2.2.1.2. Kuvvete başvurma ve kuvvete başvurma tehdidinde bulunma kavramı.....	14
2.2.1.3. Bir başka devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı veya Birleşmiş Milletler amaçlarına aykırı kuvvete başvurma	16
2.2.2. Kuvvete başvurma yasağının istisnaları	18
2.2.2.1. Birleşmiş Milletler Şartı kapsamında kuvvete başvurma yasağının istisnaları.....	18
2.2.2.1.1. Birleşmiş Milletler Şartı VII'nci bölümü kapsamında kuvvete başvurma.....	18
2.2.2.1.2. Meşru savunma hakkı çerçevesinde kuvvete başvurma	21

2.2.2.1.2.1. Genel kapsam.....	21
2.2.2.1.2.2. Meşru savunma hakkının kullanım koşulları.....	24
2.2.2.1.2.3. Önleyici meşru savunma hakkı.....	30
2.2.2.1.2.4. Müşterek meşru savunma hakkı.....	32
2.2.2.1.3. İkinci Dünya Savaşı itilaf devletlerine karşı kuvvete başvurma	33
2.2.2.1.4. Birleşmiş Milletler Şartı madde 43 kapsamında kuvvete başvurma.....	34
2.2.2.2. Birleşmiş Milletler Şartı dışında tartışılan istisnalar	35
2.2.2.2.1. İnsani müdahale.....	35
2.2.2.2.2. Yurt dışında vatandaşların korunması için kuvvete başvurma	39
3. KUVVETE BAŞVURMA YASAĞI İSTİSNALARININ UKRAYNA- RUSYA KRİZİNE UYGULANABİLİRLİĞİ	42
3.1. Birleşmiş Milletler Şartı'nda Düzenlenen Kuvvete Başvurma Yasağı İstisnaları ve Birleşmiş Milletler Şartı Dışında Tartışılan İstisnalar Kapsamında Rusya'nın Hukuki Sorumluluğunun Tespiti.....	42
3.1.1. Rusya'nın meşru savunma hakkını kullandığı iddiası kapsamında hukuki sorumluluğunun tespiti	42
3.1.2. Rusya'nın Birleşmiş Milletler Şartı VII'nci bölümü kapsamında hukuki sorumluluğunun tespiti	47
3.1.3. Rusya'nın insani müdahale doktrini kapsamında Ukrayna topraklarına müdahalesinin hukuka uygunluğunun tespiti.....	48
3.1.4. Rusya'nın yurt dışında bulunan vatandaşlarını koruma kapsamında kuvvete başvurduğu iddiasının hukuka uygunluğunun tespiti	52
3.2. Uluslararası Adalet Divanı Önündeki Yargılama	53
3.2.1. Ukrayna'nın iddialarının değerlendirilmesi.....	53
3.2.2. Rusya'nın savunmalarının değerlendirilmesi.....	55
3.2.3. Karar	57
4. SONUÇ	59
KAYNAKÇA	63

KISALTMALAR LİSTESİ

AJIL	: American Journal of International Law
AUILR	: American University of International Law Review
Bkz./ bkz.	: Bakınız
Ed. /eds.	: Editör
Edn.	: Edition (Baskı)
EJIL	: European Journal of International Law
ICLQ	: International and Comparative Law Quarterly
ICJ	: International Court of Justice
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
P./ p.	: Sayfa
Para. / para. / paras.	: Paragraf
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TJIL	: Texas Journal of International Law
UNGA	: United Nations General Assembly
Vs.	: Vesaire
YJIL	: Yale Journal of International Law

1. GİRİŞ

Kuvvete başvurma kavramı, yüzyıllardır uluslararası toplum tarafından tartışılmakta olan bir kavramdır. Bu kavramın kapsamı ve koşullarının belirlenmesi uluslararası hukuk öğretisinin en temel ve en ayırt edici konularından birini oluşturmaktadır. Bu kapsamda, tezimin birinci bölümünde ilk olarak, uluslararası hukukta kuvvete başvurma kavramı ve kökeni incelenmiştir. Kavramın kökeni, Milletler Cemiyeti kurulmadan önceki dönem ve Milletler Cemiyeti sonrasındaki dönem olmak üzere iki dönemde incelenmiştir. Milletler Cemiyeti öncesi dönem, kendi içerisinde ikiye ayrılmıştır. Bu noktada, birinci dönem, kuvvete başvurma kavramının, esas olarak kökeninin Antik Yunan ve Roma uygarlıklarına dayandığı dönemdir. Bu dönemde, kuvvete başvurma hususu, haklı-haksız savaş ayırımına dayandırılmak istenmiştir ve bir devletin başka bir devlete karşı savaşa başvurabilmesi için gerekli koşulların ne olması gerektiği tespit edilmiştir. İkinci ve sonraki dönem ise ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla kendi göstermiştir. Şöyle ki, ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte, kuvvete başvurma hakkı, devletlerin egemenliklerinden kaynaklanan bir hak olarak görülmeye başlanmıştır. Milletler Cemiyeti kurulduktan sonraki dönemde karşımıza iki önemli belge çıkacaktır: Milletler Cemiyeti Misakı ve Briand- Kellogg Paktı. Milletler Cemiyeti döneminde, Milletler Cemiyeti Misakı ile kuvvete başvurma sınırlandırılırken, Briand- Kellogg Paktı ile savaş yasaklanmıştır. Ne var ki, bu iki düzenleme 2. Dünya Savaşı'nın çıkmasını engelleyememiştir.

2. Dünya Savaşı sonrasında kurulan Birleşmiş Milletler örgütü ve imzalanan Birleşmiş Milletler Şartı ile devletlerin birbirlerine karşı kuvvete başvurusu evrensel olarak yasaklanmıştır. Tezimin birinci bölümünün ikinci başlığında, Birleşmiş Milletler Şartı dönemi kuvvete başvurma yasağı ve bu yasağın istisnaları incelenmiştir. Kuvvete başvurma yasağının Birleşmiş Milletler Şartı'nda düzenlenen istisnaları, meşru savunma hakkı ve Birleşmiş Milletler Şartı VII'nci bölümü kapsamında kuvvete başvurma hakkı olarak tespit edilmiştir. Bu noktada, kuvvete başvurma yasağı kavramının kapsamına değinildikten sonra ilk olarak Güvenlik Konseyi kararı ile kuvvete başvurma hakkı incelenmiştir. Sonrasında, Birleşmiş Milletler Şartı madde 51'de düzenlenen ve

uluslararası hukuk öğretisi, uluslararası mahkeme kararlarında kapsamı ve koşulları yoğun şekilde tartışılan bireysel meşru savunma hakkı ve müşterek meşru savunma hakkı değerlendirilmiştir. Meşru savunma hakkının genel kapsamı ve Birleşmiş Milletler Şartı madde 51'e göre meşru savunma hakkının hukukiliği için bulunması gereken koşulların ne olduğu detaylı şekilde tespit edilmiştir. Yine, öğretilerde ve içtihat hukukunda tartışılan önleyici meşru savunma kavramının ne olduğuna ilişkin öğretilerde belirtilen farklı görüşlere yer verilmiştir. Birinci bölümün ikinci başlığı altında, her ne kadar Birleşmiş Milletler Şartı'nda düzenlenmese dahi, kuvvete başvurma yasağının istisnaları olarak nitelendirilebilecek eylemlerin varlığı hususunda, insani müdahale doktrini ve yurt dışında bulunan vatandaşların korunması için kuvvete başvurma konuları tartışılmıştır.

Tezimin ikinci bölümünde, birinci bölümde tartıştığım uluslararası hukuk ilkeleri ve tartışmaları çerçevesinde Ukrayna- Rusya krizi değerlendirilmiştir. Nitekim, 24 Şubat 2022 tarihinde Rusya Federasyonu tarafından Ukrayna topraklarına karşı gerçekleştirilen kuvvete başvurma eylemleri, birçok temel uluslararası hukuk ilkesinin ihlaline sebep olmuştur ve bu konuda ortaya çıkan birçok tartışma bulunmaktadır. Tezimin ikinci bölümünün ilk kısmında kuvvete başvurma yasağı istisnaları kapsamında Rusya'nın hukuki sorumluluğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Öncelikle, Birleşmiş Milletler Şartı'nda düzenlenen meşru savunma hakkının kapsamı ve koşulları esas alınarak Ukrayna- Rusya krizi değerlendirilmiştir. Burada, öğretilerde, mahkeme kararlarında tartışılan önleyici meşru savunma hakkının kapsamı ve bu konudaki öğretisel görüşleri ışığında Rusya'nın hukuki sorumluluğu değerlendirilmiştir. Ek olarak, Birleşmiş Milletler Şartı dışında kuvvete başvurma yasağının istisnaları olarak kabul edilip edilemeyeceği tartışılan hususların, Ukrayna- Rusya krizine uygulanıp uygulanamayacağı tartışılmıştır. Tezimin ikinci bölümünün ikinci kısmında Rusya'nın Uluslararası Adalet Divanı nezdindeki sorumluluğunun tespiti kapsamında, konu ile ilgili Uluslararası Adalet Divanı tarafından verilmiş ihtiyati tedbir kararı incelenmiştir. Bu noktada, kuvvete başvurma yasağına ilişkin uluslararası hukuk temel ilkeleri ışığında ilk olarak, Ukrayna'nın Uluslararası Adalet Divanı nezdindeki iddiaları, sonrasında Rusya'nın savunmaları değerlendirilmiştir. Son olarak, Mahkeme tarafından verilmiş ihtiyati tedbir kararı incelenmiştir.

2. ULUSLARARASI HUKUKTA KUVVETE BAŞVURMA, KUVVETE BAŞVURMA YASAĞI VE İSTİSNALARI

2.1. Kuvvete Başvurma

2.1.1. Kavram

Kuvvete başvurma kavramı, geçmişten günümüze uluslararası hukukun en temel ve tartışmalı konularından birini oluşturmaktadır. Zira, yüzyıllardır devletler, çeşitli şekillerde ve nedenlerle başka devletlere yahut otoritelere karşı kuvvete başvurmaya devam etmektedir. Bu kapsamda, kuvvete başvurma kavramından ne anlaşılması gerektiği hususunun da tespiti gerekmektedir. Uluslararası hukuk kapsamında kuvvete başvurma kavramından, geniş anlamda, uluslararası alanda, savaş da dahil olmak üzere çeşitli silahlı zorlama yollarına başvuru anlaşılmaktadır.¹ Bu noktada, uluslararası hukukta kuvvete başvurma hakkının ifadesi olan *jus ad bellum* ile kuvvete başvurduktan sonra uyulması gereken kuralları, bir başka ifadeyle, silahlı çatışmalar hukukunu ifade eden *jus in bello* kavramının birbirinden ayrı kavramlar olduğunu belirtmek gereklidir.² Silahlı çatışmalar hukukunu ifade eden *jus in bello* kavramı, uluslararası hukuk kurallarına aykırı olarak kuvvet kullanılmış olsa da kuvvete başvurduktan sonra uyulması gereken kuralları düzenlemektedir. Kuvvete başvurma hakkı, kuvvete başvurma hakkının koşulları ise *jus ad bellum* kavramının içerisinde değerlendirilmektedir.

¹ Seha L. Meray, *Uluslararası Hukuk ve Örgütler* (1st edn, Ankara Üniversitesi Basımevi 1977) 226; Enver Bozkurt, *Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı* (1st edn, Nobel 2003) 6.

² D. J. Harris, *Cases and Materials on International Law* (6th edn, Sweet & Maxwell 2004) 886; Martin Dixon, *International Law* (7th edn, Oxford University Press 2013) 321; Yusuf Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II* (3rd edn, Seçkin 2015) 101; Olgun Değirmenci and Ali Mavuş, *Uluslararası Ceza Hukukunda Saldırı Suçu* (1st edn, Seçkin 2016) 21; Alexander Orakhelashvili, *Akehurst's Modern Introduction to International Law* (8th edn, Routledge 2019) 450.

2.1.2. Birleşmiş Milletler öncesi dönemde kuvvete başvurma

2.1.2.1. Milletler Cemiyeti öncesi dönem

Uluslararası hukukun, kuvvete başvurma kavramı ile yakından ilgisi iki temel nedene dayanmaktadır: Birinci neden, devletlerin, kuvvete başvurmayı hangi yöntemler ve kurallar çerçevesinde gerçekleştirebileceğinin tespitidir; ikinci neden ise kuvvete başvurma önlenmesidir.³ Günümüzde, kuvvete başvurma kavramının uluslararası bir örgüt aracılığıyla hukuki temele dayanılarak düzenlendiğini görmekteyiz. Lakin, günümüz düzenlemelerini yorumlayabilmek için kuvvete başvurma önlenmesi, kısıtlanması ve hatta Birleşmiş Milletler Şartı⁴ döneminde yasaklanmasına kadar gelen süreçte devletlerin ve uluslararası hukuk anlayışının kuvvete başvurma konusundaki tutumlarının farklılaştığı dönemleri incelemek yerinde olacaktır.

Kuvvete başvurma kavramının kökeni, İlk Çağ'a dayanmaktadır ve bu dönemde iki çeşit devlet tipi karşımıza çıkmaktadır: Birincisi, kendi kendine yetebilen site tipi devletlerdir; ikincisi ise, bir engel ile veya güçlü bir rakip ile karşı karşıya gelinceye kadar genişlemeye çaba gösteren imparatorluklardır.⁵ Nitekim, o dönemde, bu iki siyasi topluluğun birbirleri veya başka topluluklarla olan temasında, savaşa başvurma yolu mutlak hale gelmiştir.⁶ Bu kapsamda, Akipek'e⁷ göre, kuvvete başvurma kavramının kökeni, dört dönemden oluşmaktadır: Birinci dönem, haklı savaş doktrininin hâkim olduğu dönemdir; ikinci dönem, Hugo Grotius ile başlayan ve 1918'e kadar süregelen, kuvvete başvurma hakkının devletlerin egemenlik haklarından kaynaklandığı anlayışının hâkim olduğu dönemdir; üçüncü dönem, Milletler Cemiyeti'nin kurulduğu ve savaşın haksız bir fiil olarak nitelendirildiği dönemdir ve dördüncü dönem, Briand- Kellogg

³ Meray (n 1) 226.

⁴ Charter of the United Nations (adopted 26 June 1945, entered into force 24 October 1945) 1 UNTS XVI (UN) <<https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf>> Erişim Tarihi 1 February 2023; Aslan Gündüz, *Milletlerarası Hukuk* (11th edn, Savaş 2021) 95- 109.

⁵ Seha L. Meray, *Devletler Hukukuna Giriş Birinci Cilt* (2nd edn, Ajans- Türk Matbaası 1960) 5; Bozkurt (n 1) 6-7.

⁶ Meray, *Devletler Hukukuna Giriş Birinci Cilt* (n 5) 5.

⁷ İlhan Akipek, *Devletlerarası Hukuk Bakımından Meşru Müdafanın Mahiyeti ve Benzeri Müesseselerle Mukayesesi* (1st edn, Son Havadis Matbaası 1955) 8.

Misakı⁸ ile savaşın yasaklandığı ve uluslararası bir suç olarak kabul edildiği dönemdir. Nitekim, dört dönem de Birleşmiş Milletler Şartı dönemi öncesindedir. Meray'a göre, Birleşmiş Milletler Şartı öncesi dönemi iki döneme ayırarak değerlendirmek gerekmektedir: Birinci dönem, Milletler Cemiyeti öncesi, ikinci dönem Milletler Cemiyeti sonrası dönemdir.⁹ Uluslararası siyasal ve evrensel bir örgütlenmenin bulunmadığı Milletler Cemiyeti öncesi bu dönemin temel özelliği, devletlerin savaş ve kuvvete başvurma yetkilerini sınırsız olarak kullanabilmeleridir.¹⁰

Milletler Cemiyeti öncesi dönemde, devletlerin kuvvete başvurmalarına ilişkin karşımıza ilk çıkan dönem haklı- haksız savaş ayırımının yapıldığı ve haklı savaş doktrini kapsamında savaşın hukuka uygun olarak kabul edilebilmesi için gerekli koşulların tespit edildiği dönemdir. Haklı savaş doktrini, kökenini Antik Yunan ve Hristiyanlık öncesi Roma İmparatorluğu döneminden almaktadır.¹¹ Antik Yunan dönemde, savaş, doğal ve ihtiyaçlardan kaynaklanan bir eylem olarak görülürken, Roma döneminde, savaş, ahlaki temellere dayandırılmıştır.¹²

Haklı savaş doktrini, Hristiyanlıkta da yerini almıştır. Roma İmparatorluğu tarafından Hristiyanlık dininin resmi din olarak kabul edilmesinden önce, Hristiyanların askere yazılmaları yasaklanmışken, Roma İmparatorluğu'nun Hristiyanlığı resmi din olarak kabul etmesinden sonraki dönemde Kilise, benimsediği pasifist tutumdan uzaklaşarak Hristiyan vatandaşların savaşması için dini temeller bulmuştur.¹³ Bu dönemlerde, Saint Augustin'in haklı savaş doktrini kapsamında, bir savaşın haklı olarak nitelendirilebilmesi

⁸ Briand- Kellogg Pact (adopted 27 August 1928, entered into force 24 July 1929) 94 LNTS 57 <https://avalon.law.yale.edu/20th_century/kbpact.asp> Erişim Tarihi 1 February 2023; Gündüz (n 4) 91-92.

⁹ Meray, *Uluslararası Hukuk ve Örgütler* (n 1) 227.

¹⁰ ibid 228.

¹¹ Seha L. Meray, *Devletler Hukukuna Giriş İkinci Cilt* (3rd edn, Ankara Üniversitesi Basımevi 1965) 424-25; Malcolm N. Shaw, *International Law* (9th edn, Cambridge University Press 2021) 982-84; Joachim von Elbe 'The Evolution of The Concept of The Just War in International Law' in Tarcisio Gazzini and Nicholas Tsagourias (eds), *The Use of Force in International Law* (Ashgate 2013) 666-67; Marry E. O'Conne, 'The Prohibition of the use of force' in Nigel D. White and Christian Henderson (eds), *Research Handbook on International Conflict and Security Law* (Edward Elgar 2013) 91-92.

¹² Elif Uzun, 'Haklı Savaş Düşüncesinin Batılı Kökleri: İlk Çağlardan Yirminci Yüzyıla Jus ad Bellum Kavramı' (2010) 6 (21) *Uluslararası Hukuk ve Politika* 19, 21; Fulya A. Ereker, 'İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı' (2004) 1(3) *Uluslararası İlişkiler* 1, 4-5; Arthur Nussbaum, 'Just War- A Legal Concept?' (1943) 42(3) *Michigan Law Review* <<https://repository.law.umich.edu>> Erişim Tarihi 1 February 2023.

¹³ Değirmenci and Mavuş (n 2) 22-23; Uzun (n 12) 22; Ereker (n 12) 7.

için haklı bir nedenin olması, savaş kararının meşru bir otorite tarafından verilmesi ve iyi niyetin varlığı gerekmektedir.¹⁴ Yine, Augustin'e göre, savaş sadece barışın tesisi amacıyla başvurulabilecek bir araçtır.¹⁵ Ek olarak, bu dönemde, Saint Augustin'in izinden giden ünlü teolog Thomas Aquinas'a göre, bir savaşın haklı sayılabilmesi için üç gerekli kriter bulunmalıdır: Birincisi, savaş kararını verecek meşru bir otoritenin varlığı; ikincisi, savaş için gerekli haklı nedenlerin bulunması; üçüncüsü savaşı başlatan tarafın iyi niyete sahip olmasıdır.¹⁶

Haklı savaş doktrini modern uluslararası kamu hukukunun kurucuları olarak bilinen düşünürlerce de benimsenmiştir.¹⁷ Bu kapsamda, Orta Çağ'da haklı savaş doktrininin gelişmesinde ve şekillenmesinde büyük katkısı olan, İspanyol ilahiyatçı Francisco de Vitoria'ya göre, savaşın haklı olarak nitelendirilebilmesi için genel koşul, bir zarara uğranılmış olmasıdır.¹⁸ Yine, uluslararası kamu hukuku tarihinde önemli bir yere sahip olan Francisco Suárez'e göre, haklı savaş doktrini kapsamında, haklı savaş nedeni bulunması için başka bir yola başvurulacak ödetilemeyecek bir haksızlığın söz konusu olması gereklidir.¹⁹

Uluslararası hukukun Yeni Çağlarda kurucusu olarak nitelendirilen ve bazı yazarlara göre "uluslararası hukukun babası" olarak anılan Hollandalı filozof ve hukukçu Hugo Grotius, doğal hukuk anlayışını benimseyerek, savaşın Hristiyanlığa ve doğal hukuk anlayışına aykırı olmadığını kabul etmiştir.²⁰ Grotius'a göre, savaşa başvurulabilmesi için haklı nedenler, savunma, mülkiyet hakkına sahip olunan bir şeyin geri alınması ve cezalandırmadır.²¹ Yine Grotius'a göre, eğer karşı taraftan intikam almanın tek yolu savaşa başvurmaksa, intikam, savaşa karar vermek için haklı neden sayılabilir.²² Lakin,

¹⁴ Ereker (n 12) 8.

¹⁵ Uzun (n 12) 22.

¹⁶ Sheng Hongsheng, 'The Evolution of Law of War' (2006) 1(2) Chinese Journal of International Politics <<https://icproxy.khas.edu.tr:3733/eds/detail/detail?vid=2&sid=29f09717-ed25-46f5-a732-b127bda1f5c0%40redis&bdata=JkF1dGhUeXB1PWlwLHNzbyZsYW5nPXRYJnNpdGU9ZWRzLWxpdmU%3d#AN=edselc.2-52.0-58149491711&db=edselc>> Erişim Tarihi 1 February 2023.

¹⁷ Değirmenci and Mavuş (n 2) 23-24.

¹⁸ Uzun (n 12) 23-24.

¹⁹ ibid 25; Shaw (n 9) 983-84.

²⁰ Meray, *Devletler Hukukuna Giriş Birinci Cilt* (n 5) 25-27; Seha L. Meray (tr), *Savaş ve Barış Hukuku* (Say 2011) 37-41.

²¹ Uzun (n 12) 27-28.

belirtmek gerekir ki, bahsi geçen yazarların çabaları savaşı yasaklamaktan çok, hangi şartlar altında savaş kararının verilmesinin meşru, haklı ve adil olarak değerlendirilebileceğini tespit etme yönündedir.²³ İlerleyen dönemlerde, Batı'da Kilisenin gücünü kaybetmesi ve ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte haklı savaş doktrini değişime uğramıştır.²⁴ Bu noktada, artık, haklı savaş doktrini, devletlerin egemenlik yetkisinden kaynaklanan hakların kullanımı ile ele alınmaya başlamıştır. Ne var ki, bu anlayış çerçevesinde, devletlerin egemenlik yetkisinden kaynaklanan bir hak olarak görülen savaşa karar verme, her iki tarafın da haklılığını iddia etmesi üzerine keyfiyet olarak nitelendirilecek eylemlere yol açmıştır. Nitekim, savaşın haklı bir sebep ile açılıp açılmadığının tespitini yapacak uluslararası bir organ bulunmadıkça böyle bir ayırım ancak savaşa başvuracak devletlerin tek taraflı iddialarına dayanmaktan öte gidememiştir.²⁵ Bu nedenlerle, bu dönemde haklı savaş doktrini etkisini kaybetmeye başlamıştır.²⁶

2.1.2.2. Milletler Cemiyeti dönemi

2.1.2.2.1. Milletler Cemiyeti Misakı²⁷

Milletler Cemiyeti dönemini, Birinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkilerinin ortadan kaldırılması ve uluslararası toplumun bir kez daha yıkıcı bir savaş ile karşı karşıya kalmaması amacıyla, savaşa uluslararası bir yapı aracılığıyla engel olmanın yollarının arandığı bir dönem olarak nitelendirebiliriz. Nitekim, Meray'a göre, bu dönemin temel özelliği, kuvvet kullanımına başvuruya ilişkin olarak, uluslararası teamül hukuku kurallarına antlaşma yoluyla sınırlar getirilmesi ve örgütlenmedir.²⁸ Bu kapsamda,

²² Önder Bakırcıoğlu, *Self-Defence in International and Criminal Law* (1st edn, Routledge 2011) 126-130; Larry May, 'Just War in Ancient Legal Thought' in Leila Nadya Sadat (ed), *Seeking Accountability for the Unlawful Use of Force* (Cambridge University Press 2018) 108.

²³ Meray, *Devletler Hukukuna Giriş İkinci Cilt* (n 11) 424.

²⁴ Dixon (n 2) 322.

²⁵ Meray, *Devletler Hukukuna Giriş İkinci Cilt* (n 11) 424-25; Dixon (n 2) 322-23.

²⁶ Değirmenci and Mavuş (n 2) 24.

²⁷ The Covenant of the League of Nations (adopted 28 June 1919, entered into force 10 January 1920) <https://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp> Erişim Tarihi 1 February 2023.

²⁸ Meray, *Uluslararası Hukuk ve Örgütler* (n 1) 232-33.

Milletler Cemiyeti Dönemi'nin çok taraflı iki temel belgesini incelemek gerekmektedir: Birincisi, 10 Ocak 1920 tarihinde yürürlüğe giren Milletler Cemiyeti Misakı, ikincisi ise 24 Temmuz 1929 tarihinde yürürlüğe giren Briand- Kellogg Paktı.

Milletler Cemiyeti Misakı, bir yandan Milletler Cemiyeti'ni kurarken, diğer yandan uluslararası kamu düzeninin korunması noktasında ana ilkeleri kabul etmiştir.²⁹ Milletler Cemiyeti Misakı, kuvvet kullanımına başvuru hususunda birtakım önemli düzenlemeler içermektedir. Öncelikle, Milletler Cemiyeti'nin amacı ile doğru orantılı olarak Milletler Cemiyeti Misakı, barışın bölünmez bir bütün olduğunu, barışı bozucu eylemlerin tüm uluslararası toplum üyelerini ilgilendirdiğini kabul etmiştir.³⁰ Ek olarak, bu dönemde, Milletler Cemiyeti Misakı ile getirilen bir yenilik söz konusudur. Buna göre, artık uluslararası toplumu oluşturan üyelere uluslararası uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözümü için belirli yükümlülükler getirilmiştir ve bu yükümlülüklerin tamamlanmadığı noktada devletlerin savaş yetkisini kullanamayacakları düzenlenmiştir.³¹ Ne var ki, Milletler Cemiyeti Misakı ile kuvvete başvurma açıkça yasaklanmamış, uyuşmazlıkların barışçıl yöntemle çözülmesi için devletlere birtakım yükümlülükler getirilmiş, bir başka deyişle, kuvvete başvurma hakkı sınırlandırılmıştır.³²

Milletler Cemiyeti sistemine göre, uluslararası ilişkileri ortadan kaldıracak uyuşmazlıklar söz konusu olduğunda, Milletler Cemiyeti Misakı'nın 12. maddesi³³ uyarınca, devletlerin ortaya çıkan uyuşmazlıkları hakeme veya mahkemeye yahut Cemiyet Meclisinin tetkikine arz etme yükümlülükleri bulunmaktadır.³⁴ Milletler Cemiyeti Misakı'nın 15. maddesine³⁵ göre uyuşmazlık, hakem ya da mahkeme önüne taşınmayacaksa, Milletler Cemiyeti Sözleşmesi'nin 13. maddesine³⁶ göre, Cemiyet Meclisinin tetkikine arz edilmelidir. Makul bir süre içerisinde verilmesi gereken hakem kararı veya mahkeme kararından veya anlaşmazlığın Cemiyet Meclisi'ne sunulmasından sonra en geç altı

²⁹ Gündüz (n 4) 87.

³⁰ Meray, *Uluslararası Hukuk ve Örgütler* (n 1) 232-33.

³¹ ibid.

³² Meray, *Devletler Hukukuna Giriş İkinci Cilt* (n 11) 425; Berdal Aral, *Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı* (Siyasal Kitabevi 1999) 2-3; Dixon (n 2) 323; Aksar (n 2) 104; Değirmenci and Mavuş (n 2) 30; Gündüz (n 4) 89; Shaw (n 9) 985.

³³ The Covenant of the League of Nations (n 27) Article 12.

³⁴ Gündüz (n 4) 88-89; Meray, *Uluslararası Hukuk ve Örgütler* (n 1) 232-33.

³⁵ The Covenant of the League of Nations (n 27) Article 15.

³⁶ The Covenant of the League of Nations (n 27) Article 13.

içinde taraflara verilmesi gereken Meclis raporunun üzerinden üç ay geçmediği takdirde savaşa başvurulamayacaktır.³⁷ Bu noktadan hareketle, devletlerin maddede belirtilen yükümlülükleri tamamlamadan doğrudan savaşa başvurma hakları bulunmamaktadır. Bir başka ifadeyle, Milletler Cemiyeti Misakı'nda yer alan düzenleme, savaşı ya da kuvvet kullanımına başvurmayı yasaklama şeklinde değil, kuvvet kullanımına başvurunun geciktirilmesi biçiminde cereyan etmiştir.³⁸

Neticede, Milletler Cemiyeti Misakı'nın 16. maddesi³⁹ uyarınca, yukarıda bahsi geçen yükümlülüklerin ihlali neticesinde devletlerden birinin savaşa başvurusu durumunda, savaşa başvuran devlet Milletler Cemiyeti'nin tüm üyelerine karşı savaşa başvurulmuş sayılacaktı. Buna göre, Milletler Cemiyeti'ne üye olan tüm devletlerin, savaşı başlatan üyeye karşı ticari ve mali ilişkilerin kesilmesi, bir başka ifadeyle ambargo uygulaması yoluna başvurma hakkı vardır.⁴⁰ Bununla beraber, Milletler Cemiyeti Misakı'nda, Polonya temsilcisinin teklifi üzerine, Milletler Cemiyeti Genel Kurulu tarafından verilen karar ile uluslararası uyuşmazlıkların çözülmesi için tecavüz savaşlarına başvurulması yasaklanmıştır ve tecavüz savaşının uluslararası bir suç olarak sayıldığı belirtilmiştir.⁴¹ Belirtmek gerekir ki, Milletler Cemiyeti'nin kurulmasının “mevsimsiz” olarak nitelendiren, geniş ve evrensel niteliklere haiz olduğu için duruma uygun olmadığını ve dolayısıyla kendisinden beklenen hizmeti yerine getiremediğini savunan görüş bulunmaktadır.⁴² Buna karşılık, Dixon'a göre, Milletler Cemiyeti Misakı'nın iki önemli sonucu üzerinde durmak gerekmektedir: Birincisi, meşru müdafaa hakkının varlığının savaşa başvurma hakkı üzerindeki usuli olarak getirilmiş kısıtlamalara gerçek bir yasal istisna olarak ortaya çıkmasıdır ve ikincisi, daha önceki dönemlerde ortaya çıkmış savaş dışındaki kuvvete başvurma fiillerinin, siyasi gerekçelerden çok yasal iddialar ve haklar olarak nitelendirilmesidir.⁴³

³⁷ Değirmenci and Mavuş (n 2) 30.

³⁸ Meray, *Uluslararası Hukuk ve Örgütler* (n 1) 232-33.

³⁹ The Covenant of the League of Nations (n 27) Article 16.

⁴⁰ Gündüz (n 4) 88-89.

⁴¹ Meray, *Devletler Hukukuna Giriş İkinci Cilt* (n 11) 425.

⁴² Muammer Raşit Sevig, *Devletler Umumi Hukuku* (2nd edn, Sulhi Garan Matbaası 1958) 117-18.

⁴³ Dixon (n 2) 323.

2.1.2.2.2. Briand- Kellogg Paktı

Milletler Cemiyeti dönemi olarak nitelendirilen ve Birleşmiş Milletler Şartı öncesi dönem olarak bilinen bu dönemde, yürürlüğe giren ve kuvvet kullanımına başvurmayı düzenleyen bir diğer temel ve evrensel belge, Briand-Kellogg Paktı veya Paris Paktı'dır. Pakt, Fransız ve Amerikan Dışişleri Bakanlarının çabaları sonucunda, 27 Ağustos 1928'te Paris'te çok taraflı bir anlaşma olarak imzalanmıştır. Briand-Kellogg Paktı'nın 1. maddesi⁴⁴ uyarınca, sözleşmeye taraf olan devletlerin, uluslararası anlaşmazlıkların çözümü için savaşa başvurmayacaklarını ve sözleşmeye taraf olan devletler için birbiriyle olan ilişkilerinde ulusal politikanın bir aracı olarak savaşın yasaklandığını belirtilmiştir. Yine, Briand-Kellogg Paktı'nın 2. maddesi uyarınca⁴⁵, uluslararası uyuşmazlıkların çözümünün ancak barışçıl yollar ile çözümünün mecburi olduğu vurgulanmıştır.

Briand- Kellogg Paktı, Akipek'e göre, geçmiş dönemde devletlerarası hayata egemen olan zihniyetin değişim göstermeye başladığının delilidir.⁴⁶ Nitekim, Briand- Kellogg Paktı'na göre, saldırı savaşları yasaklanmıştır.⁴⁷ Ne var ki, Pakt, meşru savunma kapsamında gerçekleşecek savaşları, uluslararası bir zorlama önlemi olarak gerçekleştirilecek savaşları, Briand- Kellogg Paktı'na taraf olmayan devletler arasında ya da onlara karşı gerçekleşecek savaşları ve Briand- Kellogg Paktı'na aykırı davranan devlete karşı gerçekleştirilecek savaşları yasaklamamıştır.⁴⁸ Lakin, Gündüz'e göre, her ne kadar Pakt, taraf olmayan devletler arasında ya da onlara karşı gerçekleşecek savaşları yasaklamamış olsa da Briand- Kellogg Paktı'nın ihtiva ettiği hükümler dolayısıyla, bu hükümlerin emredici bir teamül hukuku kuralı haline gelmesinden de mütevellit Pakt, üye olmayan devletleri de bağlayacaktır.⁴⁹ Gerçekten de İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi yargılamalarında Pakta aykırı eylemler suç sayılmıştır.⁵⁰ Sonuç olarak, Briand Kellogg Paktı, kuvvete başvurmaya

⁴⁴ Briand- Kellogg Pact (n 8) Article 1.

⁴⁵ Briand- Kellogg Pact (n 8) Article 2.

⁴⁶ Akipek (n 7) 9.

⁴⁷ Gündüz (n 4) 91.

⁴⁸ Meray, *Uluslararası Hukuk ve Örgütler* (n 1) 232-33.

⁴⁹ Gündüz (n 4) 91.

⁵⁰ Agreement for the Prosecution and Punishment of the Major War Criminals of the European Axis, and Charter of the International Military Tribunal, London, 8 August 1945, Article 6 <<https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/nuremberg-tribunal-charter-1945>> Erişim Tarihi 1 February 2023; Meray, *Devletler Hukukuna Giriş İkinci Cilt* (n 9) 427; William A Schabas, 'Nuremberg and Aggressive

ilişkin getirdiği düzenlemeler ile hem uluslararası hukuk doktrinine hem de Birleşmiş Milletler Şartı dönemi ve sonraki döneme ayırt edici nitelikte bir katkı sağlamıştır.

2.2. Kuvvete Başvurma Yasağı ve İstisnaları

2.2.1. Birleşmiş Milletler Şartı madde 2/4 çerçevesinde kuvvete başvurma yasağı

2.2.1.1. Uluslararası ilişkilerde kuvvete başvurma yasağı

Birleşmiş Milletler, iki büyük ve yıkıcı dünya savaşı sonrasında, uluslararası barış ve güvenliğin korunması noktasında kuvvete başvurma kavramını ve koşullarını düzenleyen evrensel niteliğe haiz uluslararası örgüt olarak karşımıza çıkar. Nitekim, Birleşmiş Milletler Şartı'nın 1. maddesi⁵¹ uyarınca, Birleşmiş Milletler örgütünün kuruluş amaçları arasında uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması yer almaktadır. Yine, Birleşmiş Milletler Şartı'nın madde 2/3 hükmü⁵² uyarınca, üye devletler arasında doğabilecek anlaşmazlıkların uluslararası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye atmayacak şekilde barışçıl yollarla çözüleceği belirtilmiştir.

Bu noktada, Birleşmiş Milletler Şartı'nın kuvvete başvurma noktasında taraf devletlere getirdiği en temel düzenleme 2. maddesinin 4. fıkrasında yer almaktadır. Birleşmiş Milletler Şartı'nın 2. maddesinin 4. fıkrası uyarınca kuvvete başvurma yasaklanmıştır: *“Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı, gerek Birleşmiş Milletler'in amaçları ile*

War', Leila Nadya Sadat (ed), *Seeking Accountability for the Unlawful Use of Force* (Cambridge University Press 2018) 58-79; James Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law* (9th edn, Oxford University Press 2019) 718.

⁵¹ Charter of the United Nations (n 4) Article 1.

⁵² Charter of the United Nations (n 4) Article 2/3.

*bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar*⁵³.”

Görüleceği üzere, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması hususunda Birleşmiş Milletler Şartı'nın taraf devletlere getirdiği en önemli yükümlülük olarak nitelendirilebilecek madde 2/4 hükmü, uluslararası kamu hukukunda kuvvete başvurmayı açık bir şekilde yasaklayan bir kuraldır.⁵⁴ Birleşmiş Milletler Şartı, kuvvete başvurmanın yanı sıra kuvvete başvurma tehdidini de yasaklamıştır. Ek olarak, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda, uluslararası hukukta kuvvete başvurmanın açıkça yasaklandığı birçok belge ve mahkeme kararı karşımıza çıkacaktır. Örneğin, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun, 1970 tarihli Uluslararası Hukuk İlkeleri Bildirgesi ve 1974 tarihli Saldırının Tanımlanması Kararında⁵⁵ uluslararası nitelikteki uyuşmazlıkların çözümünde kuvvete başvurmanın yasak olduğu belirtilmiştir. Yine, Uluslararası Adalet Divanı'nın başta Nikaragua Davası'nda⁵⁶ verdiği kararda, kuvvete başvurma yasağının sadece Birleşmiş Milletler Şartı'nda değil; Birleşmiş Milletler Şartı öncesi dönemde, bir başka deyişle, uluslararası teamül hukukunda da düzenlenmiş bir yükümlülük olduğunu ve hatta uluslararası hukuk kapsamında *jus cogens* norm niteliği kazandığını belirtmiştir.⁵⁷

Birleşmiş Milletler Şartı'nın 2. maddesinin 4. fıkrası çerçevesinde kuvvete başvurma yasağının kapsamı incelendiğinde, Birleşmiş Milletler Şartı'na üye devletlerin uluslararası ilişkilerinde kuvvete başvurmalarının ve kuvvete başvurma tehdidinde bulunulmasının yasaklandığı karşımıza çıkmaktadır. Zira, Birleşmiş Milletler Şartı, uluslararası ilişkilerde kuvvete başvurmayı ilke olarak evrensel düzeyde yasaklamış ilk antlaşmadır.⁵⁸ Uluslararası ilişkilerde devletlerin kuvvete başvurmalarının yasaklanması

⁵³ Charter of the United Nations (n 4) Article 2/4.

⁵⁴ Aksar (n 2) 105.

⁵⁵ UNGA Res 3314 (XXIX) (14 December 1974); Gündüz (n 4) 120-21.

⁵⁶ Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States) (Merits) [1986] ICJ Rep 14 <<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf>> Erişim Tarihi 1 February 2023. Mahkemenin, Nikaragua kararındaki konu ile ilgili paragrafları için bkz. Harris (n 2) 893-912.

⁵⁷ ICJ Reports, 1986, p. 17 para. 34; Sevin Toluner, 'Nikaragua'ya Karşı Askeri ve Benzeri Faaliyetler Davasındaki Yargı ve Meşru Müdafaa Hakkı' in Sevin Toluner (ed), *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları* (Beta 2000) 350-52; Orakhelashvili (n 2) 452.

⁵⁸ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk* (15th edn, Turhan Kitabevi 2016) 517.

noktasında, bu konu ile ilgili Birleşmiş Milletler Şartı'nın 2. maddesinin 7. fıkrasında düzenlenmiş devletlerin birbirlerinin iç işlerine karışmama yükümlülüğüne değinmek gerekmektedir.⁵⁹ Nitekim, uluslararası kamu hukukunun en temel kurallarından biri, devletlerin egemen eşitliğinin var olması ve her devletin egemenlik yetkilerinden kaynaklanan haklara sahip olması kapsamında iç işlerinde bağımsız olmasıdır.⁶⁰ Bu temel kurala paralel olarak, Uluslararası Adalet Divanı'nın Nikaragua Davası'nda da ele alınmış ve devletlerin diğer devletlerin iç işlerine karışma manasına gelebilecek nitelikte eylemlerden kaçınmak zorunda olduğu vurgulanmıştır.⁶¹

Devletlerin iç işlerine karışmama yükümlülüğünün içeriğini analiz etmek için uluslararası hukuk belgeleri arasında ayırt edici bir yere sahip olan bir belge, 21 Aralık 1965 tarih ve 2131 (XX) sayılı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun Devletlerin İç İşlerine Müdahalenin Kabul Edilemeyeceğine İlişkin Bildirgesidir.⁶² Bildirge, bir devletin başka bir devletin iç veya dış işlerine, doğrudan veya dolaylı olarak müdahale edemeyeceğini düzenlemiştir ve bu kapsamda, bir devletin kişiliğine veya siyasi, ekonomik ve kültürel değerlerine karşı silahlı ve diğer türlü her müdahale veya müdahalede bulunma girişimi kınanmıştır.⁶³ Ek olarak, 24 Ekim 1970 tarihli ve 2625 (XXV) sayılı Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun Dostça İlişkiler Bildirgesi'nin⁶⁴ içeriğinde aynı düzenlemeler yer almıştır ve bu Bildirge'de, devletlerin bir başka devlet içerisindeki iç karışıklıklara karışmama, bu karışıklıklara yardımda bulunmama ve bu karışıklıkları teşvik etmeme veya yönetime karşı ayaklanmalarda silahlı gruplara destek olmama yükümlülüğü düzenlenmiştir.⁶⁵ Bu çerçevede, bir devletin içerisinde meydana gelen ayaklanmalara karışmama, yardımda bulunmama ve bu karışıklıkları teşvik etmeme uluslararası hukuk ilkesinin vurgulandığı Nikaragua Davası'na değinmekte yarar olacaktır.

Nikaragua Davası'nda, Uluslararası Adalet Divanı, iç işlerine karışmama ilkesi kapsamında bir devletin iç işlerini düzenleme konusunda özgürce hareket etmesi

⁵⁹ Shaw (n 9) 989-90. Ayrıca bkz. James Henderson, *The Use of Force and International Law* (Cambridge University Press 2018).

⁶⁰ Aksar (n 2) 108.

⁶¹ ICJ Reports, 1986, p. 96 para. 202.

⁶² UNGA Res 2131 (XX) (21 December 1965).

⁶³ Aksar (n 2) 109.

⁶⁴ UNGA Res 2625 (XXV) (24 October 1970).

⁶⁵ ibid.

gerektiğini ve bu yöndeki bir ilkenin aynı zamanda uluslararası teamül hukukundan da kaynaklandığını vurgulamıştır.⁶⁶ Aynı şekilde, bu dava kapsamında, Uluslararası Adalet Divanı, bir devletin mevcut hükümetine yardım etme ile o devletin mevcut hükümetine karşı ayaklanan silahlı gruplara yardım etme arasındaki farka değinmiştir ve mevcut hükümete yapılan yardımların hukukiliği hususunda bir şüphe olmadığı noktasına dikkat çekmiştir.⁶⁷ Divan, devlet uygulamalarının bir devlet içerisindeki self-determinasyon hakkını kullanmak için eyleme geçen özgürlük hareketleri dışında, mevcut yönetime karşı ayaklanmış silahlı gruplara yardım edilmesini, bu grupların teşvik edilmesinin bir hak olarak nitelendirilemeyeceğini belirtmiştir.⁶⁸ Bu hususta, belirtmek gerekecektir ki, devletin içerisinde çıkmış karışıklık yahut ayaklanma o devlette iç savaş boyutuna ulaşmış ise de uluslararası kamu hukukunda kabul gören uygulama, başkaca herhangi bir devletin Birleşmiş Milletler veya bölgesel bir örgüt kararı olmaksızın o devlete karşı herhangi bir müdahalede bulunamayacağıdır.⁶⁹ Nitekim, Pazarcı'ya göre, kuvvete başvurma tehdidi ve kuvvete başvurma yasaklanması uluslararası ilişkiler bağlamında öngörülmuş bir düzenlemedir ve bir devletin ülkesi içerisinde meydana gelmiş ayaklanma ve iç savaş durumunda kuvvete başvurma durumu Birleşmiş Milletler Şartı madde 2/4 kapsamı dışarısında kalacaktır.⁷⁰

2.2.1.2. Kuvvete başvurma ve kuvvete başvurma tehdidinde bulunma kavramı

Birleşmiş Milletler Şartı madde 2/4 uyarınca, Teşkilata üye devletlerin diğer devletlerin toprak bütünlüğüne, siyasi bağımsızlığına veya Birleşmiş Milletlerin amaçlarına aykırı olacak şekilde kuvvete başvurmaları ve kuvvete başvurma tehdidinde bulunmaları yasaklanmıştır. Bu çerçevede, Birleşmiş Milletler Şartı'nın madde 2/4 uyarınca yasaklanan kuvvete başvurma ve kuvvete başvurma tehdidinde bulunma kavramlarının tam olarak hangi eylemleri ifade ettiğinin belirtilmesi gerekmektedir. Pazarcı'ya göre,

⁶⁶ ICJ Reports, 1986, p. 101-102 para. 191-92.

⁶⁷ Aksar (n 2) 109.

⁶⁸ ibid; Pazarcı (n 58) 517-18.

⁶⁹ Aksar (n 2) 109.

⁷⁰ Pazarcı (n 59) 517-18.

yasaklanan kuvvete başvurma eyleminin, silahlı kuvvet kullanılmasını ifade ettiğine dair bir kuşku bulunmamaktadır.⁷¹ Madde metninde yer alan kuvvete başvurma ve kuvvete başvurma tehdidinde bulunma kavramı ile ifade edilen eylemlerin yalnızca askeri anlamda kuvvet kullanılmasını mı, yoksa ekonomik ve siyasi baskıların da bu kavram içerisine dahil edilip edilmeyeceği tartışılmıştır.⁷² Bu noktada, gelişmiş ülkelerde, sadece askeri anlamda kuvvet kullanılmasının kuvvete başvurma eylemi kapsamına girdiği kabul edilirken; Sovyet Bloğu ve gelişmekte olan ülkelerde, toprak bütünlüğünü ve siyasi bağımsızlığı tehdit eden ekonomik ve siyasi baskıların da bu kavram içerisine dahil edileceği savunulmuştur.⁷³

Genel olarak, uluslararası hukuk anlamında kuvvete başvurma kavramı, bir devletin askeri kuvvetlerinin diğer bir devlete karşı bilerek ve isteyerek kuvvete başvurusu şeklinde nitelendirilebilir.⁷⁴ Ancak, kuvvete başvurma eylemi, doğrudan gerçekleştirilebileceği gibi dolaylı olarak da gerçekleştirilebilir. Doğrudan kuvvete başvurma, devletin askeri birliklerince başka bir devlete karşı kuvvete başvurulması anlamına gelirken; dolaylı kuvvete başvurma, devletin başka bir devletin içerisinde yer alan silahlı grupları desteklemesi ve yardımda bulunması yoluyla gerçekleştireceği eylemleri ifade eder.⁷⁵

Birleşmiş Milletler Şartı'nda kuvvete başvurma yanısıra kuvvete başvurma tehdidinde bulunma yasaklanmıştır. Bu düzenleme ile devletler uluslararası ilişkileri kapsamında birbirlerine karşı kuvvete başvurma tehdidinde de bulunamayacaklardır. Ne var ki, kuvvete başvurma tehdidinde bulunma kavramı kapsam itibarıyla belirsizdir ve bu kavramdan ne anlaşılması gerektiği konusu uluslararası hukuk öğretisinde tartışma konusu olmuştur.⁷⁶ Bu konuda, Uluslararası Adalet Divanı, Nikaragua davasında kuvvete

⁷¹ ibid 519.

⁷² Harris (n 2) 890; Dixon (n 2) 321-22; Aksar (n 2) 110; Crawford (n 50) 719-20; Shaw (n 9) 987- 88.

⁷³ Harris (n 2) 890.

⁷⁴ Aksar (n 2) 110.

⁷⁵ Harris (n 2) 891; Dixon (n 2) 321-22; Pazarcı (n 59) 519.

⁷⁶ Crawford (n 50) 720; Jan Klabbers, *International Law* (3rd edn, Cambridge University Press 2021) 208-209. Kuvvete başvurma tehdidinde bulunma kavramı hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz. Romana Sadurska, 'Threats of Force' (1988) 82(2) American Journal of International Law <https://icproxy.khas.edu.tr:2464/HOL/Page?lname=Sadurska&public=false&collection=journals&handl e=hein.journals/ajil82&men_hide=false&men_tab=toc&kind=&page=239> Erişim Tarihi 23 January 2023.

başvurma tehdidinin ne anlama geldiği sorusu ile karşılaşmış olmakla beraber konu ile alakalı detaylı bir açıklamada bulunmamıştır.⁷⁷ Divan, *Nükleer Silahların Hukukiliğine* ilişkin danışma görüşünde, kuvvete başvurma tehdidinin ne anlama geldiği noktasında, tek başına nükleer silah sahibi olmanın hukuka aykırılık teşkil etmeyeceğini ve kuvvete başvurma tehdidinde bulunma yasağına aykırılık oluşturmadığını kabul etmiştir.⁷⁸

2.2.1.3. Bir başka devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı veya Birleşmiş Milletler amaçlarına aykırı kuvvete başvurma

Birleşmiş Milletler Şartı madde 2/4 uyarınca, bir başka devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı veya Birleşmiş Milletler örgütü amaçlarına aykırı şekilde kuvvete başvurma ve kuvvete başvurma tehdidinde bulunma eylemleri yasaklanmıştır. Bir başka devletin toprak bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına karşı kuvvete başvurma veya kuvvete başvurma tehdidinde bulunma eylemlerinden ne anlaşılması gerektiği ve dolaylı olarak maddenin yorumlanması noktasında epey tartışma bulunmaktadır.⁷⁹

Nitekim, öğretilerde, bu konu ile ilgili olarak bir başka devletin toprak bütünlüğüne yahut siyasi bağımsızlığına yönelmiyor veya Birleşmiş Milletler örgütünün amaçları ile çelişmiyorsa devletlerin kuvvete başvurup başvuramayacağı; 1989 yılında, Amerika Birleşik Devletlerinin yurt dışında yaşayan vatandaşlarını koruma gerekçesiyle Panama'ya müdahalesinin hukuka uygun olup olmadığı; NATO'nun 1999 yılında Sırbistan'a karşı insani müdahale doktrini kapsamında kuvvete başvurmalarının hukuka uygunluk teşkil edip etmeyeceği; Birleşmiş Milletler örgütünün amaçları ile bağlantılı

⁷⁷ Aksar (n 2) 111.

⁷⁸ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons (Advisory Opinion) 1996 <<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf>> Erişim Tarihi 4 January 2023 [47]-[48]; Harris (n 2) 890-91; Shaw (n 9) 987-88.

⁷⁹ Siyasal bağımsızlığın ihlal edilmesi, bir devletin ilhakı yahut bir başka devlet tarafından dayatılan hükümet değişikliğiyle, toprak bütünlüğünün ihlal edilmesinin de bir devletin topraklarının bir kısmının elinden alınmasıyla sınırlı olmadığına ve madde 2/4'te toprak bütünlüğüne yapılan atfın ülkesel dokunulmazlık manasına geldiğine ilişkin bkz. Sertaç H. Başeren, *Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları* (1st edn, Ankara Üniversitesi Basımevi 2003) 56- 58. Yine, Savaş sonrası dönem içerisinde Sosyalist Blok üyelerinin, kuvvete başvurmaya yalnızca devletlerin siyasal bağımsızlığı ve ülke bütünlüğüne karşı saldırı halinde izin verilmesi hakkında geliştirdikleri teoriler için bkz. Bozkurt (n 1) 70.

olarak, bir ülkede self-determinasyon hakkının kullanılması fikriyle kuvvete başvurulup başvurulamayacağı tartışılmıştır.⁸⁰

Günümüz uluslararası hukuk düzenlemeleri ışığında, yukarıda bahsi geçen örnekler değerlendirildiğinde, self-determinasyon hakkının kullanılması bakımından, sömürge rejimi altında yaşayan toplumların bağımsızlıklarını kazanma mücadelesi, bir devletin iç işleri ya da iç güvenlik meselesi olarak değerlendirilmeyip; uluslararası ilişkilerde kuvvete başvurma yasaklanması ilkesi kapsamında değerlendirilecektir.⁸¹ Yine, diktatörlük ile idare edilen bir ülkede, demokrasi getirme amacıyla kuvvete başvurulması hukuka uygun ve kabul edilebilir bir gerekçe olmayacaktır.⁸² Örneğin, 1980’li yıllarda General Noriega’nın başında bulunduğu Panama hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ilişkilerin kötüye gitmeye başlamasıyla Amerika Birleşik Devletleri’nin kuvvete başvurduğu en güncel örneklerden biri, 1989 Panama saldırısında, meşru savunma hakkı, Amerikan vatandaşlarının can güvenliğinin korunması ve Bush yönetiminin bu operasyonu “demokratik metotları yenileme” olarak nitelendirmesi gerekçeleri bu hareketin hukuki zeminini oluşturmuştur.⁸³ Yine, Dominik Cumhuriyeti

⁸⁰ Aksar’a göre, yukarıda sayılan gerekçelerle gerçekleştirilen eylemlerin kuvvete başvurma yasağının kapsamında olup olmadığı hususunda, dar yorum yapıldığında denebilir ki, yukarıda bahsi geçen eylemler kuvvete başvurma yasağının ihlalini oluşturmaktadır. Bkz. Aksar (n 2) 111. Aral’a göre, kuvvete başvurma yasağının “geniş” yorumu kaçınılmaz olarak yukarıda sayılan gerekçelerle kuvvete başvurma sonrasında ortaya çıkacak uluslararası uyuşmazlık durumlarında güce başvurmayı kolaylaştırıcaktır ve bu durum uluslararası hukukun güçlü devletlerce kolaylıkla manipüle edilebileceği geçmiş yıllara dönüş olacaktır. Bkz. Aral (n 32) 53-54. Ayrıca, Birleşmiş Milletler Şartı dışında geçen gerekçelerle kuvvete başvurma halinde madde 2/4 kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceği tartışılan eylemlerin hukukiliği konusunda bkz. Başeren (n 79) 145- 156; Dixon (n 2) 334-41; Shaw (n 9) 991- 1006.

⁸¹ Pazarıcı (n 58) 518. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 24 Ekim 1970 tarihli “Dostça İlişkiler Bildirgesi” ulusal kurtuluş örgütlerine açıkça kuvvete başvurma serbestisi vermemiş olsa da devletlere kuvvete başvurmadan kaçınma yükümlülüğü yüklemiştir: *Her Devletin, yukarıda sözü geçen bu ilkenin ayrıntılı şekilde incelenmesinde bahsedilen halkları, kendi geleceğini tayin etme ve özgürlük ve bağımsızlık hakkından mahrum bırakan herhangi bir zora dayanan hareketten kaçınmak yükümlülüğü vardır. Kendi geleceğini tayin etme haklarını kullanma gayesiyle bu türde zora dayanan hareketlere karşı ve onlara direnç göstermeye yönelik hareketlerinde bu halklar, Antlaşmanın amaçları ve ilkeleri doğrultusunda destek aramak ve almak hakkına haizdirler.* Bkz. UNGA Res 2625 (XXV) (24 October 1970) Yine, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun “Saldırı” fiilini tanımladığı, 14 Aralık 1974 tarihli 3314 (XXIX) sayılı Kararı’nın 7. maddesi uyarınca, sömürge altında yaşayan halkların kendi kaderini tayin hakkını kullanmaları kapsamında amaçlarına ulaşmak için mücadelede bulunma, destek isteme ve alma haklarına, saldırı tanımının hâle getirmeyeceği hususu belirtilmiştir. Bkz. UNGA Res 3314 (XXIX) (14 December 1974); Değirmenci and Mavuş (n 2) 52. Birleşmiş Milletler Şartı’nın bu hakkı belirli sınırlar içerisinde kabul ettiği ve bu sınırlar çerçevesinde yeni bir politik düzen oluşturmak isteyen bağımsızlık hareketlerine başka bir devletin Birleşmiş Milletler Şartı madde 2/4’e dayanarak yardım etmesine izin verilebileceği hakkındaki görüş için bkz. Bozkurt (n 1) 70.

⁸² Aksar (n 2) 112.

(1965), Granada (1983) ve Panama'ya (1989) Amerika Birleşik Devletleri tarafından yapılan ve Sierra Leone'ye Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu tarafından yapılan askeri müdahaleler, demokrasi getirme gerekçesiyle yapılan müdahalelere örnek olarak verilebilir.⁸⁴

Son olarak, insani müdahale doktrini ve yurt dışında bulunan vatandaşlarını korumak amacıyla kuvvete başvuru ise ilerleyen alt başlıklarda tartışılacaktır.

2.2.2. Kuvvete başvurma yasağının istisnaları

2.2.2.1. Birleşmiş Milletler Şartı kapsamında kuvvete başvurma yasağının istisnaları

2.2.2.1.1. Birleşmiş Milletler Şartı VII'nci bölümü kapsamında kuvvete başvurma

Birleşmiş Milletler Şartı madde 2/4 uyarınca kuvvete başvurma ve kuvvete başvurma tehdidinde bulunma açıkça yasaklanmıştır. Fakat, kuvvete başvurma yasağının istisnaları bulunmaktadır ve bu istisnalar Birleşmiş Milletler Şartı'nda düzenlenmiştir. Birleşmiş

⁸³ Bozkurt (n 1) 71. Bush yönetimi tarafından bu işgalle ilgili öne sürülen iddiaların uluslararası hukuk tarafından meşru kabul edilemeyeceği, askeri müdahale yoluyla Panama'da demokrasiyi yeniden tesis etmek amacıyla kuvvete başvurulması hususunun uluslararası hukuk tarafından meşru kabul edilemeyeceği, meşru savunma hakkı konusunda Birleşmiş Milletler Şartı ve uluslararası teamül hukuku kuralları çerçevesinde getirilen ölçü ve şartların bu olayda mevcut olmadığı, bu ve benzeri eylemlerin uluslararası hukukun en temel ilkelerine (kuvvete başvurma yasağı, devletlerin içişlerine karışılmasının yasaklanması, devletlerin egemenliği ve toprak bütünlüğü ilkesi ile halkların kendi kaderlerini tayin ilkesi gibi) aykırılık teşkil ettiği görüşü için bkz. Aral (n 32) 85-90.

⁸⁴ Burada dikkat edilmesi gereken husus, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından demokrasiyi yeniden sağlama maksadıyla müdahale yetkisi verilebileceğidir. Bu hususa en temel örneklerden biri, 1991 yılında Haiti'de seçilen hükümetin darbe sonucu uzaklaştırılmasına verilen tepki olacaktır. Bkz. Aksar (n 2) 112. Demokrasiyi yeniden sağlama amacıyla gerçekleştirilen müdahalelerin Güvenlik Konseyi onayı olmadan gerçekleştirilmesi halinde, uluslararası hukuk öğretisi tarafından meşru kabul edilemeyeceği hususundaki görüş için bkz. Karsten Nowrot and Emily W. Schabacker, 'The Use of Force to Restore Democracy: International Legal Implications of the ECOWAS Intervention in Sierre Leone' (1998) 14(2) American University of International Law Review <https://icproxy.khas.edu.tr:2464/HOL/Page?handle=hein.journals/amuilr14&id=335&collection=journal_s&index=>> Erişim Tarihi 30 March 2023; Michael Byers, *War Law: Understanding International Law and Armed Conflict* (Atlantic Books 2005) 85-86.

Milletler Şartı'nda düzenlenen istisnalardan ilki, Birleşmiş Milletler Şartı VII'nci bölümü kapsamında kuvvete başvurulmasıdır.

İki büyük ve yıkıcı etkilere sebep olan dünya savaşı sonrasında kurulan Birleşmiş Milletler örgütü, Birleşmiş Milletler Şartı ile kuvvete başvurmayı yasaklamış ve aynı zamanda kuvvete başvurmaya ihtiyaç duyulması halinde, bu sistemin Birleşmiş Milletler örgütü kontrolü altında olmasını hedeflenmiştir.⁸⁵ Belirtilmelidir ki, devletlerin kendi kararları çerçevesinde kuvvete başvurmaları ile Birleşmiş Milletler önderliğinde kuvvet kullanılması arasında çok temel farklılıklar bulunmaktadır. Kolektif kuvvet kullanma⁸⁶ olarak nitelendirilen ikinci durumda, Birleşmiş Milletler, uluslararası toplum adına ve yararına kuvvete başvurmaktadır.⁸⁷ Bu noktada, Birleşmiş Milletler Sisteminde, Güvenlik Konseyi karşımıza çıkmaktadır. Şöyle ki, Birleşmiş Milletler Şartı'nın 24. maddesi uyarınca, Güvenlik Konseyi uluslararası toplumda barış ve güvenliğin korunması noktasında birinci derecede sorumluluğa sahiptir. Uluslararası toplum nezdinde barış ve güvenliğin korunması açısından sorumlu olan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin sahip olduğu birinci derece sorumluluğu icra edebilmesi için Konsey'e tanınmış yetkiler, Birleşmiş Milletler Şartı'nın VII'nci bölümünde "Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Halinde Alınacak Önlemler"⁸⁸ başlığı altında düzenleme alanı bulmuştur.

⁸⁵ ibid 126. Uluslararası barış ve güvenliğin korunması ve sağlanması hususunda, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne verilen sorumluluğun Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından üstlenilip kendisine verilen yetkileri kullanması konusundaki eleştiri için bkz. Thomas M. Franck, 'Who Killed Article 2(4) or: Changing Norms Governing the Use of Force by States' (1970) 64 (4) AJIL <https://icproxy.khas.edu.tr:2464/HOL/Page?lname=Franck&public=false&collection=journals&handle=hein.journals/ajil64&men_hide=false&men_tab=toc&kind=&page=809> Erişim Tarihi 23 January 2023. Franck, makalesinde, Güvenlik Konseyi'nin işleyişi hususundaki eleştirilerini sunduktan sonra aynı zamanda "devletler arasındaki ilişkilerde kuvvete başvurmaya ilişkin yasağın (Birleşmiş Milletler şartı madde 2/4) çeşitli faktörler (örneğin, bir süper gücün egemen olduğu bölgesel sistemlerin artan otoriterliği) tarafından tanınmayacak kadar aşındırıldığını" iddia etmektedir. Buna karşılık, Henkin, Franck'in Birleşmiş Milletler Şartı madde 2/4'e ilişkin endişelerine hak verse de kendi makalesinde, madde 2/4'ün "yaşadığını ve yaşayabileceğini" dile getirmektedir. Dolayısıyla, bu maddenin ve kapsamının tüm ulusların, çıkarını korumaya hizmet ettiğinin vatandaşlara, yasa koyuculara, ulus devletlere uluslararası kurumlara hatırlatılması gerekliliğini vurgulamıştır. Bkz. Louis Henkin 'The Reports of the Death of Article 2(4) Are Greatly Exaggerated' in Tarcisio Gazzini and Nicholas Tsagourias (eds), *The Use of Force In International Law* (Ashgate 2012) 152-53. Yine, Franck'ın 1970 yılında kaleme aldığı makaleden otuz yıl sonra kaleme aldığı bir diğer makalesindeki bu konu ile ilgili görüşleri için bkz. Thomas M. Franck, 'What Happens Now— The United Nations after Iraq' (2003) 97(3) American Journal of International Law <https://icproxy.khas.edu.tr:2464/HOL/Page?lname=Franck&public=false&collection=journals&handle=hein.journals/ajil97&men_hide=false&men_tab=toc&kind=&page=607> Erişim Tarihi 23 January 2023.

⁸⁶ Dixon (n 2) 321-322.

⁸⁷ Aksar (n 2) 126.

Birleşmiş Milletler Şartı'nın 39. maddesi uyarınca: *“Güvenlik Konseyi, barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu yahut bir saldırı eylemi olduğunu tespit etme ve uluslararası barış ve güvenliği korunması ve sağlanması için tavsiyelerde bulunma veya Birleşmiş Milletler Şartı'nın 41 ve 42. maddeleri uyarınca bu noktada hangi önlemleri alacağını kararlaştırma yetkisine sahiptir”*⁸⁹. Bu çerçevede, Güvenlik Konseyi'nin yukarıda bahsi geçen durumlarda hangi önlemleri alacağı Birleşmiş Milletler Şartı'nın 41 ve 42. maddelerinde düzenlenmektedir. Birleşmiş Milletler Şartı'nın 41. maddesine göre: *“Güvenlik Konseyi, kararlarını yürütmek için silahlı kuvvet kullanımını içermeyecek ne gibi tedbirlerin alınması gerektiğini kararlaştırabilir ve Birleşmiş Milletler üyelerini bu önlemleri uygulamaya davet edebilir. Bu tedbirler, ekonomik ilişkilerin, demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer iletişim ve ulaştırma vasıtalarının tamamıyla ya da bir kısmıyla kesilmesi ile diplomatik münasebetlerin kesilmesini de içerebilir”*⁹⁰.

Bu kapsamda, silahlı kuvvete başvuru dışında alınabilecek önlemlerin temel hedefi, uluslararası barış ve güvenliği bozan yahut tehdit eden devletin “cezalandırılması” değil, ilgili devletin Güvenlik Konseyi kararları ile uyumlu eylemlerde bulunmasının sağlanmasıdır.⁹¹ Yine, Birleşmiş Milletler Şartı madde 41 uyarınca Güvenlik Konseyi'nin alacağı tedbirlerin yetersiz kalması ya da yetersiz kalacağı kanısına varıldığı durumlarda, uluslararası barış ve güvenliğin korunması veya sağlanması noktasında, Güvenlik Konseyi, Birleşmiş Milletler Şartı'nın 42. maddesine göre: *“Hava, deniz veya kara kuvvetleri aracılığıyla gerekli görülecek her türlü teşebbüse başvurulabilir. Bu teşebbüsler, gösteriler, abluka tedbirleri ve Birleşmiş Milletler üyelerinin hava, deniz veya kara kuvvetleri aracılığıyla gerçekleşecek başkaca hareketleri içerebilir”*⁹².

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin karar verebilmesi için gereken şartlar incelendiğinde, öncelikle karşımıza barışın tehdit edilmesi ve bozulması durumları çıkar. Barışın hangi durumlarda tehdit edildiğinin ya da bozulduğunun tespitini kesin kaidelere bağlamak neredeyse imkânsızdır ve Güvenlik Konseyi'nin bu noktada geniş takdir yetkisi

⁸⁸ Gündüz (n 4) 100-101.

⁸⁹ Charter of the United Nations (n 4) Article 39.

⁹⁰ Charter of the United Nations (n 4) Article 41.

⁹¹ Aksar (n 2) 128.

⁹² Charter of the United Nations (n 4) Article 42.

bulunmaktadır.⁹³ Yine, Güvenlik Konseyi, barışın tehdit edildiği yahut bozulduğunun tespitinin yanında saldırının varlığını da tespit edecektir. Saldırı durumunun tespiti noktasında, saldırının ne anlama geldiği, tanımlanması sorunu ve bir eylemin saldırı olarak nitelendirilebilmesi için hangi koşulların gerçekleşmesi gerektiği meselesinin tespiti, ilerleyen başlıklarda meşru savunma hakkının koşullarından biri olan silahlı saldırının varlığı başlığı altında yapılacaktır. Yine, belirtmek gerekir ki, Birleşmiş Milletler Şartı'nın 25. Maddesi⁹⁴ uyarınca, teşkilata üye devletler, Güvenlik Konseyi'nin kararlarını kabul etme ve uygulama konusunda fikir birliğine sahip olacaklardır. Sonuç olarak, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararlar, teşkilata üye tüm devletler açısından bağlayıcı nitelikte olacaktır.

2.2.2.1.2. Meşru savunma hakkı çerçevesinde kuvvete başvurma

2.2.2.1.2.1. Genel kapsam

Yüzyıllardır, devletlerin, kendi güvenliklerini muhafaza etme hakları, uluslararası hukukunun en temel ve önemli kaidelerinden biri haline gelmiştir.⁹⁵ Bu bağlamda, uzun yıllar devletler kendi güvenliklerini garanti altına almak amacıyla, kuvvet kullanımına meşru savunma hakkı gerekçesiyle başvurmuşlardır.⁹⁶ En temel ifadesiyle, meşru savunma hakkı, bir devlete karşı, ülke dışından yönelecek ve hukuki olarak nitelendirilemeyecek bir askeri güç kullanımına karşı olarak ilgili devletin meşru olarak kuvvet kullanma hakkıdır.⁹⁷

⁹³ Bozkurt (n 1) 26. Uluslararası içtihat mimarisinin Birleşmiş Milletler Şartı'nın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne verdiği yetkilere paralel olarak kurulduğu görüşü için bkz. Harvey Rishikof, 'When Naked Came the Doctrine of Self- Defence: What is the Proper Role of the International Court of Justice in Use of Force Cases' (2004) 29 (2) Yale Journal of International Law

<https://icproxy.khas.edu.tr:2464/HOL/Page?lname=Rishikof&public=false&collection=journals&handle=hein.journals/yjil29&men_hide=false&men_tab=toc&kind=&page=331> Erişim Tarihi 28 January 2023.

⁹⁴ Charter of the United Nations (n 4) Article 25.

⁹⁵ Aral (n 32) 1.

⁹⁶ ibid.

Meşru savunma hakkı, devletlerce gerçekleştirilen saldırganlıkların yasaklanması ile ortaya çıkmıştır ve bu hak hem uluslararası teamül hukukunda hem de Birleşmiş Milletler Şartı'nda düzenlenmiştir. Nitekim, meşru savunma hakkı, Milletler Cemiyeti'nin kurulması ve Briand- Kellogg Paketi'nin yürürlüğe girmesiyle beraber uluslararası hukuk kapsamında pozitif bir düzenlemeye ulaşmıştır.⁹⁸ Birleşmiş Milletler Şartı döneminde ise meşru savunma hakkı, kuvvet kullanma yasağının en ayırt edici istisnalarından biri olarak düzenlenmiştir.

Meşru savunma hakkı, Birleşmiş Milletler Şartı'nın 51. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre:

*Bu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya kadar, tabii olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına halel getirmez. Üye devletler tarafından bu meşru savunma hakkını kullanırken alınan önlemleri derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey'in işbu Antlaşmaya dayanarak uluslararası barış ve güvenliğin korunması veya sağlanması için gerekli göreceği şekilde her an hareket etmek yetki ve görevini hiçbir şekilde etkilemez.*⁹⁹

Birleşmiş Milletler Şartı'nın 51. maddesinden, meşru savunma hakkına ilişkin olarak, öncelikle, meşru savunma hakkının doğal (tabii) bir hak olduğunu; meşru savunma hakkının kullanılabilmesi için, silahlı bir saldırının vuku bulması gerekliliği; bireysel yahut ortak meşru savunma hakkının kullanılabileceği; zamansal olarak bu hakkın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi gerekli önlemleri alıncaya kadar devam edebileceği; meşru savunma gayesiyle kuvvete başvuran devletlerin aldığı önlemleri Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne derhal bildirilmesi gerekliliğini çıkarabiliriz.

Meşru savunma hakkının kullanılmasını düzenleyen 51. maddenin kapsamının yorumlanması noktasında tartışma yaratan temel husus, madde metninin sınırlı bir şekilde mi, yoksa silahlı saldırının vuku bulmasının ötesinde, 1945 dönemi öncesi var olan uluslararası teamül hukuku ilkeleri çerçevesinde meşru savunma hakkını da ihtiva edip etmediğidir.¹⁰⁰ Buna göre, madde metnini geniş yorumlayanlar, metinde yer alan meşru

⁹⁷ Yoram Dinstein, War, Agression and Self- Defence (2nd edn, Cambridge University Press 1994) 175-76.

⁹⁸ Aral (n 32) 2-3.

⁹⁹ Charter of the United Nations (n 4) Article 51.

savunma hakkının doğal niteliğinin haiz olması sebebiyle 51. madde düzenlemesi öncesi mevcut olan uluslararası teamül hukuku kurallarının süregeldiğini, silahlı saldırının ötesinde meşru savunma amacıyla kuvvete başvurmanın mümkün olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁰¹ Buna karşılık, meşru savunma hakkını dar yorumlayan görüş açısından, sadece silahlı saldırının vuku bulması halinde Birleşmiş Milletler Şartı madde 51'e göre devletler kuvvete başvurabileceklerdir.¹⁰² Uluslararası Adalet Divanı ise Nikaragua Davası'nda, madde 51'deki düzenlemeyi dar yorumlamıştır.¹⁰³ Bu yoruma paralel şekilde, Uluslararası Adalet Divanı, "Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ndeki Silahlı Faaliyetler" davasında¹⁰⁴, kuvvete başvurma yasağının, Birleşmiş Milletler şartının temel yapı taşı teşkil ettiği ve meşru savunma hakkı kapsamında kuvvete başvurmanın yalnızca madde 51'de yer alan düzenlemeler ışığında kullanılırsa hukukilik kazanabileceğine değinmiştir.

Belirtilmelidir ki, Birleşmiş Milletler Şartı'nın kabul edildiği dönemde, meşru savunma hakkının sadece silahlı bir saldırıya uğrayan bir devlet tarafından kendini savunması amacıyla başvuru bir hak olduğu anlayışı karşımıza çıkar.¹⁰⁵ Lakin, geçen zamanda, savaşa sebep olabilecek faktörler çoğalmıştır.¹⁰⁶ Bununla beraber, uluslararası toplum ve uygulama tarafından meşru savunma hakkı dışında kuvvete başvurma yasağının farklı görünümünün olabileceği kabul edilmiştir. Örneğin, devletlerin yabancı bir ülkede bulunan vatandaşlarını koruma amacıyla kuvvete başvurmaları, insani müdahale doktrini kapsamında kuvvete başvurmaları, muhtemel bir silahlı saldırıyı önlemek amacıyla kuvvete başvurmaları vs. Bu nedenle, her ne kadar karşımıza kuvvete başvurma yasağının en temel ve ayırt edici istisnası olarak meşru savunma hakkı çıksa da uygulamada devletlerin gerçekleştirdikleri eylemlerin gerekçelerinden de görüleceği üzere, Birleşmiş Milletler Şartı'nda düzenlenen istisnalardan başka durumların var olabileceği

¹⁰⁰ Nicholas Rostow, 'International Law and the Use of Force: A Plea for Realism' (2009) 34 (2) YJIL <https://icproxy.khas.edu.tr:2464/HOL/Page?lname=Rostow&public=false&collection=journals&handle=hein.journals/yjil34&men_hide=false&men_tab=toc&kind=&page=549> Erişim Tarihi 23 January 2023; Dixon (n 2) 328-29; Aksar (n 2) 113; Shaw (n 9) 994.

¹⁰¹ Dixon (n 2) 328-31.

¹⁰² Aksar (n 2) 113.

¹⁰³ Değirmenci and Mavuş (n 2) 43.

¹⁰⁴ Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of Congo v. Uganda) (Merits) [2005] ICJ Rep 168 p. 59-60 para. 148 <<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/116/116-20051219-JUD-01-00-EN.pdf>> Erişim Tarihi 23 January 2023.

¹⁰⁵ Aral (n 32) 5.

¹⁰⁶ ibid.

düşünülmelidir. Örneğin, 27 Haziran 1976'da Tel Aviv'den Paris'e gitmekte olan bir Air France yolcu uçağı, Atina'dan kalkışından sonra ikisi Arap, ikisi Alman vatandaşı olan dört hava korsanı tarafından kaçırılmış ve Uganda'nın Entebe havaalanına indirilmiştir; olay sonrasında, ülke dışındaki vatandaşların kurtarılması gerekçesine dayanılarak, 3 Temmuz'da İsrail komandoları tarafından Entebe havaalanına bir baskın düzenlemiş ve yolcular kurtarılmıştır.¹⁰⁷ Ek olarak, her ne kadar kuvvete başvuran devletler tarafından insani müdahale amacıyla kuvvete başvurulduğu gerekçesi ileri sürülmesine de, bu uygulamanın ilginç örneklerine bakıldığında da karşımıza Pakistan iç savaşı sırasında Hindistan'ın bu ülkeye karşı gerçekleştirdiği askeri müdahale, Vietnam'ın 1978 yılında Kamboçya'yı işgal etmesi, Tanzanya'nın 1979 yılında Tanzanya halkının insan haklarını sistematik şekilde ihlal edilmesi neticesinde Uganda'yı işgal etmesi örnekleri çıkmaktadır.¹⁰⁸

2.2.2.1.2.2. Meşru savunma hakkının kullanım koşulları

Birleşmiş Milletler Şartı'nın 51. maddesi uyarınca, meşru savunma hakkının kullanım koşullarından ilki, silahlı saldırının bulunmasıdır. Nitekim, meşru savunma hakkının kullanılabilmesi için ön koşul silahlı bir saldırının varlığıdır.¹⁰⁹ Lakin, 51. maddede silahlı saldırı kavramının tanımı yapılmamıştır. O halde, silahlı saldırı kavramından ne anlaşılması gerektiğinin tespitinin yapılması gereklidir.

Bu kapsamda, öncelikle, saldırı kavramından ne anlaşılması gerektiği hususunda Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1974 tarihli 3314 (XXIX) sayılı "Saldırının Tanımı"¹¹⁰ kararına değinmek gerekecektir. Bu Kararın 3. maddesi uyarınca: *Savaş ilan edilmiş olup olmadığına bakılmaksızın, aşağıdaki fiillerin herhangi birisi 2'nci madde hükümlerine tabi ve ona uygun şekilde bir saldırı fiili niteliği taşır: a- Bir Devletin silahlı kuvvetlerinin diğer bir devleti istila*

¹⁰⁷ Temmuz 1976'da Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde bu olay ile ilgili ortaya çıkan tartışmalar için bkz. ibid 76-77.

¹⁰⁸ ibid 82-83.

¹⁰⁹ Aral (n 32) 24.

¹¹⁰ UNGA Res 3314 (XXIX) (14 December 1974).

etmesi veya ona hücum etmesi veya ne kadar geçici olursa olsun, böyle bir istiladan yahut hücumdan meydana gelen herhangi bir askeri işgal ya da kuvvet yoluyla başka bir Devletin ülkesinin veya bir bölümünün ilhaki; b- Bir Devletin silahlı kuvvetlerinin, başka bir Devletin ülkesini bombardıman etmesi veya bir Devletin diğer başka bir Devletin ülkesine karşı herhangi bir şekilde silah kullanımında bulunması; c-Bir Devletin liman yahut kıyılarının diğer bir Devletin silahlı kuvvetleri tarafından abluka altına alınmış olması; d-Bir Devletin silahlı kuvvetleriyle başka bir Devletin kara, deniz veya hava kuvvetlerine veya deniz veya hava filolarına saldırması; e- Bir Devletin başka bir Devlette sonucusuyla yapılan bir antlaşma uyarınca bulunan silahlı kuvvetlerinin o antlaşmada düzenlenen hükümlere aykırı şekilde kullanılması veya bu silahlı kuvvetlerinin varlığının bu ülkede antlaşmanın sona ermesinden sonra da sürdürülmesi; f- Ülkesini başka bir Devletin emrine veren bir Devletin, ülkesinin o Devlet tarafından üçüncü bir Devlete karşı saldırı amacıyla kullanılmasına izin vermesi; g- Bir Devlet tarafından veya bir Devlet adına diğer bir Devlete karşı yukarıda sözü geçen eylemlere varan veya o nitelikte değerlendirilebilecek silahlı kuvvet eylemlerini icra eden silahlı çetelerin, grupların, nizami olmayan askerlerin veya paralı askerlerin gönderilmesi veya bu gibi fiillere önemli ölçüde katılması.¹¹¹

Ek olarak, Kararın 4. maddesinde yukarıda liste şeklinde sayılan eylemlerin sınırlı sayıda olmadığı ve Güvenlik Konseyi'nin Birleşmiş Milletler Şartı hükümleri çerçevesinde başka eylemlerin de saldırı niteliğinde olduğunun tespitini yapabileceği belirtilmiştir. Nitekim, silahlı saldırı kavramından ne anlaşılması gerektiği hususu konusunda, geleneksel şekilde, silahlı saldırı kavramından en temel anlamıyla, bir devletin silahlı güçlerinin başka bir devletin silahlı güçlerine saldırması anlaşılmaktadır.¹¹²

Özellikle bu noktada, meşru savunma hakkı ile ilgili tartışılması gereken ilk olarak, meşru savunma hakkının varlığından söz edilebilmesi için saldırı eyleminin mutlaka bir devletin silahlı kuvvetlerince mi yapılması gereklidir, yoksa bir devletin yardım ettiği ve destek sağladığı silahlı gruplar yahut düzensiz güçlerin eylemleri de bu niteliğe haiz bir silahlı saldırı olarak değerlendirilebilecek midir sorusudur.

Nitekim, Uluslararası Adalet Divanı, Nikaragua Davası'nda, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1974 tarihli 3314 (XXIX) sayılı "Saldırının Tanımı" kararına atıfta bulunarak, silahlı saldırının vuku bulmasından ne anlaşılması gerektiğini belirtmiştir. Divan'a göre, silahlı saldırı kavramından yalnızca bir devletin düzenli kuvvetlerinin sınır ötesi harekâtını değil aynı zamanda, düzenli kuvvetlerin gerçekleştirebileceği düzeyde,

¹¹¹ UNGA Res 3314 (XXIX) (14 December 1974). Tüm metin için bkz. Gündüz (n 4) 120-121.

¹¹² Aksar (n 2) 114.

silahlı kuvvet eylemlerinin başka bir devlete izafe edilemeyecek silahlı gruplar nezdinde gerçekleştirilmesi durumu da anlaşılabilir. ¹¹³ Ancak, burada, belirtilen özelliklere haiz silahlı kuvvet eylemini gerçekleştirecek silahlı çetelerin, düzensiz birliklerin, silahlı grupların ya da paralı askerlerin bir devlet tarafından ya da bir devlet adına gönderilmesi yahut ilgili devletin söz konusu çetelere, birliklere ve gruplara ayırt edici şekilde katılmış olması aranmaktadır. ¹¹⁴ Bununla beraber, bu durum, başka devletlerden yardım ve destek sağlamış olsalar da saldırı eylemlerini kendi adına gerçekleştiren silahlı grupların bu gerçekleştirdikleri eylemlerinin Birleşmiş Milletler Şartı'nın 51. maddesi çerçevesinde bir silahlı saldırı olarak tanımlanıp tanımlanmayacağını açıklığa kavuşturmamıştır. ¹¹⁵

Divan, aynı zamanda hangi tür eylemlerin silahlı saldırı kavramının içeriğine dahil edilemeyeceğini de vurgulamıştır. Buna göre, sınır olayları, asilere silah yahut lojistik yardımda bulunma ve her şekilde destek sağlanmasının bu kavramın içeriğine girmeyeceğini belirtmiştir. ¹¹⁶

Ek olarak, bu konuda öğretilerde sık sık tartışılan sorun, silahlı saldırı eylemlerini gerçekleştirmeye sadece devletlerin ehil olup olmadığı meselesidir. ¹¹⁷ Her ne kadar, silahlı saldırılar devletlerce gerçekleştirilebilmekte ise de günümüzde devlete atfedilemeyecek silahlı saldırı eylemleri terörist gruplarca da gerçekleştirilebilmektedir. Birleşmiş Milletler Şartı 51. maddesinde silahlı saldırının kim tarafından gerçekleştirilmesi gerektiği düzenlenmemiştir. Bununla beraber son yıllarda, uluslararası toplumda, geleneksel yorumdan, bir başka ifadeyle silahlı saldırı eylemlerini

¹¹³ ICJ Reports, 1986, p.103 para. 195; Değirmenci and Mavuş (n 2) 44.

¹¹⁴ Değirmenci and Mavuş (n 2) 44; Shaw (n 9) 996-97.

¹¹⁵ Devlet dışı aktörler kavramı, devlet dışı aktörlerin gerçekleştirdiği eylemlerin saldırı olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceği, devlet dışı aktörlerin gerçekleştirdiği eylemlere karşı meşru savunma hakkının kullanılıp kullanılmayacağı hususu için bkz. Noam Lubell, *Extraterritorial Use of Force Against Non-State Actors* (1st edn, Oxford University Press 2011) 29-36; Dixon (n 2) 330-31; Pazarcı (n 59) 523; Shaw (n 9) 996.

¹¹⁶ ICJ Reports, 1986, p. 104 para. 195; Bu noktada, Toluner'in dikkatimizi çektiği gibi, Uluslararası Adalet Divanı, bu davada, bir devletin başka bir devlete karşı ayaklananlara silah yardımında bulunması yahut lojistik destek sağlaması hususunu bir devletin iç işlerine karışmama ilkesi çerçevesinde yorumlamıştır. Böylelikle, silah yardımında bulunulmasını ya da lojistik destek sağlanılmasını hem Birleşmiş Milletler Şartı madde 2/4'e, hem de iç işlerine karışmama ilkesine aykırı bulmuştur. Ne var ki, Divan, silah yardımında bulunulmasını yahut lojistik destek sağlanmasını meşru savunma hakkı verecek silahlı saldırı eylemi olarak nitelendirmemiştir. Bu hususun eleştirisi için bkz. Toluner (n 57) 359-364. Konu için ayrıca bkz. Değirmenci and Mavuş (n 2) 44; Crawford (n 50) 720-21; Shaw (n 9) 996.

¹¹⁷ Dixon (n 2) 330-331; Aksar (n 2) 115; Shaw (n 9) 996-98.

gerçekleştirebilecek aktörün sadece devletler ile sınırlı tutan yorumdan farklı şekilde ortaya çıkan uygulamaların olduğu görülmektedir.¹¹⁸

Birleşmiş Milletler Şartı'nın 51. maddesi uyarınca, meşru savunma hakkını kullanarak teşkilatın üyeleri tarafından alınacak tedbirler derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilmelidir. Bu durum, meşru savunma hakkının hukukiliği noktasında karşımıza çıkan ikinci koşuldur. Buna göre, burada sorulması gereken soru, meşru savunma hakkına başvurulması hususunda Birleşmiş Milletler Şartı'nın 51. maddesinde öngörülen Güvenlik Konseyi'ne bildirim hangi anda yapılacağı ve etkisidir.¹¹⁹ Her ne kadar meşru savunma hakkını kullanacak devletin Güvenlik Konseyi'ne bu durumu bildirmemesi halinde ne olacağı düzenlenmemiş olsa da, meşru savunma hakkını kullanacak devletin bu kapsamda alacağı önlemleri derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirmesi gereklidir.¹²⁰ Dolayısıyla, silahlı saldırı eylemine karşı meşru savunma hakkını kullanacak olan devletin, alacağı tedbirleri Güvenlik Konseyi'ne önceden bildirme yahut bir karar çıkartmak suretiyle izin almasına gerek yoktur.¹²¹ Lakin, silahlı saldırıya karşılık olarak alınan meşru savunma tedbirlerinin derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilmesinden sonra, eğer Güvenlik Konseyi'nin Birleşmiş Milletler Şartı'nın VII. bölümü kapsamında aldığı karar varsa, teşkilata üye devlet bu kararlara uymak zorunda olacaktır.¹²²

Meşru savunmanın hukukiliği hususunda, diğer koşullara bakıldığında, her ne kadar Birleşmiş Milletler Şartı madde 51'de belirtilmemiş olsa da bu koşulların uluslararası teamül hukuku kapsamında şekillendiğini görmekteyiz. Meşru savunma hakkının kullanım koşulları dayanağını, büyük ölçüde "Caroline" olayında geliştirilen koşullardan almaktadır.¹²³ Caroline olayı incelendiğinde, Kanada'nın İngiltere'ye karşı verdiği bağımsızlık mücadelesi yıllarında, 1837 yılında, Kanada ayaklanması esnasında,

¹¹⁸ Devlet dışı aktörlerin gerçekleştirdiği eylemlere karşı meşru savunma hakkı için ayrıca bkz. Daniel Bethlehem, 'Self-Defence Against an Imminent or Actual Armed Attack by NonState Actors' (2012) 106 (4) AJIL <<https://icproxy.khas.edu.tr:3594/eds/detail/detail?vid=3&sid=80f541ff-1668-4a0f-a8d9-caaade243d7a%40redis&bdata=JkF1dGhUeXBIPWlwLHNzbyZsYW5nPXRYJnNpdGU9ZWRzLWxpd mU%3d#AN=edshol.hein.journals.ajil106.57&db=edshol>> Erişim Tarihi 7 February 2023; Orakshelashvili (n 2) 459-60; Shaw (n 9) 997.

¹¹⁹ Pazarıcı (n 58) 523.

¹²⁰ Dixon (n 2) 332.

¹²¹ Pazarıcı (n 58) 523.

¹²² ibid 523.

¹²³ Aral (n 32) 24-25; Christine Gray, *International Law and the Use of Force* (3rd edn, Oxford University Press 2008)148; Shaw (n 9) 993.

Kanadalılar, *Caroline* isimli Amerikan gemisini, Amerika Birleşik Devletleri'nden yardım sağlamak amacıyla donatmışlar ve bunun haberini alan İngiliz Makamları, *Caroline*'i, Niagara Şelalesi'nin Amerikan kıyısında olduğu sırada, ani bir baskınla yakmışlar ve şelaleden aşağıya yuvarlamışlardır.¹²⁴ Olay sonrasında, Amerikan ve İngiliz Dış İşleri Bakanları arasında yazışmalar gerçekleşmiş ve İngiltere, bu olayda meşru savunma hakkını kullandığını iddia etmiştir. Nitekim, meşru savunma koşullarının tespit edilmesi noktasında, Amerika Birleşik Devletleri Dış İşleri Bakanı Webster'in *Caroline* gemisi olayında 1841 notasında ifade ettiği görüş oldukça etkili olmuştur.¹²⁵ Amerika Birleşik Devletleri Dış İşleri Bakanı Webster, notasında, meşru savunmanın söz konusu olması için, “*ani, beklenmez ve karşı konulamaz bir zorunluluk durumunun*” söz konusu olması gerekliliğinden söz etmiştir.¹²⁶ Diğer taraftan, meşru savunma gayesiyle gerçekleştirilen eylemlerin, makul ölçülerde olması; mevcut yahut ortaya çıkabilecek tehlikenin kapsamıyla orantılı olması gerekmektedir.¹²⁷ Başka bir ifadeyle, meşru savunma ile gerçekleştirilen eylemlerdeki amacın sınırlı olması, tehlikeyi önlemek yahut tehlikeyi ortadan kaldırmak ölçüsünü aşmaması gerekmektedir.¹²⁸

Uluslararası Adalet Divanı'nın da Nikaragua davasında ifade ettiği gibi, Webster'in notasında bahsi geçen üç ön şart bugün dahi uluslararası hukuk öğretisinde meşru savunmanın hukukiliği noktasında bu hakkın sınırlarını belirlemektedir. Yukarıda da belirtildiği üzere, bu üç ön şart, zorunluluk, aciliyet ve orantılılıktır.

Zorunluluk koşulu incelendiğinde, bu koşul, silahlı saldırıya maruz kalan mağdur devletin kendisini silahla savunma yolu dışında başka bir seçeneğinin bulunmaması anlamına gelmektedir.¹²⁹ Başka bir deyişle, barışçıl yollar ile alınacak önlemlerin yeterli olmayacağı ya da bu önlemlerin sonuçsuz kalacağı anlaşılana kadar, kuvvete başvurunun zorunlu görülmemesidir.¹³⁰ Belirtmek gerekir ki, zorunluluk halinde alternatif bir davranış seçeneğinin bulunmaması ve sıcak bir tehdit durumunun söz

¹²⁴ Aral (n 32) 24-25.

¹²⁵ Meray, *Uluslararası Hukuk ve Örgütler* (n 1) 231-32; Shaw (n 9) 993.

¹²⁶ ibid; Harris (n 2) 921-22; Aral (n 30) 24-25.

¹²⁷ Meray, *Uluslararası Hukuk ve Örgütler* (n 1) 231-32; Shaw (n 9) 1002-1003.

¹²⁸ ibid.

¹²⁹ Dixon (n 2) 327-28; Gray (n 119) 150- 151; Orakhelashvili (n 2) 457; Shaw (n 9) 993, 1002.

¹³⁰ Aral (n 32) 26.

konusu olması gerekmektedir.¹³¹ Buradan hareketle, yüzyıllar öncesinde bir devletin egemenliğine dahil olan bir ülke parçasını tekrar sınırlarına katmak için başka bir devletçe gerçekleştirilen kuvvete başvurma eylemleri meşru savunma kapsamında değerlendirilemeyecektir.¹³² İkinci koşul olarak, aciliyet koşulu karşımıza çıkmaktadır. Aciliyet koşulunda ifade edilmek istenen, silahlı saldırı ile meşru savunma hakkı kapsamında gerçekleştirilen eylem arasında zamansal olarak bir kopukluğun bulunmamasıdır.¹³³ Lakin, belirtmek gerekir ki, zamansal olarak bir kopukluğun meydana gelmesi kimi zaman çeşitli faktörler ile açıklanabilmektedir. Örnek olarak, Güvenlik Konseyi'nin Irak'a karşı uyguladığı ekonomik ambargonun neticelerinin beklenmesi sebebiyle Körfez Savaşı esnasında Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesinden yaklaşık altı ay sonra meşru savunma hakkı kapsamında Irak'a karşı kuvvete başvurulması ve yine coğrafi uzaklık nedeniyle İngiltere'nin 1982 yılında, Arjantin tarafından işgale uğrayan Falkland Adalarına meşru savunma hakkını kullandığı iddiasıyla hazırlıkları beklenenden daha uzun süren askeri müdahalede bulunması.¹³⁴ Unutulmamalıdır ki, çeşitli sebeplere dayanan bu tür zamansal kopukluklar, aciliyet koşulunun mevcudiyetine etki etmemektedir. Üçüncü ve son olarak, meşru savunmanın hukukiliği noktasında orantılılık koşulunun mevcudiyeti aranmaktadır. Orantılılık koşulundan anlaşılması gereken ise, bir devlete karşı kullanılan güce karşı makul bir karşı güç kullanımının gerekliliğidir.¹³⁵

Ancak belirtilmelidir ki, "Caroline" olayı ve bu kapsamda Webster notasına günümüz uluslararası hukuk perspektifinden yaklaşıldığında, kuvvete başvurma evrensel düzeyde yasaklanmasının neredeyse yüz yıl öncesinde gerçekleşmiş bir olay olduğunu ve birçok tanımın bu anlayış çerçevesinde formüle edildiğini unutmamak gereklidir.

Ek olarak, Uluslararası Adalet Divanı, meşru savunma hakkı konusunda uluslararası teamül hukuku kurallarının Birleşmiş Milletler Şartı'na kıyasla daha esnek bir düzen getirdiği iddialarını reddetmiştir.¹³⁶ Greig'e göre, Uluslararası Adalet Divanı'nın Nikaragua davasındaki kararı incelendiğinde, Divan'a göre, bu iki düzenleme arasında

¹³¹ ibid.

¹³² ibid.

¹³³ ibid.

¹³⁴ ibid.

¹³⁵ ibid 29; Shaw (n 9) 1002-1003.

¹³⁶ Aral (n 32) 25.

sadece iki temel farklılık bulunmaktadır: Birincisi, Birleşmiş Milletler Şartı 51. madde kapsamında devletlerin aldıkları tedbirleri Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne bildirilmesi koşulunun var olması; ikincisi ise Birleşmiş Milletler Şartı 51. madde kapsamında bir devletin müşterek meşru savunma hakkını kullanmak istemesi halinde bu durumun ilan edilmiş ve silahlı yardım talebinde bulunulmuş olması gerekliliğidir.¹³⁷

2.2.2.1.2.3. Önleyici meşru savunma hakkı

Birleşmiş Milletler Şartı 51. maddesinde düzenlenen meşru savunma hakkının kapsamı noktasında tartışılması gereken bir diğer konu, devletlerin önleyici meşru savunma hakkının var olup olmadığı meselesidir. Bu noktada, Birleşmiş Milletler Şartı madde 51 kapsamında, sadece silahlı bir saldırının gerçekleşmesinden sonra mı meşru savunma hakkının varlığı kabul edilecektir? Yoksa, çok yakın bir tehlike yahut saldırı ihtimalinde de silahlı saldırı gerçekleşmiş olmasa dahi, meşru savunma hakkına dayanarak kuvvete başvurma durumu söz konusu olabilecek midir?

Önleyici meşru savunma hakkının varlığına ilişkin Birleşmiş Milletler Şartı'nda herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Birleşmiş Milletler Şartı'nın 51. maddesini geniş yorumlayan görüş, 51. madde düzenlemesi öncesinde var olan uluslararası teamül hukuku ilkelerinin devam ettiğini savunmaktadır. Bu görüşe göre, denebilir ki, önleyici meşru savunma hakkını kullanmak amacıyla bir devlet tarafından kuvvete başvurulması Birleşmiş Milletler Şartı madde 51 kapsamında değerlendirilebilecektir. Yine, bu görüş taraftarlarına göre, meşru savunma hakkı sadece silahlı bir saldırının vuku bulması halinde değil, saldırının henüz gerçekleşmemiş olması fakat gerçekleşmesi ihtimalinin yüksek olduğu durumlarda da söz konusu olabilir.¹³⁸ Buna karşılık, Birleşmiş Milletler

¹³⁷ D. W. Greig, 'Self- Defence and the Security Council: What Does Article 51 Require' (1991) 40(2) ICLQ<https://icproxy.khas.edu.tr:2464/HOL/Page?lname=Greig&public=false&collection=journals&handle=hein.journals/incolq40&men_hide=false&men_tab=toc&kind=&page=366> Erişim Tarihi 7 February 2023.

¹³⁸ Nikaragua davasında, önleyici meşru savunma hakkının meşruiyetinin Uluslararası Adalet Divanı tarafından açıkça saklı tutulduğuna ilişkin görüş için bkz. Dixon (n 2) 331; Gündüz (n 4) 126; Crawford (n 50) 723; Shaw (n 9) 999.

Şartı madde 51'in kapsamını dar yorumlayan görüşe göre, meşru savunma hakkının söz konusu olabilmesi için silahlı saldırının gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Dolayısıyla, silahlı saldırı gerçekleşmeden önceki bir zamanda devletlerin Birleşmiş Milletler Şartı madde 51'e dayanarak meşru savunma hakkını kullanması hukuka uygun olmayacaktır.

Önleyici meşru savunma hakkının daha net anlaşılabilmesi için uluslararası alanda gerçekleşen eylemlere örnek vermek ve bu konudaki değerlendirmeleri tespit etmek gerekmektedir. Önleyici meşru savunma hakkı çerçevesinde kuvvete başvurma hususunda, karşımıza çıkabilecek en belirgin örnek, 1981 yılında gerçekleşen, İsrail'in Irak'ın Osirak nükleer reaktörüne saldırması olayıdır.¹³⁹ İsrail'in gerekçesine göre, Irak yönetimi tarafından inşa edilmekte olan reaktörde nükleer silah üretiminde bulunulacak ve bu silahlar İsrail devletine ve halkına karşı kullanılacaktı.¹⁴⁰ Bu nedenle, İsrail, ülkesine yönelen bu tehdidin ortadan kaldırılması gayesiyle meşru savunma hakkı kapsamında kuvvete başvurmuştu. Ne var ki, İsrail'in bu eylemi hem Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda hem de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde tartışılmış ve tüm delegeler İsrail tarafından gerçekleştirilen saldırıyı şiddetle kınamıştır.¹⁴¹ Bununla beraber, birçok delege bu eylemin meşru savunma hakkı kapsamında değerlendirilebileceğini ileri sürerken mevcut olayda meşru savunma hakkının kullanılma koşullarının bulunmadığını ifade etmiştir.¹⁴²

Önleyici meşru savunma kapsamında kuvvete başvurma en belirgin bir diğer örneği, 2003 yılında Birleşik Devletler liderliğinde Irak'a karşı gerçekleştirilen "Irak'ın Özgürleştirilmesi Harekâtıdır". Bu bağlamda, gerçekleştirilen harekâtın temel nedeni, Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olması, bu kitle imha silahlarını geliştirmesi olarak ifade edilmiştir ve harekâta katılan ülkelerden sadece Birleşik Devletler, yeterli hukuki gerekçelendirme sunmadan önleyici meşru savunma hakkını kullandığını ifade etmiştir.¹⁴³

¹³⁹ Aksar (n 2) 117; Gündüz (n 4) 128.

¹⁴⁰ ibid 117.

¹⁴¹ ibid 117; Gündüz (n 4) 128.

¹⁴² Gündüz (n 4) 128.

¹⁴³ Aksar (n 2) 117. Konu ile ilgili detaylı bilgi için ayrıca bkz. Christine Gray, "The US National Security Strategy and the the New "Bush Doctrine" on Preemptive Self- defence (2002) 1 Chinese Journal of International Law <<https://icproxy.khas.edu.tr:3733/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=5c71facd-032a-407b-ac4a-46764d7b50c9%40redis>> Erişim Tarihi 7 February 2023.

Yine ve son olarak, bu konu ile ilgili en temel örneklerden bir diğeri, 11 Eylül 2001 sonrası Birleşik Devletler ve Birleşik Krallık liderliğinde terör saldırıları neticesinde kuvvete başvurulmasıdır. Nitekim, 11 Eylül 2001 terör saldırıları sonrasında oluşturulan 2002 yılı Ulusal Güvenlik Strateji Belgesinde¹⁴⁴, Amerika Birleşik Devletleri, önleyici meşru savunma hakkına yeni bir perspektif kazandırmış ve bununla birlikte “*ön alıcı meşru savunma (pre-emptive self defence)*” doktrinini benimsemişlerdir.¹⁴⁵ Öğretide *Bush doktrini* olarak anılan ön alıcı meşru savunma doktrini, önleyici meşru savunma doktrinindeki “yakın ve gerçekleşmesi muhakkak” koşulunu yeni ve farklı bir anlama kavuşturmuştur.¹⁴⁶ Bu bağlamda, ön alıcı meşru savunma doktrinin temel felsefesi, esasında kitle imha silahı geliştirmeye çaba gösteren veya bu silahları edinme gayesinde olan haydut devlet ve terörist organizasyonlara karşı, tehdit “yakın ve gerçekleşmesi muhakkak” olmasa bile, “*gerçekleşmesi muhtemel*” olan saldırılara karşı dahi kuvvete başvurmaya dayanmaktadır.¹⁴⁷ Sonuç olarak, denebilir ki, önleyici meşru savunma hakkı kapsamında kuvvet kullanımına başvuru hususu ne uluslararası toplum tarafından ne de uluslararası hukuk öğretisi tarafından net bir şekilde sonuca ulaştırılmamıştır.

2.2.2.1.2.4. Müşterek meşru savunma hakkı

Birleşmiş Milletler Şartı'nın 51. maddesine göre, meşru savunma hakkı bireysel kullanılabilirdiği gibi, müşterek olarak da kullanılabilir. Bu maddede düzenlenen müşterek meşru savunma hakkı uluslararası kamu hukuku açısından çok önemli bir yere sahiptir. Zira, müşterek meşru savunma hakkının varlığı NATO ve Varşova Paketi gibi güvenlik gayesiyle kurulmuş olan uluslararası örgütlerin de yasal zeminini oluşturmaktadır.¹⁴⁸ Müşterek meşru savunma düzenlemesi kapsamında bir üye devlete

¹⁴⁴ The National Security Strategy of the United States of America (September 2002) <<https://2009-2017.state.gov/documents/organization/63562.pdf>> Erişim Tarihi 7 February 2023.

¹⁴⁵ Bakırcıoğlu (n 22) 164-170. Değirmenci and Mavuş (n 2) 47; Crawford (n 50) 725. Konu ile ilgili detaylı bilgi için ayrıca bkz. Rajeesh Kumar, ‘Iraq War 2003 and the Issue of Pre-emptive and Preventive Self-defence: Implications for the United Nations (2014) 70 (2) India Quarterly <<https://icproxy.khas.edu.tr:2176/doi/pdf/10.1177/0974928414524649>> Erişim Tarihi 7 February 2023; Shaw (n 9) 1000-1001.

¹⁴⁶ ibid 47.

¹⁴⁷ ibid.

¹⁴⁸ Aksar (n 2) 118; Crawford (n 50) 722.

karşı gerçekleştirilen saldırı eylemi bütün üye devletlere karşı gerçekleştirilmiş kabul edilmektedir. Pazarıcı'ya göre, müşterek meşru savunma hakkının kullanılabilmesi için gerekli koşulların varlığından söz edilebilmesi için, saldırıya uğrayan devletin kendisine karşı silahlı saldırıda bulunulduğunu ve meşru savunma hakkını kullanma yetkisinin var olduğunun değerlendirmesini yapması ve diğer devletlere yardım için çağrıda bulunmuş olması gerekmektedir.¹⁴⁹

Ek olarak, müşterek meşru savunma hakkı, hem Birleşmiş Milletler Şartı madde 51'de hem de uluslararası içtihat hukukunda kabul edilmektedir.¹⁵⁰ Müşterek meşru savunma hakkının kapsamının ve koşullarının değerlendirildiği Uluslararası Adalet Divanı'nın Nikaragua Davası bu açıdan önem arz etmektedir. Şöyle ki, her ne kadar Amerika Birleşik Devletleri Nikaragua'ya karşı kuvvete başvurusunun gerekçesi olarak müşterek meşru savunma hakkını kullandığını iddia etse de Uluslararası Adalet Divanı, meşru müdafaa hakkının kullanılması için gerekli kriterlerin somut olayda gerçekleşmediğine karar vermiştir.¹⁵¹ Divan kararının gerekçesine bakıldığında, Nikaragua'nın Kosta Rika, El Salvador ve Honduras'a karşı herhangi bir askeri müdahalesinin var olmadığı, ismi anılan devletlerin herhangi bir silahlı saldırı ile karşılaşmadığı ve buna ek olarak bu devletlerin Amerika Birleşik Devletleri'nden herhangi bir yardım talebinde bulunmadığı tespit edilmiştir.¹⁵² Dolayısıyla, bir üçüncü devletin saldırıya uğrayan devlet tarafından herhangi bir çağrı almadan kendiliğinden müşterek meşru savunma hakkını kullanması hukuki olarak mümkün değildir.¹⁵³

2.2.2.1.3. İkinci Dünya Savaşı itilaf devletlerine karşı kuvvete başvurma

Kuvvete başvurma yasağının Birleşmiş Milletler Şartı'nda geçen bir diğer istisnası İkinci Dünya Savaşı itilaf devletlerine karşı, gerektiği halde, yeniden kuvvete başvurulması için özel hüküm içeren, "Güvenliğe İlişkin Geçici Hükümler" başlıklı XVII'nci bölüm, madde

¹⁴⁹ Pazarıcı (n 58) 524.

¹⁵⁰ ICJ Reports, 1986, p.103 para. 195.

¹⁵¹ ibid.

¹⁵² ICJ Reports, 1986, p.103 para. 195; p. 127 para. 249; Toluner (n 58) 365- 69; Aksar (n 2) 118-19; Crawford (n 50) 723.

¹⁵³ ICJ Reports, 1986, p. 127 para 249.

107 düzenlemesidir. Bu düzenlemenin temelinde yer alan felsefe, Birleşmiş Milletler Şartı'nın kabul edildiği San Francisco Konferansı sırasında, Almanya'nın teslim olması ve Japonya'nın teslim olmaya yanaşması ile Müttefik devletler İtilaf devletlerine karşı eğer gerekirse tekrar kuvvete başvurma hakkını kendilerinde saklı tutmak istemeleridir.¹⁵⁴ Ne var ki, bu istisnaya bugüne değin başvurulmamıştır. Birleşmiş Milletler Şartı'nın 53. maddesinin birinci fıkrasında yer alan düzenlemeye göre, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin izni olmadıkça hiçbir bölgesel anlaşma ya da kuruluş, Güvenlik Konseyi'nin yetkisinde yer alan zorlayıcı önlemleri uygulamayacaktır ki, bu durumun tek istisnası İtilaf devletlerinin tekrar saldırı politikasına girişmeleri halidir.¹⁵⁵ Ne var ki, Pazarcı'ya göre, Almanya ve Japonya'nın teslim olması, bu devletlerle barış antlaşmalarının imzalanması ve Birleşmiş Milletler örgütüne üye olmalarından sonra bu hüküm anlamını yitirmiştir.¹⁵⁶

2.2.2.1.4. Birleşmiş Milletler Şartı madde 43 kapsamında kuvvete başvurma

Birleşmiş Milletler Şartı madde 42¹⁵⁷ uyarınca, Güvenlik Konseyi'ne silahlı kuvvetlerin kullanılması noktasında karar alma yetkisi tanınmıştır. Birleşmiş Milletler Şartı madde 43 ise bu amaçla akdedilecek özel antlaşmalarla özel askeri kuvvet oluşturulmasını düzenlemektedir. Birleşmiş Milletler Şartı'nın “Güvenliğe İlişkin Geçici Hükümler” başlıklı XVII. Bölümünün 106. maddesi, 43. maddede düzenlenen bahsi geçen özel anlaşmalar yürürlüğe girinceye kadar, 30.10.1943 tarihinde Moskova'da “Dört Ulus Demecini” imzalayan Amerika Birleşik Devletleri, SSCB, İngiltere ve Çin ile bu demecin tarafı olmayan Fransa'yı sözü geçen Demecin 5. paragrafı uyarınca, Birleşmiş Milletler örgütü adına uluslararası barış ve güvenliği koruma gayesiyle her türlü eylemi gerçekleştirmeye yetkili kılmaktadır ve bu konuda danışmada bulunmaya çağırılmaktadır.¹⁵⁸ Her ne kadar bu hüküm, yasal olarak geçerliliğini muhafaza ediyor gibi görünse de Birleşmiş Milletler Şartı madde 43 uyarınca Özel Birleşmiş Milletler Gücü

¹⁵⁴ Pazarcı (n 58) 525.

¹⁵⁵ Değirmenci and Mavuş (n 2) 40-41.

¹⁵⁶ Pazarcı (n 58) 525.

¹⁵⁷ Charter of the United Nations (n 4) Article 52.

¹⁵⁸ Pazarcı (n 58) 525-26.

oluşturulmadığı için hiçbir zaman uygulamaya konulamamıştır ve günümüzde fiili olarak geçerliliğini kaybetmiş görünmektedir.¹⁵⁹

2.2.2.2. Birleşmiş Milletler Şartı dışında tartışılan istisnalar

2.2.2.2.1. İnsani müdahale

İnsani müdahale doktrininin felsefesinde yatan temel amaç, herhangi bir devletin ülkesindeki bireylere karşı işlediği insanlığa karşı suç, soykırım suçu ve benzeri uluslararası suçların¹⁶⁰ önlenmesi amacıyla kuvvete başvurulmasıdır.¹⁶¹ Klasik uluslararası hukuk uyarınca devletlerin egemenliğine aykırılık teşkil ettiği şüphesiz olan insani müdahalelerin temel olarak meşruluk kaynağını demokrasi ve insan hakları oluşturmaktadır.¹⁶² İnsani müdahale kavramının tarihçesine bakıldığında, her ne kadar insani müdahale kavramının günümüzde ortaya çıktığı savunulsa da esasen bu kavram karşımıza 19'uncu yüzyılda çıkmaktadır.¹⁶³ Örneğin, 1860-1861 yılları arasında Fransa, Maruni Hristiyan azınlığı korumak için Lübnan'da harekât gerçekleştirmiş ve bu harekât erken dönem insani müdahale doktrininin bir örneğini oluşturmuştur.¹⁶⁴ Yine, o dönemlerde, 1870'li yıllarda, başka bir örnek olarak Rusya'nın Hristiyanları korumak amacıyla Bulgaristan, Türkiye (Osmanlı Devleti), Bosna ve Hersek'e müdahalesini verebiliriz.¹⁶⁵ Bununla birlikte, elbette, insani müdahale doktrini tarihsel süreçte milletlerarası sistemdeki değişikliklerden etkilenmiş ve dönemlere belirgin değişiklikler içine girmiştir.¹⁶⁶

¹⁵⁹ ibid.

¹⁶⁰ Uluslararası suçlar, Uluslararası Ceza Mahkemesi Tüzüğü'nde düzenlenmiştir. Bkz. The Rome Statute of the International Criminal Court (adopted 17 July 1998, entered into force 1 July 2002) <<https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf>> Erişim Tarihi 8 February 2023.

¹⁶¹ Dixon (n 2) 337; Aksar (n 2) 119; Değirmenci and Mavuş (n 2) 57.

¹⁶² A. Işıl Karakaş, 'Küreselleşmenin Hukuki Boyutu: İnsanlığa Karşı Suçlar ve Uluslararası Hukuk' (2000) 1 (2) Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi 5, 176-77.

¹⁶³ Değirmenci and Mavuş (n 2) 56-57.

¹⁶⁴ ibid; Orakhelashvili (n 2) 468.

¹⁶⁵ ibid 468.

¹⁶⁶ Değirmenci and Mavuş (n 2) 57.

Bu noktada, dikkat edilmesi gereken husus, insani müdahale amacıyla kuvvete başvurulması ile bir sonraki başlık altında tartışacağımız yurt dışında bulunan vatandaşların korunması amacıyla kuvvete başvurulması arasında fark olduğudur.¹⁶⁷ Şöyle ki, yurt dışında bulunan vatandaşların korunması amacıyla kuvvete başvurulmasının amacı, sadece devlete vatandaşlık bağı ile bağlı bireylerin kurtarılması ile sınırlı iken; insani müdahale amacıyla kuvvete başvurulmasında hedef ülkede yaşayan hedef ülke vatandaşları yahut hedef ülkede yaşayan başka bir devletin uyruğunda bulunan bireylerin korunması hedeflenmektedir.¹⁶⁸ Dolayısıyla, insani müdahale doktrinde, amaç, insan haklarının ağır şekilde ihlalini ve uluslararası suç işlenmesini durdurmaktır.¹⁶⁹

İnsani müdahalenin uluslararası hukuka uygunluğu hususunda öğretide ve uluslararası hukuk uygulamasında fikir birliği bulunmamaktadır. Bu kapsamda, öncelikle, insani müdahalenin uluslararası hukuka uygun olup olmadığı noktasındaki temel görüşlere yer vermek gerekliliği doğmuştur. Daha önce de ifade edildiği üzere, Birleşmiş Milletler Şartı 2/4 uyarınca, Teşkilat üyeleri uluslararası ilişkilerinde, gerek herhangi bir devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı gerekse Birleşmiş Milletler’in amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir şekilde kuvvete başvurmaktan veya kuvvete başvurma tehdidinde bulunmaktan kaçınırlar. Kuvvete başvurma yasağının iki istisnası ise silahlı saldırı durumunda meşru savunma hakkının kullanılması ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin yetkilendirmesi ile kuvvete başvurmaktadır. Nitekim, Birleşmiş Milletler Şartı 2/7 uyarınca, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin VII’nci bölüm çerçevesinde aldığı kararlar ile gerçekleştirilen müdahaleler, bir başka ifadesiyle, önlemler hariç tutulmak kaydıyla bir devletin iç işlerine karışma Birleşmiş Milletler Şartı’nda yasaklanmıştır.¹⁷⁰ Bu sebeple, uluslararası hukuk kapsamında, insancıl müdahaleyi

¹⁶⁷ Dixon (n 2) 337-38; Aksar (n 2) 119; ibid 57.

¹⁶⁸ ibid 57.

¹⁶⁹ Aksar (n 2) 119.

¹⁷⁰ İnsan haklarının geleneksel uluslararası hukukun temel ilkesi olan “iç işlerine karışmama ilkesi” kapsamında değerlendirilemeyeceği, tüm devletlerin insan haklarının korunması noktasında hukuki menfaatlerinin ve “*erga omnes*” yükümlülüklerinin bulunduğu, bu kapsamda devletlerin insan hakları ihlallerinin önlenmesi konusunda yükümlülüklerinin bulunmasının uluslararası kamu düzeninin sağlanabilmesinin doğal sonucu olduğu, insan haklarına ilişkin kuralların uluslararası alanda tüm devletlerin ortak ve meşru alanının oluşturduğu görüşü için bkz. A. Işıl Karakaş, ‘Avrupa Birliği – Türkiye İlişkilerinde İnsan Hakları Sorunsalı’ in Faruk Sönmezoğlu (ed), *Türk Dış Politikasının Analizi* (Der 2004) 1028-31.

uluslararası hukuka aykırı bulan görüşe göre, bunun temel nedeni, insani müdahale doktrininin uluslararası hukuk anlamında Birleşmiş Milletler Şartı ve diğer antlaşmalarda kuvvete başvurma yasağının bir istisnası olarak düzenlenmemiş olmasıdır.¹⁷¹

İnsani müdahale amaçlı kuvvete başvurmanın uluslararası hukuka uygun olduğu görüşünü savunanlar ise, Güvenlik Konseyi yetkilendirmesi olmadan da Birleşmiş Milletler Anlaşması yahut uluslararası teamül hukuku kapsamında insani müdahalede bulunulmanın hukuka aykırı olmadığını ya da bu yönde bir kuralın uluslararası hukuk öğretisinde gelişmekte olduğu ifade etmişlerdir.¹⁷² Bu görüşü savunan yazarlara göre, tüm devletlerin temel insan haklarına saygı yükümlülüğü çerçevesinde hareket etmesi gerekliliği hem Birleşmiş Milletler Şartı hem de çok taraflı uluslararası antlaşmalarda düzenlenmiştir, burada düzenlenen bazı kurallar uluslararası hukuk kapsamında da hiçbir devletin aksine hareket edemeyeceği üstün kurallar niteliğine, bir başka ifadeyle, *jus cogens* kural niteliğine haizdir ve bu gibi hallerde insani müdahale amacıyla kuvvete başvurulması için Güvenlik Konseyi'nin izninin alınması gerekmektedir.¹⁷³ Bu noktada, Keskin'e göre, üçüncü bir görüş de ortaya çıkmaktadır: Üçüncü görüşe göre de Güvenlik Konseyi yetkilendirmesi olmasa dahi insani müdahale doktrini kapsamında bu tür müdahalelerde bulunulması hukuka aykırıdır ancak etik olarak gereklidir.¹⁷⁴

İnsani müdahale doktrini kapsamında kuvvete başvurulmasına en ayırt edici örneklerden biri, 1998-1999 yıllarında NATO'nun Sırbistan'a karşı gerçekleştirdiği askeri harekattır.¹⁷⁵ NATO'nun Sırbistan'a karşı gerçekleştirdiği askerî harekâtın temel

¹⁷¹ Funda Keskin, 'İnsancıl Müdahale: 1999 Kosova ve 2003 Irak Sonrası Durum' (2006-2007) 3(12) Uluslararası İlişkiler 49, 50-51.

¹⁷² ibid 52. Bu konudaki tartışmalar için ayrıca bkz. Jens Elo Rytter, 'Humanitarian Intervention without the Security Council: From San Francisco to Kosovo – and Beyond' (2001) 70 (1-2) Nordic Journal of International Law <<https://icproxy.khas.edu.tr:3594/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=a1e17a56-76d5-4a50-ab96-97a1d8498d84%40redis>> Erişim Tarihi 8 February 2023.

¹⁷³ Antonio Cassese, 'Ex Iniuria Ius Oritur: Are We Moving Towards International Legitimation of Forcible Humanitarian Countermeasures in The World Community?' (1999) 10(1) EJIL <<https://icproxy.khas.edu.tr:3594/eds/detail/detail?vid=1&sid=23e66143-7829-459f-8722-4fd3cef846d6%40redis&bdata=JkF1dGhUeXBIPWlwLHNzbyZsYW5nPXRYJnNpdGU9ZWRzLWxpdmU%3d#AN=edswst.517405&db=edswst>> Erişim Tarihi 6 March 2023. Yine, bu tartışmalar için bkz. Bruno Simma, 'NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects' (1999) 10 (1) EJIL <<https://icproxy.khas.edu.tr:3733/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=2&sid=cbcae9f7-b1d6-403f-8e52-a1e3feabc363%40redis>> Erişim Tarihi 8 February 2023.

¹⁷⁴ Hatta, üçüncü görüşün de bir grubundaki yazarlara göre, insancıl müdahalenin hukuka uygunluğunu kabul edecek düzenlemelerin gelişmesi ve bu kapsamda insani müdahalenin ölçütlerinin iyi saptanması ile doğru olacağı görüşü için bkz. ibid 52.

¹⁷⁵ Aksar (n 2) 120; Crawford (n 50) 726; Klabbbers (n 76) 216.

felsefesinde yatan neden, Kosova’da hâkim nüfusu teşkil eden Arnavutlara karşı Sırbistan’ın uluslararası suçlar işlemesidir. Bu kapsamda gerçekleştirilen kuvvete başvurma eylemlerinin uluslararası hukuka uygun olup olmadığı hususu öğreti ve uluslararası toplum tarafından tartışılmıştır. Nitekim, NATO üyesi devletler, müdahalenin hukuka uygun olduklarını savunurken, başta Çin ve Rusya olmak üzere diğer devletler, insani müdahale amacıyla kuvvete başvurma’nın uluslararası hukuka aykırılık teşkil ettiğini ifade etmişlerdir.¹⁷⁶

Bu noktada tartışılması gereken bir başka husus, insani müdahale amacıyla kuvvete başvurulması uluslararası hukuka uygun kabul edilse dahi insani müdahale amacıyla kuvvete başvurulmasının kapsamının ne olacağı ve hangi şartlar altında insani müdahale amacıyla kuvvete başvurulmasının uluslararası hukuka uygun kabul edileceğidir.¹⁷⁷ Nitekim, Aksar’a göre, milletlerarası toplum, insani müdahale amacıyla kuvvete başvurulmasının kapsamının ve şartlarının belirlenmesi noktasında önüne gelen çok önemli bir fırsatı şu şekilde kaçırmıştır: Yugoslavya tarafından NATO üyeleri aleyhinde açılan *Kuvvete Başvurma’nın Hukukiliği (Legality of Use of Force)* davasında Uluslararası Adalet Divanı tarafından davayı görmekte yetkisiz olduğuna karar verilmiştir.¹⁷⁸

Günümüzde geline nokta, insani müdahale doktrini hususunda ne uluslararası toplum ne de öğreti fikir birliğine varabilmiş değildir.¹⁷⁹ Ancak, unutulmaması gereken, halen dahi uluslararası toplumun karşılaştığı sorunların, tartışmaların insan hakları hukukundaki gelişmelerle birlikte değerlendirilmesi gerekliliğidir. Şüphesiz, kuvvete başvurma hususundaki uluslararası hukuk anlayışı, 1945 Birleşmiş Milletler döneminde kalmamıştır, gelişmiştir ve gelişme göstermektedir. Dolayısıyla, bir devletin ülkesinde uluslararası nitelikte değerlendirilen suçların işlenmesi ve ağır insan hakları ihlallerinin

¹⁷⁶ Yugoslavya tarafından NATO üyesi devletler aleyhine Uluslararası Adalet Divanı nezdinde açılan davaya bkz. *Legality of Use of Force (Yugoslavia v. Spain)* (Request for the Indication of Provisional Measures: Order) General List No 112 [1999] ICJ 761 <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/112/112-19990602-ORD-01-00-EN.pdf>> Erişim Tarihi 8 February 2023.

¹⁷⁷ Aksar (n 2) 121.

¹⁷⁸ ibid.

¹⁷⁹ İnsani müdahaleyi meşru savunma kapsamında izah eden teoriler, Birleşmiş Milletler Şartı’nın daha önceki uluslararası teamül hukukunda mevcut olan insani müdahale hakkını muhafaza ettiğini savunan görüşler ve insani müdahaleyi insan hakları kapsamında değerlendiren teoriler için ayrıca bkz. Başeren (n 79) 174-79.

gerçekleştirilmesi karşısında, uluslararası toplumun bu kısıma seyirci kalacak olması kabul edilemeyecektir. Nitekim, Karakaş'a göre, insan haklarının gelişimi ile günümüzde, evrensel insan hakları normlarıyla iç hukuk düzenlemelerinin ve uygulamalarının birbiriyle uyum içerisinde olması küreselleşme olgusunun da olumlu sonuçlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır ve insan haklarına ilişkin sorunlar artık devletlerin ulusal yetkisini aşmaktadır.¹⁸⁰

Ancak, değerlendirilmesi gereken bir başka husus da insani müdahale doktrini kapsamında kuvvete başvurulması uluslararası hukuk kapsamında hukuka uygun kabul edilse dahi, insani müdahale doktrininin kapsamının ve şartlarının belirlenmesi gerekliliğidir. Zira, devletlerin insani müdahale doktrini kapsamında kuvvete başvurusu kararı keyfiyete dayandırılabilir bir husus değildir. Dolayısıyla, uluslararası hukuk öğretisi ve içtihat hukuku tarafından bu şartların ne olduğu ve bu şartların somut olay kapsamında var olup olmadığının tespitinin doğru yapılması gerekmektedir. Sonuç olarak, fikrimce, Güvenlik Konseyi kararının varlığı durumunda, insani müdahale doktrininin hukuka uygunluğu noktasında gereken şartların tespit edilmesi ve bu şartların somut olayda var olması halinde, kuvvete başvurulması uluslararası hukuka aykırılık teşkil etmeyecektir.

2.2.2.2.2. Yurt dışında vatandaşların korunması için kuvvete başvurma

Birleşmiş Milletler Şartı öncesi dönemde, devletlerin ülkelerinde bulunan yabancılara karşı minimum insani standartlara uygun davranmadığı gerekçesiyle ülke dışında bulunan vatandaşlarını kurtarmak amacıyla güçlü devletlerin geçen yüzyıllarda ve kısmen bu yüzyılın başlarında zaman zaman askeri müdahalelerde bulunduğu olgusu karşımıza çıkmaktadır.¹⁸¹ Dolayısıyla, bu dönemlerde, bir başka ifadeyle, Birleşmiş Milletler Şartı dönemi öncesinde, yurt dışında bulunan vatandaşların korunması amacıyla kuvvete başvurma uluslararası hukuka uygun kabul ediliyordu. Bu kapsamda, ilgili devletin rızasının alındığı operasyonlar uluslararası hukuk tarafından kabul edilmekle beraber,

¹⁸⁰ A. Işıl Karakaş, 'Avrupa Birliği – Türkiye İlişkilerinde İnsan Hakları Sorunsalı' (n 170) 1029.

¹⁸¹ Aral (n 32) 68; Crawford (n 50) 729; Klabbbers (n 76) 214-15.

ilgili devletin rızasının olmadığı yahut izin verecek devletin iç kargaşa yahut kargaşa altında bulunduğu durumlarda yurt dışında vatandaşların korunması amacıyla kuvvete başvurma hususunda tartışmalar ortaya çıkmaktadır.¹⁸² Bugün ise ne Birleşmiş Milletler Şartı'nda ne de genel olarak uluslararası hukukta devletlerin yurt dışında bulunan vatandaşlarını korumak amacıyla kuvvete başvurabileceğini öngören bir hüküm vardır.¹⁸³ Lakin, uluslararası teamül hukuku kapsamında bu hakkın bazı durum ve koşullarda hukuka uygun olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceği hususu öğretide tartışmalıdır.¹⁸⁴

Birleşmiş Milletler Şartı'nın kabulünden sonra, yurt dışında vatandaşların korunması amacıyla kuvvete başvurma hususunun uluslararası hukuk tarafından yasaklanmış bir kuvvete başvurma eylemi olarak kabul edildiği görülmekle beraber, özellikle bazı Batı devletlerinin bu kapsamda gerçekleştirdikleri müdahaleyi meşru savunma hakkının bir gereği olarak gerçekleştirdiklerini ileri sürdüklerini görmekteyiz.¹⁸⁵ Bu tür bir müdahaleyi meşru savunma hakkının bir gereği olarak yorumlayan yazarlar, bir başka anlatımla, Birleşmiş Milletler Şartı'nı geniş yorumlayanlar, bu hakkın Birleşmiş Milletler Şartı öncesinde de uluslararası teamül hukukunda var olduğunu ve dolayısıyla devletlerin önceden sahip oldukları “doğal hakkı” kullanabileceklerini ifade etmektedirler.¹⁸⁶ Yine, bu görüş, yurt dışında bulunan vatandaşların, bir devleti oluşturan öğelerden biri olan “nüfusun” bir parçasını oluşturmaları nedeniyle, bu vatandaşlara karşı gerçekleştirilecek saldırının devlete yapılan saldırı ile aynı statüde değerlendirilmesi gerekmektedir.¹⁸⁷

Buna karşılık, Birleşmiş Milletler Şartı madde 51'i dar yorumlayan karşıt görüş yazarlarına göre, meşru savunma hakkının söz konusu olabilmesi için silahlı saldırının

¹⁸² Yurt dışında bulunan vatandaşların koruma amacıyla gerçekleştirilen eylemlerin meşru savunma hakkı kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceğine ilişkin tartışmaların detayı için bkz. Rex J. Zedalls, 'Protection of Nationals Abroad: Is Consent the Basis of Legal Obligation' (1990) 25 (2) TJIL <https://icproxy.khas.edu.tr:2464/HOL/Page?lname=Zedalls&public=false&collection=journals&handle=hein.journals/tlj25&men_hide=false&men_tab=toc&kind=&page=209> Erişim Tarihi 8 February 2023; Değirmenci and Mavuş (n 2) 54-55; Shaw (n 9) 1005.

¹⁸³ Aral (n 32) 68.

¹⁸⁴ ibid. Uluslararası teamül hukuku kapsamında bu gerekçe ile gerçekleştirilecek böyle bir müdahalenin hukuka uygun olup olmadığı hususundaki şartlar için ayrıca bkz. Dixon (n 2) 334.

¹⁸⁵ Aral (n 32) 69; Crawford (n 50) 729.

¹⁸⁶ Meşru savunma hakkının varlığını tespit ettiğimiz ön şartların yurt dışında bulunan vatandaşların korunması için kuvvete başvurulması hususunda da varlığı halinde vatandaş kurtarma amacıyla gerçekleştirilen operasyonların bu hakka dayandırılabilmesi görüşü için bkz. Dinstein (n 97) 226; Değirmenci and Mavuş (n 2) 54-55; Crawford (n 50) 730-31; Klabbbers (n 76) 214-15.

¹⁸⁷ Aral (n 32) 72-73.

bizatihi devletin kendisine yapılması gerekmektedir, dolayısıyla yurt dışında bulunan vatandaşlara karşı gerçekleştirilen saldırının meşru savunma hakkı kapsamına giremeyeceğidir.¹⁸⁸ Ek olarak, Aral'a göre, güçlü devletler yurt dışında bulunan vatandaşlarını korumak amacıyla kuvvete başvurarak güçsüz devletler üzerinde kolaylıkla baskı yaratabilecek ve bu durumda uluslararası barış ve güvenliğin tesisi hususunda yetkili olan Birleşmiş Milletler Şartı'nı hükümsüz bırakabilecektir.¹⁸⁹

Fikrimce, yurt dışında bulunan vatandaşlarını korumak maksadıyla bir devletin başka bir devlete karşı kuvvete başvurabilmesi için bu gerekçenin kapsamının ve koşullarının doğru bir şekilde tespit edilmesi ve koşulların somut olayda mevcut bulunması gerekmektedir. Zira, koşulların doğru tespitiyle güçlü devletlerin güçsüz devletler üzerinde baskı yaratmasının önüne geçilebileceğini söylemek mümkündür.

¹⁸⁸ Shaw (n 9) 1004-1006.

¹⁸⁹ Aral (n 32) 72-73.

3. KUVVETE BAŞVURMA YASAĞI İSTİSNALARININ UKRAYNA- RUSYA KRİZİNE UYGULANABİLİRLİĞİ

3.1. Birleşmiş Milletler Şartı'nda Düzenlenen Kuvvete Başvurma Yasağı İstisnaları ve Birleşmiş Milletler Şartı Dışında Tartışılan İstisnalar Kapsamında Rusya'nın Hukuki Sorumluluğunun Tespiti

3.1.1. Rusya'nın meşru savunma hakkını kullandığı iddiası kapsamında hukuki sorumluluğunun tespiti

24 Şubat 2022 tarihinde Rusya tarafından Ukrayna'ya karşı başlatılan “özel askerî harekât” sonrasında, uluslararası hukukun temel kurallarının ihlali ile ilgili birçok tartışma gündeme gelmiştir.¹⁹⁰ Bu çerçevede, kuvvete başvurma yasağı istisnalarının Ukrayna- Rusya krizine uygulanabilirliğini tartışabilmek için başlatılan “özel askerî harekât” sonrasında, Rusya'nın hem Uluslararası Adalet Divanı nezdinde hem de uluslararası kamuoyu karşısında sunduğu iddialara değinmek gereklidir.

Rusya, ilk olarak Birleşmiş Milletler Şartı madde 51'de düzenlenen meşru savunma hakkına dayanarak kuvvete başvurduğu iddiasını ve ikinci olarak her ne kadar Uluslararası Adalet Divanı önünde görülmekte olan davada¹⁹¹ aksini iddia etmiş olsa da, Ukrayna'nın doğusunda yaşayan Rus halka karşı soykırım yapıldığı gerekçesiyle kuvvete başvurduğu iddiasını ileri sürmüştür.¹⁹² Rusya'nın Birleşmiş Milletler Şartı madde 51

¹⁹⁰ ‘Russia invades Ukraine’ 24 February 2022 <<https://www.economist.com/europe/2022/02/24/russia-invades-ukraine>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

¹⁹¹ *Allegations of Genocide Under the Convention on the Prevention and Punishment of Crime of Genocide (Ukraine v Russian Federation)* (Request for the Indication of Provisional Measures: Order) General List No 182 [2022] ICJ 2 <<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/182/182-20220316-ORD-01-00-EN.pdf>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

¹⁹² ‘Address by the President of the Russian Federation’, *Office of the President of the Russian Federation* (24 February 2022) <<http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/67843>> (Kremlin tarafından yapılmış resmi İngilizce çevirisi) Erişim Tarihi 9 February 2023; Marko Milanovic, ‘What is Russia’s Legal Justification for Using Force against Ukraine?’ (EJIL: Talk!, 24 February 2022) <<https://www.ejiltalk.org/what-is-russias-legal-justification-for-using-force-against-ukraine/>> Erişim Tarihi 9 February 2023; Ralph Janik, ‘Putin’s War against Ukraine: Mocking International Law’ (EJIL: Talk!, 28 February 2022) <<https://www.ejiltalk.org/putins->

kapsamında meşru savunma hakkını kullandığı iddiası temelinde iki gerekçeye dayanmaktadır. Birincisi, Rusya'nın eylemlerini hem NATO hem de Ukrayna tarafından gelen tehditlere karşı bireysel meşru savunma hakkına dayanarak gerçekleştirdiği iddiasıdır, ikincisi de Rusya'nın Donbas'ın ayrılıkçı bölgelerini savunmak amacıyla müşterek meşru savunma hakkını kullandığı iddiasıdır.¹⁹³ Bu kapsamda öncelikle, Rusya'nın bireysel meşru savunma hakkını kullanarak NATO genişlemesinin ve Ukrayna'nın kendi ülkesine karşı tehdit oluşturduğunu iddia ederek kuvvete başvurusu hususu tartışılacaktır. Sonrasında, Rusya'nın müşterek meşru savunma hakkını kullandığı iddiası ile kuvvete başvurusunun Birleşmiş Milletler Şartı madde 51 kapsamına girip girmediği incelenecektir.

Daha önce de ifade edildiği üzere, Birleşmiş Milletler Şartı madde 51'de düzenlenen meşru savunma hakkı, bireysel meşru savunma hakkı ve müşterek meşru savunma hakkı olarak ikiye ayrılmaktadır. Rusya'nın kuvvete başvuru eylemlerinin gerekçesinde, ilk olarak NATO ve Ukrayna tarafından gelen tehditlere karşı Birleşmiş Milletler Şartı madde 51 kapsamında bireysel meşru savunma hakkını kullandığıdır. Birleşmiş Milletler Şartı madde 51 uyarınca, bir devletin meşru savunma hakkını kullanabilmesi için öngörülen temel şart, silahlı saldırıdır. Bu noktada, unutulmamalıdır ki, Birleşmiş Milletler şartı 51. maddenin kapsamı, uluslararası hukuk öğretisinde tartışma konusu olmuştur. Bu maddeyi dar ve geniş yorumlayan görüşler bulunmaktadır. 51. maddeyi dar yorumlayan görüşe göre, sadece silahlı saldırının vuku bulması halinde Birleşmiş Milletler Şartı madde 51'e başvurulacaktır. Buna karşılık, bu maddeyi geniş yorumlayan görüş taraftarlarına göre, meşru savunma hakkının doğal bir hak olması sebebiyle,

[war-against-ukraine-mocking-international-law/](#)> Erişim Tarihi 9 February 2023; Malcolm Langford and Geir Ulfstein, 'Russia Has Violated the Fundamental Rules of International Law. What Are the Consequences?' (Prio Blogs, 2 March 2022) <<https://blogs.prio.org/2022/03/russia-has-violated-the-fundamental-rules-of-international-law-what-are-the-consequences/>> Erişim Tarihi 9 February 2023; Molly Quell and Thierry Cruvellier, 'The International Court of Justice Orders Russia To Stop Its Invasion of Ukraine' (Justice Info, 17 March 2022) <<https://www.justiceinfo.net/en/88936-international-court-of-justice-orders-russia-stop-invasion-ukraine.html>> Erişim Tarihi 9 February 2023; Michael N. Schmitt, 'Year Ahead- Does International Law Still Matter in Ukraine?' (Lieber Institute West Point, 3 January 2023) <<https://lieber.westpoint.edu/does-international-law-still-matter-in-ukraine/>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

¹⁹³ James A. Green, Christian Henderson and the Tom Ruys 'Russia's attack on Ukraine and the jus ad bellum' (2022) 9(1) Journal on the Use of Force and International Law <<https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/20531702.2022.2056803?needAccess=true&role=button>>Erişim Tarihi 9 February 2023.

uluslararası teamül hukuku kuralları devam eder ve silahlı saldırının da ötesinde meşru savunma amacıyla kuvvete başvuru mümkün olacaktır.

Somut olayda, Rusya Devlet Başkanı Putin, NATO tarafından Rusya'ya karşı silahlı bir saldırının düzenlendiğini iddia etmemiştir, bunun yerine, Putin, Rusya'nın eylemlerini kendisine yönelecek "gelecekteki tehditlere" karşı gerçekleştirdiğini iddia etmiştir.¹⁹⁴ Rusya'nın bu iddiaları karşısında, tezin birinci bölümünde de tartışılan önleyici meşru savunma hakkı kavramına tekrar değinmekte fayda vardır. Önleyici meşru savunma hakkı kapsamında kuvvete başvurabilmek için aranan en temel ve ayırt edici koşul, "yakın ve gerçekleşmesi muhakkak" bir saldırının var olması koşuludur.¹⁹⁵ Dolayısıyla, Rusya'nın önleyici meşru savunma hakkını kullandığı iddiası ile Ukrayna'ya karşı kuvvete başvurabilmesi için bu kuvvete başvuru öncesinde, Rusya'ya karşı NATO tarafından "yakın ve gerçekleşmesi muhakkak" bir silahlı saldırının söz konusu olması gerekmektedir. Lakin, somut krizde, Ukrayna'nın işgalinden önceki dönemler incelendiğinde, NATO'nun Rusya'ya karşı "yakın ve gerçekleşmesi muhakkak" olarak nitelendirilebilecek bir silahlı saldırı eylemi fikrini destekleyecek hiçbir kanıt bulunmamaktadır.¹⁹⁶ Bu hususun bir adım ötesine geçerek, belirtilmelidir ki, önleyici meşru savunma hakkının en ayırt edici koşulu olan "yakın ve gerçekleşmesi muhakkak" bir saldırının da ötesinde "yakın ve gerçekleşmesi muhakkak" olarak nitelendirilemeyecek bir tehdide karşı kuvvete başvurulmasını meşru savunma hakkı kapsamında kabul etsek dahi, uluslararası teamül hukuku uyarınca meşru savunma hakkının diğer iki koşulu gereklilik ve ölçülülük Rusya- Ukrayna krizinde bulunmamaktadır.¹⁹⁷

Son olarak, Rusya'nın bireysel meşru savunma hakkı kapsamında kuvvete başvurusunun bir diğer gerekçesi, Rusya'ya Ukrayna tarafından gelen bir tehdidin olduğu iddiasıdır.¹⁹⁸ Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, 24 Şubat 2022'de gerçekleştirdiği konuşma sırasında, "*Ukrayna'nın bölgesel bir varlık olarak Rusya'yı tehdit ettiğini ve Rusya'nın*

¹⁹⁴ ibid.

¹⁹⁵ Bkz. Değirmenci and Mavuş (n 2) 45-47.

¹⁹⁶ Michael N. Schmitt, 'Russia's Special Military Operation' And The (Claimed) Right of Self- Defence' (Lieber Institute West Point, 28 February 2022) <<https://lieber.westpoint.edu/russia-special-military-operation-claimed-right-self-defense/>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

¹⁹⁷ Green, Henderson and Ruys (n 193) 13.

¹⁹⁸ Address by the President of the Russian Federation' (n 192).

bugünün Ukrayna topraklarından gelen kalıcı bir tehditle karşı karşıya kaldığı, bu nedenle de kendini güvende hissedemeyeceği, gelişemeyeceği ve var olamayacağını” ¹⁹⁹ iddia etmiştir. Ne var ki, burada da Rusya'nın Ukrayna tarafından gerçekleştirilmiş bir silahlı saldırı mağduru olmadığı da kesin bir gerçektir.²⁰⁰

Rusya'nın Birleşmiş Milletler Şartı madde 51 kapsamında meşru savunma hakkını kullandığı iddiasının ikinci kısmı, Ukrayna'ya karşı gerçekleştirdiği eylemlerin gerekçesi olarak 51. maddede düzenlenen müşterek meşru savunma hakkını kullandığını ileri sürmesidir. Müşterek meşru savunma hakkını kullandığı iddiasını değerlendirebilmek için müşterek meşru savunma hakkının kullanım koşullarını hatırlamak gerekmektedir. Bu kapsamda, müşterek meşru savunma hakkının kullanılabilmesi için gerekli koşullar incelendiğinde, karşımıza, saldırıya uğrayan bir devletin varlığı ve saldırıya uğrayan devlet tarafından gerçekleştirilmiş diğer devletlere yardım talebinin varlığının olması gerekmektedir.²⁰¹ Buna ek olarak, bireysel meşru savunmanın hukukiliği noktasında gerekli olan koşulların hepsinin aynı zamanda müşterek meşru savunma hakkının kullanımında da bulunması gerekmektedir.²⁰² Somut krizde, Rusya'nın Ukrayna işgalinde, müşterek meşru savunma hakkını kullandığı iddiası, Ukrayna'nın Donbas bölgesindeki ayrılıkçı eğilimli iki bölgeyi, Donetsk ve Luhansk bölgelerini, egemen devletler olarak tanımasına dayanmaktadır.²⁰³ Nitekim, Moskova, 21 Şubat'ta, bu bölgeleri “Donetsk Halk Cumhuriyeti” ve “Luhansk Halk Cumhuriyeti” olarak duyurmuştur.”²⁰⁴ Akabinde, yeni kurulan bu iki devlet, Rusya ile dostluk ve karşılıklı yardım antlaşmaları imzalamıştır ve Rusya'dan askeri yardım talep etmişlerdir.²⁰⁵

¹⁹⁹ ibid.

²⁰⁰ Sergey Sayapin, ‘Thou Shalt Not Distort the Language of International Law’ (Opinio Juris, 7 March 2022) <<http://opiniojuris.org/2022/03/07/thou-shalt-not-distort-the-language-of-international-law/>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

²⁰¹ Pazarcı (n 58) 524.

²⁰² Yoram Dinstein, *War, Aggression and Self Defence* (Cambridge University Press, 6th edn 2017) 317, 320-21.

²⁰³ Green, Henderson and Ruys (n 194) 17.

²⁰⁴ ibid. Bkz. Presidential Decree of the Russian Federation, No 71, ‘About recognition of the Donetsk People’s Republic’ (21 February 2022); Presidential Decree of the Russian Federation, No 72, ‘About recognition of the Luhansk People’s Republic’ (21 February 2022).

²⁰⁵ Treaty of Friendship, Cooperation and Mutual Assistance Between the Russian Federation and the Donetsk People’s Republic (signed in Moscow, 21 February 2022) <<http://en.kremlin.ru/events/president/news/67835>> Erişim Tarihi 9 February 2023; Treaty of Friendship, Cooperation and Mutual Assistance Between the Russian Federation and the Lugansk People’s Republic

Bu noktada, sorulması gereken soru, acaba Rusya, bu iki bölgeyi ayrı bir devlet olarak tanımış olsa da bu bölgelerin, uluslararası hukuk anlamında devlet olarak nitelendirilebilmesi mümkün olacak mıdır? Dolayısıyla, bu iki bölge “devlet” statüsü ile Rusya’dan yardım talebinde bulabilecek midir, bulunabilecekse de Rusya’nın müşterek meşru savunma hakkını kullanabilmesi bu açıdan hukuka uygun olarak değerlendirilebilecek midir? Şöyle ki, iç silahlı çatışma sürerken, ayrılıkçı bir bölgenin yeni bir devlet olarak “olgunlaşmadan” tanınması, uluslararası hukukun ihlal edilmesi anlamına gelecektir.²⁰⁶ Nitekim, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Rusya’nın Donetsk ve Luhansk ayrılıkçı bölgelerini ayrı bir devlet olarak tanımasını, Birleşmiş Milletler Şartı madde 2/4’te ifade edildiği üzere Ukrayna’nın toprak bütünlüğünün ihlalini, siyasi bağımsızlığının ihlalini teşkil ettiğini ve Birleşmiş Milletler Şartı’nın genel ilkelerine açıkça aykırı olduğunu dile getirmiştir.²⁰⁷

Ek olarak, Rusya, müşterek meşru savunma hakkının koşullarından biri olan silahlı saldırının varlığı şartına gerekçe olarak, Ukrayna ordusunun Donetsk ve Luhansk bölgelerinde yaşayan Rus halka karşı soykırım suçu işlediği iddiasında bulunmuştur ve dolayısıyla bu eylemlerin de doğrudan silahlı saldırı teşkil edeceğini ileri sürmüştür.²⁰⁸ Rusya’nın soykırım suçunun işlendiğine ilişkin iddiaları ilerleyen başlıkların altında, Rusya’nın Uluslararası Adalet Divanı nezdindeki sorumluluğu hususunda tartışılacaktır.

Son olarak, unutulmamalıdır ki, tıpkı bireysel meşru savunma da olduğu gibi, müşterek meşru savunmanın hukukiliği noktasında da uluslararası teamül hukuku uyarınca

(signed in Moscow, 21 February 2022) < <http://en.kremlin.ru/events/president/news/67834>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

²⁰⁶ Green, Henderson and Ruys (n 193) 17.

²⁰⁷ UNGA Res ES-11/1, UN Doc A/RES/ES-11/1 (2 March 2022). Ayrıca bkz. Tom Ginsburg, ‘Article 2(4) and Authoritarian International Law’ (2022) 116 American Society of International Law <<https://www.cambridge.org/core/journals/american-journal-of-international-law/article/article-24-and-authoritarian-international-law/E3D34E6E4F0E769A66D4BCC09A441A50>> Erişim Tarihi 9 February 2023; Lauri Mälksoo’s, ‘Ukraine Symposium- Illegality of Russia’s Annexations in Ukraine’ (*Lieber Institute West Point*, 3 October 2022) < <https://lieber.westpoint.edu/illegality-russias-annexation-ukraine/>> Erişim Tarihi 9 February 2023. Birleşmiş Milletler Şartı 2/4’te yer alan kuvvete başvurma yasağı kuralının öneminin uluslararası toplum tarafından yeniden hatırlanması ve Rusya’nın gerçekleştirdiği eylemler sonrasında uluslararası toplum tarafından alınacak tedbirlerin gerekliliği hususunu *jus ad bellum* kavramı çerçevesi dışında uluslararası insancıl hukuk, uluslararası mülteci hukuku ve farklı diğer açılardan da ele alan görüş için bkz. Elena Chachko and Katerina Linos, ‘International Law After Ukraine: Introduction to the Symposium’ (2022) AJIL <<https://www.cambridge.org/core/journals/american-journal-of-international-law/article/international-law-after-ukraine-introduction-to-the-symposium/71EF9DF1080B63279D684104BB213791>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

²⁰⁸ Address by the President of the Russian Federation’ (n 192); Green, Henderson and Ruys (n 193) 20.

gereklilik ve orantılılık koşullarının mevcut olması gerekmektedir.²⁰⁹ Somut krizde, bu koşulların da mevcut olmadığını söylemek mümkün olacaktır.

3.1.2. Rusya'nın Birleşmiş Milletler Şartı VII'nci bölümü kapsamında hukuki sorumluluğunun tespiti

Kuvvete başvurma yasağının Birleşmiş Milletler Şartı'nda düzenlenen bir diğer istisnası, Birleşmiş Milletler Şartı VII'nci bölümü kapsamında kuvvete başvurulmasıdır. Esasında, uluslararası hukukun en temel ilkelerinden biri, bir devletin diğer bir devletin iç işlerine karışmaması, bir başka ifadeyle, iç işlerine karışma yasağıdır. Nitekim, Birleşmiş Milletler Şartı 2/7 uyarınca, bir devletin iç işlerine karışmak anlamına gelecek müdahaleler, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Birleşmiş Milletler Şartı VII'nci bölümünde yer alan düzenlemeler kapsamında aldığı kararlarla uygulanan müdahaleler haricinde, Birleşmiş Milletler sisteminde yasaklanmıştır. Dolayısıyla, uluslararası hukuk öğretisi tarafından kabul gören genel görüş, Güvenlik Konseyi kararına dayanan insani müdahaleler, uluslararası hukuk uyarınca meşru kabul edilebilecektir.²¹⁰

Yukarıda sözü edilen temel ilkeleri, Rusya'nın Ukrayna'ya karşı gerçekleştirdiği kuvvete başvurma durumuna uyguladığımızda, karşımıza Rusya'nın ileri sürdüğü, Ukrayna'nın Donetsk ve Luhansk topraklarında yaşayan milyonlarca insanın Ukrayna tarafından soykırıma uğradığı iddiası çıkmaktadır. Bir başka anlatımla, Rusya'nın Ukrayna'ya karşı gerçekleştirdiği kuvvete başvurma eylemlerinin gerekçesi, bu bölgelerde gerçekleşen soykırım ve uluslararası suçları (Rusya'nın iddiası) durdurmak olduğudur. İnsani

²⁰⁹ ibid. Rusya'nın Ukrayna'ya karşı gerçekleştirdiği kuvvete başvurma hakkı savaş doktrini açısından uluslararası hukuka uygun olup olmadığının değerlendirilmesi için bkz. Lise Morjé Howard, 'A Look at the Laws of War and How Russia is Violating Them' (United States Institute of Peace Blog, 29 September 2023) <<https://www.usip.org/publications/2022/09/look-laws-war-and-how-russia-violating-them>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

²¹⁰ Uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması ve korunmasını hedef edinen Birleşmiş Milletler kolektif güvenlik sisteminin işleyişi çerçevesinde Ukrayna- Rusya krizinin değerlendirilmesi için bkz. Brygida Kuźniak and Ihor Zeman, 'World Responsibility to Act in Russia's War Against Ukraine' (2022) 51(4) Polish Political Science Yearbook < <https://czasopisma.marszalek.com.pl/10-15804/psy/1134-psy-vol-51/psy-51-4/9526-psy202247> > Erişim Tarihi 9 February 2023; Brunk Ingrid, 'International Law and the Russian Invasion of Ukraine' (Law Fare, 25 February 2022) <<https://www.lawfareblog.com/international-law-and-russian-invasion-ukraine>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

müdahale doktrini kapsamında, Rusya'nın Ukrayna'ya karşı gerçekleştirdiği eylemleri bir sonraki başlık altında, kuvvete başvurma yasağının istisnası olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği tartışılacaktır. Fakat, bu başlık altında belirtilmelidir ki, Rusya'nın insani müdahale doktrinine dayanarak Ukrayna topraklarına girmesi uluslararası hukuk öğretisi tarafından tartışılabilir bir husustur. Bugün gelinen noktada, insani müdahale doktrini kapsamında yoğun olarak tartışılan husus, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararı olmaksızın insani müdahale doktrinine dayanarak bir devletin diğer bir devletin topraklarına müdahalede bulunup bulunamayacağıdır. Somut olay çerçevesinde, Güvenlik Konseyi kararı bulunmadığı açıktır.

3.1.3. Rusya'nın insani müdahale doktrini kapsamında Ukrayna topraklarına müdahalesinin hukuka uygunluğunun tespiti

24 Şubat 2022 tarihinde, Rusya Devlet Başkanı Putin yaptığı konuşmada, Rusya'nın Ukrayna'ya karşı kuvvete başvurmasının bir diğer gerekçesinin, Ukrayna'nın doğusundaki Donetsk ve Luhansk topraklarında yaşayan milyonlarca insana karşı Ukrayna tarafından soykırım suçunun işlendiği iddiası olduğu beyan etmiştir.²¹¹ Ne var ki, Ukrayna'nın Rusya'ya karşı açmış olduğu Uluslararası Adalet Divanı önünde görülmekte olan davada, Rusya, Ukrayna'ya karşı gerçekleştirdiği eylemlerin dayanağının Birleşmiş Milletler Şartı madde 51 kapsamında, bir başka anlatımla meşru savunma hakkının kapsamında gerçekleştirdiğini iddia etmiştir.²¹² Buna karşılık, Uluslararası Adalet Divanı, geçici tedbirlere hükmettiği 16 Mart 2022'de verdiği kararda, Rusya'nın Ukrayna'ya karşı gerçekleştirdiği eylemlerin kısmen de olsa insani müdahale doktrini gerekçesine ve dolayısıyla soykırımı önlemek, cezalandırmak gerekçesine dayandırılabilceği sonucuna varmaya yakın bir tutum benimsemiştir.²¹³ Bu hususa

²¹¹ Address by the President of the Russian Federation' (n 192).

²¹²Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide(Ukraine v Russian Federation), 'Document (with annexes) from the Russian Federation setting out its position regarding the alleged "lack of jurisdiction" of the Court in the case', ICJ Rep (7 March 2022) <www.icj-cij.org/public/files/case-related/182/182-20220307-OTH-01-00-EN.pdf> Erişim Tarihi 9 February 2023; Marko Milanovic, 'Russia's Submission to the ICJ in the Genocide Case; Russia's Withdrawal from the Council of Europe' (EJIL: Talk!, 11 March 2022) <<https://www.ejiltalk.org/russias-submission-to-the-icj-in-the-genocide-case-russias-withdrawal-from-the-council-of-europe/>>Erişim Tarihi 9 February 2023.

²¹³ ICJ Reports, 2022, paras 45–46; Green, Henderson and Ruys (n 193) 24.

Rusya'nın Uluslararası Adalet Divanı nezdindeki sorumluluğunun tespiti noktasında Uluslararası Adalet Divanı'nın verdiği karar incelenirken tekrar değinilecektir.

Rusya'nın insani müdahale doktrini kapsamında kuvvete başvurduğu gerekçesinin kabul edilip edilemeyeceği noktasında, insani müdahale amacıyla kuvvete başvurmanın şartlarına değinmek gerekmektedir. İnsani müdahale amacıyla kuvvete başvurulması hususu, Birleşmiş Milletler Şartı'nda düzenlenmiş değildir. Uluslararası hukuk öğretisinde, insani müdahale amacıyla kuvvete başvurulabileceğini kabul eden görüşe göre, insani müdahale amacıyla kuvvete başvurulabilmesinin temel şartları olarak, bir devlet tarafından gerçekleştirilen insan hakları ihlallerinin siviller arasında yaygın olarak, büyük ölçekte gerçekleştirilmesi (ilke olarak ikna edici kanıtların bulunması) ve bir başka devlet tarafından bu ihlalleri durdurmak amacıyla başvurulacak tedbirlerin zararı hafifletme amacıyla gerekli ve orantılı olması aranmaktadır.²¹⁴

Bu kapsamda, ilk olarak, 9 Aralık 1948 tarihli Soykırımın Önlenmesi ve Cezalandırılması Hakkında Sözleşme'nin (Soykırım Sözleşmesi)²¹⁵ “Soykırım Oluşturan Eylemler” başlıklı 2. maddesinin ve “Cezalandırılacak Eylemler” başlıklı 3. maddesinin ele alınması gerekmektedir. Soykırım Sözleşmesi'nin 2. maddesi uyarınca: *Bu Sözleşme bakımından, ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu, kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla işlenen aşağıdaki fiillerden herhangi biri soykırım suçunu teşkil eder: a) gruba mensup olan kişilerin öldürülmesi; b) gruba mensup olan kişilere ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi; c) grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak, yaşam şartlarını kasten değiştirmek; d) grup içinde doğumları engellemek maksadıyla tedbirler almak; e) gruba mensup çocukları zorla bir başka gruba nakletmek.*²¹⁶ Soykırım Sözleşmesi'nin “Cezalandırılacak Eylemler” başlıklı 3. maddesi uyarınca: *“Aşağıdaki eylemler cezalandırılır: a) soykırımda bulunmak; b) soykırımda bulunulması amacıyla iş birliği yapmak; c) soykırımda bulunulmasını*

²¹⁴ ibid 25; Marie Gavendova, ‘Is the Russian invasion of Ukraine justifiable from the view of public international law?’ (Czech Centre for Human Rights and Democracy, 19 April 2022) <<https://www.humanrightscentre.org/blog/russian-invasion-ukraine-justifiable-view-public-international-law>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

²¹⁵ Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (adopted 9 December 1948, entered into force 12 January 1951) 78 UNTS 277 (CPPCG), <https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocitycrimes/Doc.1_Convention%20on%20the%20Prevention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Genocide.pdf> Erişim Tarihi 1 April 2023.

²¹⁶ ibid Article 2.

*doğrudan ve açık surette kışkırtmak; d) soykırımda bulunmaya teşebbüs etmek; e) soykırıma iştirak etmek”*²¹⁷.

İkinci olarak, *ad hoc* nitelikli Uluslararası Ceza Mahkemeleri’nden, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin Statüsü’ne ve Mahkeme tarafından verilmiş karardaki yorumlara bakmak yararlı olacaktır. Bu kapsamda, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü’nün 4. maddesinde²¹⁸ hangi eylemlerin soykırım suçu teşkil edeceği düzenlenmiştir. Statü’nün 4. maddesinin 2. fıkrası uyarınca: *Soykırım, ulusal, ırksal, etnik ya da dinsel bir grubu, tamamen ya da kısmen yok etmek amacıyla işlenen şu eylemlerden herhangi birisini teşkil etmektedir: a) grup üyelerini öldürme; b) grup üyelerine ağır bedensel ya da zihinsel hasar verme; c) grubu, fiziksel olarak tamamen ya da kısmen yok etmeye yönelik yaşam koşulları altına kasten yerleştirme; d) grup içinde doğumları engellemeye yönelik eylemler dayatma; e) grubun çocuklarını zorla bir başka gruba nakletme.*²¹⁹ Statü’nün 4. maddesinin 3. fıkrası uyarınca: *“Statü’ye göre şu eylemler cezalandırılır: a) soykırım; b) soykırım işlemek üzere anlaşma; c) soykırım işlemek üzere doğrudan ve açık kışkırtma; d)soykırım girişimi; e) soykırım suçuna katılma”*²²⁰.

Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Yargılama Dairesi, *Jelisc Davası’nda*²²¹ soykırım suçunun iki temel unsuru bulunduğunu ifade etmiştir.²²² Yargılama Dairesi, 4. maddenin 2. fıkrasında sayılan eylemlerin soykırım suçunun maddi unsurunu teşkil ettiğini, soykırım suçunun manevi unsurunun ise ulusal, ırksal, etnik ya da dinsel bir grubu, tamamen ya da kısmen yok etme kastı olduğunu belirtmiştir.²²³ Yine, Yargılama

²¹⁷ ibid Article 3.

²¹⁸ Statute of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991 (International Tribunal for the Former Yugoslavia) adopted 25 May 1993 Article 4 <<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/statute-international-tribunaprosecution-persons-responsible>>, Erişim Tarihi 1 April 2023.

²¹⁹ ibid Article 4/2.

²²⁰ ibid Article 4/3.

²²¹ Prosecutor v. Goran Jelisc, Judgment (14 December 1999) <<https://www.icty.org/en/case/jelisc>> Erişim Tarihi 1 April 2023.

²²² ibid para. 62; Gökçen Alpkaya, *Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi* (Turhan Kitabevi 2002) 125.

²²³ ibid para. 62; ibid 125. Soykırım suçunun maddi ve manevi unsurları hakkındaki tartışmalar için ayrıca bkz. William A. Schabas, *Genocide In International Law* (2nd edn, Cambridge University Press 2009) 172-304; Roger O’Keefe, *International Criminal Law* (Oxford University Press 2015) 145-154.

Dairesi'ne göre, soykırım suçuna özelliğini veren ve soykırım suçunu diğer uluslararası suçlardan ayıran temel niteliğin manevi unsur olduğunu ifade etmiştir.²²⁴

Bu noktada, karşımıza çıkan özel kastın iki temel özelliği söz konusudur: Öncelikle, mağdurların belirli bir grubun üyesi olması gerekmektedir, bir başka anlatımla, fail eylemleri gerçekleştireceği mağdurları, yok etmek istediği bir grubun üyesi oldukları için seçecektir.²²⁵ Daire, bu yargılamada, sanığın gerçekleştirdiği eylemlerin beraberinde, açıklama ve hareketlerinin de bahsi geçen ayrımcı kastı kanıtladığı kanısına varmıştır.²²⁶ Yargılama Dairesi'ne göre, soykırım suçunun oluşabilmesi için gereken kastın ikinci ögesi, failin bu suçları, hedeflediği grubu yok etme doğrultusunda daha geniş bir planın parçası olarak işlemesi, bir başka ifadeyle, bir gruba karşı kasıtlı bir saldırının bulunması ve sanığın da bu saldırıya katılma kastının bulunmasıdır.²²⁷

Ek olarak, Yargılama Dairesi, somut olaydaki suçun soykırım suçu olarak nitelendirilebilmesi için mağdur grubun ne oranda yok edilmiş olması gerektiği konusunu incelerken, soykırım kastının iki biçimde dışa vurabileceğini ifade eder: Grubun çok geniş sayıda üyesini toplu bir şekilde yok etme kastının bulunduğu “kitlese soykırım” ve seçilen daha az sayıda kişinin yok edilmesinin amaçlandığı “seçici soykırım”.²²⁸ Bununla beraber, Daire'ye göre, failin yok etme kastı yalnız sınırlı bir coğrafi alana yönelmiş olsa dahi soykırım suçunun gerçekleştirilmesi mümkün olacaktır.²²⁹

Son olarak, Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü'nün 6.maddesi uyarınca: *Bu tüzüğün amaçları bakımından “soykırım”, ulusal, etnik, ırki ya da dini bir grubu kısmen ya da tamamen yok etmek maksadıyla gerçekleştirilen aşağıdaki eylemleri kapsamaktadır: a) grup üyelerini öldürmek; b) grup üyelerine ciddi bedensel ya da zihinsel zarar vermek; c) fiziksel olarak kısmen ya da tamamen yok etmek maksadıyla, grubu ağır yaşam koşullarına maruz bırakmak; d) grup içinde doğumları önlemeye yönelik tedbirler koymak; e) grup içindeki çocukları zorla bir başka yere nakletmek.*²³⁰

²²⁴ ibid para 66.

²²⁵ Alpkaya (n 222) 125.

²²⁶ Sanığın Müslümanları Sırp şarkılarını söylemeye zorlayarak aşağılaması, onları “balija” “Türk” diye isimlendirmesi bu bağlamda göz önünde bulundurulmuş örnekler arasındadır. Bkz. Judgment (n 221) para 73-76; ibid 125.

²²⁷ ibid para 78; ibid 125.

²²⁸ ibid para. 82; ibid 126

²²⁹ ibid para 83; ibid 126.

²³⁰ The Rome Statute of the International Criminal Court (n 160) Article 6.

Açıkça görüleceği üzere, Soykırım Sözleşmesi'nde, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü'nde ve Yargılama Dairesi'nin *Jelisić Kararında* ve son olarak Uluslararası Ceza Mahkemesi Tüzüğü'nde soykırım suçunun oluşabilmesi için gerekli koşulların ve eylemlerin varlığı tespit edilmiştir. Birbirleriyle paralel düzenlemeler içeren bu üç önemli belgedeki soykırım suçuna ilişkin düzenlemeleri Ukrayna- Rusya somut krizine uyguladığımız zaman, soykırım suçunun hem maddi hem de manevi unsurunun somut krizde var olmadığı karşımıza çıkmaktadır. Zira, Donetsk ve/veya Luhansk'ta soykırım suçu işlendiği iddiasını destekleyecek bir kanıt bulunmadığı gibi, Ukrayna iddia edilen soykırım eylemlerinin meydana geldiği iddiasını şiddetle reddetmiştir.²³¹

Sonuç olarak, Rusya'nın insani müdahale amacıyla Ukrayna'ya karşı gerçekleştirdiği eylemler, insani müdahale doktrini kapsamında tartışabilir olsa da insani müdahale doktrini uyarınca kuvvete başvurulması için gereken temel şartlar Rusya- Ukrayna krizi çerçevesinde mevcut olmadığı nedeniyle, bu kapsamda kuvvete başvurulması uluslararası hukuk ilkeleri uyarınca kabul edilebilir nitelikte olmayacaktır.

3.1.4. Rusya'nın yurt dışında bulunan vatandaşlarını koruma kapsamında kuvvete başvurduğu iddiasının hukuka uygunluğunun tespiti

Rusya Devlet Başkanı Putin, Rusya'nın Ukrayna'ya karşı müdahalesinin bir diğer gerekçesi olarak yurt dışında bulunan vatandaşlarını (Rus halkını) korumak amacıyla kuvvete başvurduğunu ileri sürmüştür.²³² Nitekim, konuşmasında, Rusya operasyonunun

²³¹ Green, Henderson and Ruys (n 193) 25. Aynı zamanda, Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği ve ayrıca birden fazla sivil toplum örgütü tarafından bölge ve burada yaşanan olaylar sürekli olarak izlenilip kaydedilmesine karşılık, soykırım suçunun işlendiğine ilişkin olarak bir delile rastlanmamıştır. Bu konudaki çalışmalar için bkz. 'Daily and spot reports from the Special Monitoring Mission to Ukraine', OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine <www.osce.org/ukraine-smm/reports> Erişim Tarihi 9 February 2023; 'Ukraine', OHCHR <www.ohchr.org/en/countries/ukraine> (linking to all news, reports, and activity of the UN Human Rights Monitoring Mission in Ukraine) Erişim Tarihi 9 February 2023; 'Joint NGO Statement on Recent Events in Ukraine' (23 February 2022) <www.nhc.nl/joint-ngo-statement-on-recent-events-in-ukraine/> Erişim Tarihi 9 February 2023.

²³² Address by the President of the Russian Federation' (n 192).

amaçlarından birinin, “Rusya Federasyonu vatandaşları da dahil olmak üzere sivillere karşı işlenen suçların faillerinin yargılanması”²³³ olduğunu savunmuştur.

Bir devletin, yurt dışında bulunan vatandaşlarını koruma amacıyla kuvvete başvurmasının (uluslararası hukuk öğretisi tarafından günümüzde dahi tartışmalı ve bu konuda birden fazla görüş olduğu unutulmamalıdır) kabul edilebilmesi için gerekli şartlar noktasında, üç kümülatif kriter karşımıza çıkar:

- 1- Yurt dışında bulunan vatandaşlar için yakın bir zarar tehdidinin bulunması,
- 2- Buldukları devletin yurt dışında bulunan vatandaşları koruma konusunda başarısız olması veya yetersiz olması, ve
- 3- Müdahil devletin eyleminin vatandaşlarının zarar görmesine karşı koruma amacı ile sınırlı olmasıdır.²³⁴

Bu kapsamda, özellikle de Ukrayna’da Rus uyruklu vatandaşlara karşı, silahlı bir saldırıya eş tutulabilecek ölçekte, insan hakları ihlallerinin meydana geldiğine ilişkin yeterli kanıtın var olup olmadığı hususu oldukça şüphelidir.²³⁵ Dolayısıyla, Ukrayna-Rusya krizi kapsamında bu gerekçeye dayanarak kuvvete başvurulması hukuken geçerli olmayacaktır.

3.2. Uluslararası Adalet Divanı Önündeki Yargılama

3.2.1. Ukrayna’nın iddialarının değerlendirilmesi

Rusya’nın Uluslararası Adalet Divanı nezdindeki sorumluluğu hususunda, 26 Şubat 2022’de Ukrayna, Rusya Federasyonu aleyhine, 1948 tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi’nin (Soykırım Sözleşmesi)²³⁶ yorumlanması,

²³³ ibid.

²³⁴ Green, Henderson and Ruys (n 193) 15.

²³⁵ ibid.

²³⁶ Genocide Convention (n 215).

uygulanması ve yerine getirilmesine ilişkin olarak Divan’a başvuruda bulunmuştur.²³⁷ Ukrayna, Uluslararası Adalet Divanı nezdindeki davada, Rusya’nın iddialarının aksine, Soykırım Sözleşmesi’nin 2. maddesinde tanımlanan fiillerin (soykırım teşkil eden fiillerin) Ukrayna’nın doğusunda bulunan Luhansk ve Donetsk bölgelerinde işlenmediğini; Rusya Federasyonu’nun Donetsk ve Luhansk bölgelerini bağımsız bir devlet olarak ilan etmesinin sebebinin bu bölgelerde soykırım suçu işlendiği iddiasına dayandığını; 24 Şubat 2022’de Rusya Federasyonu tarafından gerçekleştirilen “özel askerî operasyonun” soykırım suçu işlendiği iddiasına dayandığı ve Soykırım Sözleşmesi kapsamında da bu gerekçenin bir temeli olmadığını iddia etmiştir.²³⁸

Ukrayna, Uluslararası Adalet Divanı’nın bu davadaki yargı yetkisini, Mahkeme Statüsü²³⁹ (Statute of the Court) 36. maddesinin 1. fıkrasına ve Soykırım Sözleşmesi’ne dayandırmıştır. Başvuru ile Ukrayna, Uluslararası Adalet Divanı Statüsü’nün 41. maddesine ve Mahkeme İç Tüzüğü’nün²⁴⁰ (Rules of Court) 73, 74 ve 75. maddelerine atıfta bulunarak geçici tedbirlere hükmedilmesi için talepte bulunmuştur.

²³⁷ ICJ Reports, 2022. Ukrayna ve Hollanda Hükümeti’nin, ayrılıkçı bölgeler Donetsk Halk Cumhuriyeti (“DPR”) ve Luhansk Halk Cumhuriyeti (“LPR”) ve Rus ordusu mensupları tarafından Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin ilgili maddelerinin ihlal edildiği iddiası ve 17 Temmuz 2014’te Ukrayna’nın Doğusunda Malezya Havayollarının MH-17 uçağının düşürüldüğü iddiası ile Rusya’ya karşı açtığı da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin verdiği kısmen kabul edilebilirlik kararı için bkz. Case of Ukraine and The Netherlands v Russia App nos. 8019/16, 43800/14 and 28525/20 (ECHR, 30 November 2022)

< <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-222889> > Erişim Tarihi 2 April 2023.

²³⁸ ibid; Genocide Convention (n 215) Article 2. Konunun insancıl hukuk boyutuyla, Ukrayna- Rusya krizi kapsamında, işlenen soykırım suçunun, insanlığa karşı suçların, savaş suçlarının, barışa karşı suçların (saldırı suçunun) değerlendirmesi ve Rusya’nın Uluslararası Ceza Mahkemesi’ndeki sorumluluğu için ayrıca bkz. Sergey Sayapin, ‘Russian Discourse on International Criminal Law’ (2022) 20 (4) Journal of International Criminal Justice < <https://academic.oup.com/jicj/article/20/4/819/6936670?login=true> > Erişim Tarihi 9 February 2023; Lyal S. Sunga, ‘Will Russia’s War Kill the Rule of Law in Ukraine and Europe?: The EU and prosecuting war crimes’ (2022) VerfBlog < <https://verfassungsblog.de/will-russias-war-kill-the-rule-of-law-in-ukraine-and-europe> > Erişim Tarihi 9 February 2023; William A. Schabas, ‘Genocide and Ukraine: Do Word Mean What We Choose them to Mean?’ (2022) 20(4) Journal of International Criminal Justice < <https://academic.oup.com/jicj/article/20/4/843/6782180?login=true> > Erişim Tarihi 9 February 2023; Yarık Kryvoi, ‘Russia’s Invasion of Ukraine and International Law: Questions and Answers’ (British Institute of International and Comparative Law Blog, 17 March 2022) < <https://www.biicl.org/blog/34/russias-invasion-of-ukraine-and-international-law-questions-and-answers?cookieset=1&ts=1675958223> > Erişim Tarihi 9 February 2023; Ashish Kumar Sen, ‘Is Russia Committing Genocide in Ukraine?’ (United States Institute of Peace, 21 September 2022) < <https://www.usip.org/publications/2022/09/russia-committing-genocide-ukraine> > Erişim Tarihi 9 February 2023.

²³⁹ Statute of the International Court of Justice, Article 36/1 < <https://www.icj-cij.org/statute> > Erişim Tarihi 9 February 2023.

3.2.2. Rusya'nın savunmalarının değerlendirilmesi

Uluslararası Adalet Divanı, davayı esastan görme konusunda yargı yetkisinin (*jurisdiction*) olup olmadığı meselesini öncelikli olarak incelemiştir.²⁴¹ Zira, Rusya, ilgili davada, Uluslararası Adalet Divanı'nın yargı yetkisi olmadığını iddia etmiştir. Ukrayna, Uluslararası Adalet Divanı'nın yargı yetkisi olduğu iddiasını gerekçelendirirken Soykırım Sözleşmesi'nin 9. maddesini işaret etmiştir, bu madde uyarınca: “Sözleşmeye taraf Devletler arasında, işbu Sözleşmenin yorumlanması, uygulanması veya yerine getirilmesi ve ayrıca soykırım fiillerinden veya üçüncü maddede belirtilen fiillerin herhangi birinden bir Devletin sorumluluğuna ilişkin olarak çıkan uyuşmazlıklar, uyuşmazlığın taraflarından birinin talebi üzerine, Uluslararası Adalet Divanı önüne götürülür”²⁴². Buna ek olarak, Ukrayna, Rusya'nın Soykırım Sözleşmesi'ni “kafasında yorumladığını”²⁴³ iddia etmiştir.

Rusya, Ukrayna'nın kendisine karşı kullanılan kuvvetin temel gerekçesinin Luhansk ve Donetsk bölgelerinde soykırım suçu işlendiği gerekçesine dayandığı iddialarından ve Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in 24 Şubat 2022'de gerçekleştirdiği konuşmadaki iddialarından farklı olarak, Ukrayna topraklarına karşı gerçekleştirdiği “özel askerî harekâtın” temel gerekçesini Birleşmiş Milletler Şartı madde 51'de ve uluslararası teamül hukukunda düzenlenen meşru savunma hakkının kullanımı olarak açıklamıştır.²⁴⁴ Bir başka ifadeyle, Ukrayna'nın iddialarının aksine, Rusya, gerçekleştirdiği “özel askerî harekâtın” Birleşmiş Milletler Şartı madde 51 ve uluslararası teamül hukukuna dayandığını ve dolayısıyla bu hareketin Soykırım Sözleşmesi'nin kapsamı dışında kaldığını, Soykırım Sözleşmesi'nin gerçekleştirilen “özel askerî harekât” için yasal bir gerekçe olarak nitelendirilemeyeceği savunmasını yapmıştır.²⁴⁵ Ek olarak, Rusya, Devlet

²⁴⁰ Rules of Court, International Court of Justice, Article 73-75 <<https://www.icj-cij.org/rules>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

²⁴¹ ICJ Reports, 2022, paras 25- 27.

²⁴² Genocide Convention (n 215) Article 9.

²⁴³ ICJ Reports 2022, para 31: “Russia has turned the Genocide Convention on its head.”

²⁴⁴ ICJ Reports, 2022, paras 32-33.

²⁴⁵ ibid.

Başkanı Putin'in 24 Şubat 2022'de gerçekleştirdiği konuşmada, Soykırım Sözleşmesi'ne atıfta bulunmadığını ve dolayısıyla bu “özel askerî harekâtın” yasal zeminini Soykırım Sözleşmesi'nin teşkil etmediğini savunmuştur.²⁴⁶ Lakin, Uluslararası Adalet Divanı, bu hususun tespiti noktasındaki değerlendirmelerinde, 2014 yılından bu yana, Rusya Federasyonu tarafından, Rusça konuşan popülasyonun yaşadığı bu bölgelerde, soykırım suçunun işlendiği iddiasıyla, Ukraynalı üst düzey yetkililer aleyhine ceza soruşturması yürütüldüğünü, 21 Şubat 2022 tarihinde Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in Darbaş'taki durum için, “yaklaşık 4 milyon insanın karşı karşıya olduğu korku ve soykırım” ifadelerini kullandığını belirtmiştir.²⁴⁷ Ek olarak, 24 Şubat 2022'de, gerçekleştirilen “özel askerî harekâtın” hedefinin “Sekiz yıldız Kiev rejimi tarafından istismarlara ve soykırımı maruz kalan insanları korumak” ifadeleriyle desteklendiği Uluslararası Adalet Divanı tarafından belirtilmiştir.²⁴⁸ Tüm bu nedenler dolayısıyla, Uluslararası Adalet Divanı, bu dava özelinde yargı yetkisinin bulunduğunu kabul etmiştir.²⁴⁹

Fikrimce, bu noktada tartışılması ve cevaplanması gereken bir başka husus, Rusya'nın Soykırım Sözleşmesi kapsamında Ukrayna'ya karşı “özel askerî harekât” gerçekleştirdiği kabul edilse dahi, Soykırım Sözleşmesi'nde, bir devlete soykırımı engellemek amacıyla başka bir devlete karşı silahlı saldırıda bulunma hakkının düzenlenip düzenlenmediği meselesidir. Bu çerçevede, Soykırım Sözleşmesi'nin “Önleme ve cezalandırma görevi” başlıklı 1. maddesi uyarınca: “*Bu Sözleşme'ye taraf Devletler soykırımın savaş ya da barış durumunda işlenmesine bakılmaksızın, önlemeyi ve cezalandırmayı soykırımı uluslararası suç olarak kabul ederler*”²⁵⁰. Yine, Soykırım Sözleşmesi'nin “Soykırım suçu ile suçlanan kişilerin yargılanması” başlıklı 6. maddesi uyarınca: “*Soykırım yahut*

²⁴⁶ ibid para 37.

²⁴⁷ ibid para 38.

²⁴⁸ ibid para 39.

²⁴⁹ ibid para 48; Marko Milanovic, ‘ICJ Indicates Provisional Measures Against Russia, in a Near Total Win for Ukraine; Russia Expelled from the Council of Europe’ (EJIL: Talk!, 16 March 2022) <<https://www.ejiltalk.org/icj-indicates-provisional-measures-against-russia-in-a-near-total-win-for-ukraine-russia-expelled-from-the-council-of-europe/>> Erişim Tarihi 9 February 2023; Cecily Rose, ‘International Court of Justice Orders Russia to Immediately Suspend Military Operations in Ukraine’ (Leiden Law Blog, 17 March 2022) <<https://www.leidenlawblog.nl/articles/international-court-of-justice-orders-russia-to-immediately-suspend-military-operations-in-ukraine>> Erişim Tarihi 9 February 2023; Quell and Cruvellier (n 192).

²⁵⁰ Genocide Convention (n 215) Article 1.

üçüncü maddede belirtilen fiillerden birini işlediğine dair hakkında suç isnadı mevcut olan kişiler, suçun işlendiği ülkede Devletin yetkili bir mahkemesinde yahut suç isnat edilmiş kişiyi yargılama yetkisini kabul etmiş olan Sözleşmeye taraf Devletler bakımından yargılama yetkisine sahip Uluslararası bir ceza mahkemesi tarafından yargılanır”²⁵¹. Dolayısıyla, açıkça görüleceği üzere, Soykırım Sözleşmesi, bir devlete soykırımı engelleme yükümlülüğü amacıyla başka bir devlete karşı silahlı saldırıda bulunma hakkını düzenlememektedir.

Sonuç olarak, Ukrayna'nın Rusya Federasyonu aleyhine, 1948 tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nin (Soykırım Sözleşmesi) yorumlanması, uygulanması ve yerine getirilmesine ilişkin bir uyuşmazlık kapsamında Uluslararası Adalet Divanı'na başvurusu hukuki olarak yerindedir.

3.2.3. Karar

Uluslararası Adalet Divanı tarafından ikinci olarak incelenen husus, onarılamaz zarar riski/ aciliyet (*risk of irreparable prejudice- urgency*) meselesidir. Mahkeme, ihtiyati tedbir kararına hükmederken, zarar/ aciliyet hususunu değerlendirmiştir. Uluslararası Adalet Divanı, bu konuda ilgili kararında, nihai kararını vermeden önce talep edilen haklara ilişkin onarılamaz bir zarar verilmesine ilişkin “gerçek ve yakın bir risk” olması durumunda ve bir aciliyet halinde yetkisini kullanacağını ifade etmiştir.²⁵²

Mahkeme, Rusya'nın Ukrayna'ya karşı gerçekleştirdiği mevcut eylemlerden etkilenen sivil nüfusun son derece savunmasız kaldığı ve Rusya Federasyonu tarafından yürütülen özel askeri operasyonun çok sayıda sivil insanın ölümü ve yaralanması ile sonuçlandığı gibi ayrıca binaların ve altyapının yıkımı da dahil olmak üzere önemli hasarlara yol açtığı kanaatindedir.²⁵³ Yine, Mahkeme'ye göre, saldırıların devam ediyor oluşu ve bu durumun sivil nüfus için giderek daha zor yaşam koşulları yaratması, pek çok kişinin en temel gıda maddelerine, içme suyuna, elektriğe, temel ihtiyaçlara ve ısınmaya erişiminin

²⁵¹ Genocide Convention (n 215) Article 6.

²⁵² ICJ Reports, 2022, para 66; Milanovic (n 249); Rose (n 249).

²⁵³ ibid para 75.

bulunmaması, çok sayıda insanın son derece güvensiz koşullar altında yaşadıkları şehirlerden kaçmaya çalışması durumun aciliyetini ortaya çıkaran somut örneklerdendir.²⁵⁴

Yukarıda açıklanan sebeplerle, sonuç olarak, Uluslararası Adalet Divanı:

- 1) *Rusya Federasyonu'nun 24 Şubat 2022 tarihinde Ukrayna topraklarında başlattığı askeri operasyonları derhal askıya almasını,*
- 2) *Rusya Federasyonu'nun kendisi tarafından yönlendirilebilecek veya desteklenebilecek herhangi bir askeri veya düzensiz silahlı bir birimin yanı sıra, kontrolüne veya yönlendirmesine tabii olabilecek herhangi bir kuruluş ve kişinin yukarıda (1) numarada atıfta bulunulan askeri operasyonları iletirmek için hiçbir adım atmamasının sağlanması,*
- 3) *Oybirliğiyle, taraflar Mahkeme önündeki uyuşmazlığı ağırlaştırabilecek veya uzatabilecek veya çözümü zorlaştırabilecek herhangi bir eylemden kaçacaktır.²⁵⁵*

Şeklinde kararını vermiştir.

Uluslararası Adalet Divanı'nın ihtiyati tedbir kararı değerlendirildiğinde, fikrimce, Mahkeme'nin, Rusya tarafından gerçekleştirilen “özel askerî operasyon” neticesinde bölgede yaşayan sivillerin hayatını kaybettiği veya yaralandığı; şehirlerdeki binaların, altyapının zarar görmüş olması ve devam etmekte olan eylemler nedeniyle sivillerin yaşamının zorlaşması, sivillerin en temel ihtiyaçlara erişiminin bulunmaması gerekçeleriyle²⁵⁶ Ukrayna'nın talep ettiği dört tedbirden üçüne karar vermesi yerinde olmuştur. Nitekim, somut krizde olduğu gibi, 24 Şubat 2022 tarihinden, Mahkeme'nin nihai kararını vermesine kadar geçecek sürede, Ukrayna tarafından talep edilen haklara ilişkin olarak onarılamayacak bir zarara yönelik “gerçek ve yakın bir risk” söz konusudur. Sonuç olarak, Mahkeme, uluslararası hukuk ve uluslararası insancıl hukuk ilkelerine uygun olarak hareket edilmesi gerekliliğini ve Birleşmiş Milletler Şartı kapsamındaki yükümlülüklerle uyulması gerekliliğini vurgulayarak somut krizde karşımıza çıkan “aciliyet” hali sebebiyle ihtiyati tedbir kararı verme yetkisini kullanmıştır.

²⁵⁴ ibid.

²⁵⁵ ICJ Reports, 2022, para 86.

²⁵⁶ ICJ Reports, 2022, para 75.

4. SONUÇ

Geçmişten günümüze, uluslararası hukuk öğretisi ve Mahkemeler tarafından tartışılmakta olan kuvvete başvurma kavramı, uluslararası hukukun en esas konularından birini teşkil etmektedir. Bu nedenle, çalışmada ilk olarak, uluslararası hukukta kuvvete başvurma kavramının içeriğine, bu kavramın hangi noktada diğer kavramlardan ayrıldığına ve yine bu kavramın kökenine değinilmiştir.

2. Dünya Savaşı sonrasında akdedilen uluslararası barışın ve güvenliğin korunmasını kendine hedef edinen Birleşmiş Milletler Şartı ile kuvvete başvurma evrensel düzeyde yasaklanmıştır. Bununla birlikte, kuvvete başvurma yasağının istisnaları, Birleşmiş Milletler Şartı'nda düzenlenmiştir. Kuvvete başvurma yasağının Birleşmiş Milletler Şartı'nda düzenlenen istisnaları, meşru savunma hakkı ve Birleşmiş Milletler Şartı VII'nci bölümü kapsamında kuvvete başvurma hakkıdır. Birleşmiş Milletler Şartı madde 2/4 çerçevesinde kuvvete başvurma yasağının kapsamı hususunda karşımıza uluslararası ilişkilerde kuvvete başvurma yasağı, kuvvete başvurma ve kuvvete başvurma tehdidinde bulunma kavramı, bir başka devletin toprak bütünlüğü ve siyasal bağımsızlığına karşı ve Birleşmiş Milletler amaçlarına aykırı olarak kuvvete başvurma kavramları çıkmıştır. Bireysel meşru savunma hakkının genel kapsamı ve Birleşmiş Milletler Şartı madde 51'e göre meşru savunma hakkının kullanılabilmesi için bulunması gereken koşullar incelendiğinde, bir devletin Birleşmiş Milletler Şartı madde 51 uyarınca meşru savunma hakkına dayanarak kuvvete başvurabilmesi için ilk koşul silahlı saldırının varlığıdır. Meşru savunma hakkının hukukiliği için gerekli olan silahlı saldırının varlığı koşulunun yanında, Birleşmiş Milletler Şartı'nda yer almasa dahi kökenini uluslararası teamül hukukundan alan gereklilik, aciliyet, orantılılık koşullarının mevcudiyeti gerekmektedir. Yine bu noktada, her ne kadar Birleşmiş Milletler Şartı'nda düzenlenmese dahi, kuvvete başvurma yasağının istisnaları olarak nitelendirilebilecek eylemlerin hukukiliği konusunda, insani müdahale doktrininin ve yurt dışında bulunan vatandaşların korunması için kuvvete başvurma hususları üzerine öğretide fikir birliği bulunmamaktadır.

24 Şubat 2022 tarihinde Rusya Federasyonu tarafından Ukrayna topraklarına karşı gerçekleştirilen kuvvete başvurma eylemlerinin hangi uluslararası hukuk ilkelerini ihlal ettiği oldukça önemli bir husustur. Birleşmiş Milletler Şartı'nda düzenlenen meşru

savunma hakkının kapsamı ve koşulları esas alınarak Ukrayna- Rusya krizinde karşımıza çıkan uluslararası hukuk ihlallerinin değerlendirilmesi noktasında, meşru savunma hakkı, Ukrayna- Rusya krizinde, iki farklı açıdan ele alınmalıdır: Birincisi, Rusya'nın NATO genişlemesi ve Ukrayna'ya karşı kullandığını iddia ettiği bireysel meşru savunma hakkının kullanılmasıdır. Bu bağlamda, Rusya'nın NATO genişlemesi ve Ukrayna'ya karşı kullandığını iddia ettiği meşru savunma hakkının hukuki niteliği önleyici meşru savunma hakkıdır. Önleyici meşru savunma hakkı kapsamında kuvvete başvurabilmek için aranan en temel ve ayırt edici koşul, “yakın ve gerçekleşmesi muhakkak” bir silahlı saldırının varlığı koşuludur. Somut krizde, Ukrayna'ya karşı gerçekleştirilen kuvvete başvurma eylemleri öncesi dönemlerde Rusya'ya karşı NATO tarafından “yakın ve gerçekleşmesi muhakkak” bir silahlı saldırının söz konusu olmadığı karşımıza çıkmıştır. İkinci olarak, Ukrayna'ya karşı gerçekleştirilen kuvvete başvurma eylemlerinin gerekçesi olarak Rusya'nın müşterek meşru savunma hakkını kullandığı iddiasıdır. Ne var ki, Rusya'nın ayrılıkçı iki bölgeyi devlet olarak tanıması, nitelendirmesini müşterek meşru savunma hakkının kullanım koşullarının yerine gelip gelmediği açısından değerlendirildiğinde, iç silahlı çatışma devam ederken ayrılıkçı iki bölgenin yeni bir devlet olarak tanınması ve nitelendirilmesi uluslararası hukukun ihlali anlamına gelecektir. Rusya'nın Ukrayna'ya karşı gerçekleştirdiği kuvvete başvurma eylemlerinin diğer gerekçeleri olarak karşımıza insani müdahale doktrini ve yurt dışında bulunan vatandaşların korunması amacıyla kuvvete başvurma hususları çıkmıştır. Birleşmiş Milletler Şartı dışında kuvvete başvurma yasağının istisnaları olarak kabul edilip edilemeyeceği tartışılan bu hususların, Ukrayna- Rusya krizine uygulanıp uygulanamayacağı noktasında hem insani müdahale doktrini açısından hem de yurt dışında bulunan vatandaşların korunması açısından var olması gereken koşulların somut krizde bulunmadığı ve Rusya'nın bu gerekçelere dayanarak kuvvete başvurduğu iddiasının hukuka uygun olmadığı sonucuna varılmıştır.

Rusya'nın Uluslararası Adalet Divanı nezdindeki sorumluluğunun tespitinde, Ukrayna tarafından Rusya Federasyonu aleyhine, Uluslararası Adalet Divanı'na başvuruda bulunulmuştur. Ukrayna, Uluslararası Adalet Divanı nezdindeki davada, 24 Şubat 2022'de Rusya Federasyonu tarafından gerçekleştirilen “özel askerî operasyonun” soykırım suçu işlendiği iddiasına dayanarak gerçekleştirildiği ve bu hususta da Soykırım Sözleşmesi'nin yorumlanması, uygulanması ve yerine getirilmesine ilişkin olarak bir

uyuşmazlık söz konusu olduğunu iddia etmiştir. Rusya, savunmasında, Uluslararası Adalet Divanı'nın yargı yetkisi olmadığını belirtmiştir. Zira, davada, Rusya, Ukrayna'ya karşı gerçekleştirdiği kuvvete başvurma eylemlerinin hukuki zeminin Birleşmiş Milletler Şartı madde 51'de ve uluslararası teamül hukukunda düzenlenen meşru savunma hakkına dayandığını savunmuştur. Ne var ki, 2014 yılından bu yana Rusya Federasyonu tarafından bölgede “soykırım suçunun işlendiğini” iddia eden söylemler sebebiyle Uluslararası Adalet Divanı, ilgili davada yargı yetkisinin olduğuna karar vermiştir. Bu noktada, belirtilmesi gereken bir diğer husus, Soykırım Sözleşmesi'nde bir devlete soykırımı engellemek amacıyla başka bir devlete karşı silahlı saldırıda bulunma hakkı düzenlenmemiştir. Nitekim, Ukrayna tarafından Rusya Federasyonu aleyhine Soykırım Sözleşmesinin yorumlanması, uygulanması ve yerine getirilmesine ilişkin uyuşmazlık kapsamında Uluslararası Adalet Divanı'na başvurulmasının hukuki olarak yerine olduğu sonucuna varılmıştır. İlgili davanın sonunda, Uluslararası Adalet Divanı tarafından ihtiyati tedbir kararı verilmiştir. İhtiyati tedbir kararı verilmesi hususunda, Uluslararası Adalet Divanı'nın bu konu ile ilgili kararında da belirttiği üzere, nihai karara varılmadan önce, somut krizde, Ukrayna tarafından talep edilen haklar ile ilgili olarak onarılamaz bir zarar verilmesine ilişkin “gerçek ve yakın bir risk” olduğu açıkça görülmektedir. Bu nedenle, fikrimce, Uluslararası Adalet Divanı'nın, onarılamaz zarar riski/ aciliyet hususu değerlendirmesi ve bu değerlendirmenin sonucunda verdiği ihtiyati tedbir kararı yerinde olmuştur.

Sonuç olarak, 24 Şubat 2022 tarihinden, çalışmanın tamamlandığı güne kadar konu ile ilgili ortaya çıkmış tüm tartışma konularına eleştirisel bir bakış açısıyla değinilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, Rusya- Ukrayna krizinden doğan uluslararası hukuk sorunlarını değerlendirmek ve yüzyıllardır süre gelen ve klasik anlamda uluslararası hukuk öğretisinde yer alan kavramları somut bir krize uygulayabilmek yoğun tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Ancak, belirtmek gerekir ki, Rusya'nın Ukrayna'ya karşı gerçekleştirdiği kuvvete başvurma eylemlerinin ortaya çıkardığı uluslararası hukuk ihlalleri halen öğretilerde tartışılmaktadır ve Uluslararası Adalet Divanı önündeki dava görülmektedir. Ne zaman ve ne şekilde biteceği belirsiz olan bu krizde, Rusya'nın Ukrayna'ya karşı gerçekleştirdiği kuvvete başvurma eylemlerinin gerekçesi olarak diğer hangi savunmaları ileri süreceği, uluslararası hukuk öğretisinin ve Divanın bu hususları nasıl değerlendireceği merak edilmektedir. Lakin, bu noktada unutulmaması gerekir ki,

tüm devletlerin iki büyük dünya savaşı sonrasında kurulan düzenin en temel amaçlarından biri olan uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını kendilerine görev edinmeleri ve hem uluslararası hukuk hem de uluslararası teamül hukuku kapsamında karşımıza çıkan, öğretinin ve mahkeme kararlarının yoğun şekilde tartıştığı temel ilkeler ve konular çerçevesinde hareket etmeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

KİTAP & KİTAP BÖLÜMLERİ:

Akipek İ, *Devletlerarası Hukuk Bakımından Meşru Müdafaa'nın Mahiyeti ve Benzeri Müesseselerle Mukayesesi* (1st edn, Son Havadis Matbaası 1955).

Aksar Y, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II* (3rd edn, Seçkin 2015).

Alpkaya G, *Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi* (Turhan Kitabevi, 2002).

Aral B, *Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı* (Siyasal Kitabevi 1999).

Bakırcıoğlu Ö, *Self- Defence in International and Criminal Law* (1st edn, Routledge 2011).

Başeren, SH, *Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları* (1st edn, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2003).

Bozkurt E, *Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı* (1st edn, Nobel 2003).

Byers M, *War Law: Understanding International Law and Armed Conflict* (Atlantic Books 2005).

Crawford J, *Brownlie's Principles of Public International Law* (9th edn, Oxford University Press 2019).

Değirmenci O and Mavuş A, *Uluslararası Ceza Hukukunda Saldırı Suçu* (1st edn, Seçkin 2016).

Dinstein Y, *War, Aggression and Self Defence* (Cambridge University Press, 6th edn 2017).

Dinstein Y, *War, Aggression and Self- Defence* (2nd edn, Cambridge University Press 1994) 175-76.

Dixon M, *International Law* (7th edn, Oxford University Press 2013).

Elbe JV ‘The Evolution of The Concept of The Just War in International Law’ in Tarcisio Gazzini and Nicholas Tsagourias (eds), *The Use of Force in International Law* (Ashgate 2013).

Gray C, *International Law and the Use of Force* (3rd edn., Oxford University Press 2008).

Harris DJ, *Cases and Materials on International Law* (6th edn, Sweet &Maxwell 2004).
Gündüz A, *Milletlerarası Hukuk* (11th edn, Savaş 2021).

Henderson J, *The Use of Force and International Law* (Cambridge University Press 2018).

Henkin L ‘The Reports of the Death of Article 2(4) Are Greatly Exaggerated’ in Tarcisio Gazzini and Nicholas Tsagourias (eds), *The Use of Force In International Law* (Ashgate 2012).

Karakaş AI, ‘Avrupa Birliği – Türkiye İlişkilerinde İnsan Hakları Sorunsalı’ in Faruk Sönmezoğlu (ed), *Türk Dış Politikasının Analizi* (Der 2004).

Lubell N, *Extraterritorial Use of Force Against Non- State Actors* (1st edn, Oxford University Press 2011).

May L, ‘Just War in Ancient Legal Thought’ in Leila Nadya Sadat (ed), *Seeking Accountability for the Unlawful Use of Force* (Cambridge University Press 2018).

Meray SL, *Devletler Hukukuna Giriş Birinci Cilt* (2nd edn, Ajans- Türk Matbaası 1960).

Meray SL, *Devletler Hukukuna Giriş İkinci Cilt* (3rd edn, Ankara Üniversitesi Basımevi 1965).

Meray SL, *Uluslararası Hukuk ve Örgütler* (1st edn, Ankara Üniversitesi Basımevi 1977).

Meray SL (tr), *Savaş ve Barış Hukuku* (Say 2011).

O’Conne ME, ‘The Prohibition of the use of force’ in Nigel D White and Christian Henderson (eds), *Research Handbook on International Conflict and Security Law* (Edward Elgar 2013).

O’Keefe R, *International Criminal Law* (Oxford University Press 2015).

Orakhelashvili A, *Akehurst's Modern Introduction to International Law* (8th edn, Routledge 2019).

Pazarcı H, *Uluslararası Hukuk* (15th edn, Turhan Kitabevi 2016).

Schabas WA, *Genocide In International Law* (2nd edn, Cambridge University Press 2009).

Schabas WA, 'Nuremberg and Agressive War', Leila Nadya Sadat (ed), *Seeking Accountability for the Unlawful Use of Force* (Cambridge University Press 2018).

Shaw MN, *International Law* (9th edn, Cambridge University Press 2021).

Sevig MR, *Devletler Umumi Hukuku* (2nd edn, Sulhi Garan Matbaası 1958).

ULUSLARARASI ADALET DİVANI KARARLARI & DANIŞMA GÖRÜŞLERİ & STATÜ VE İÇ TÜZÜK

Allegations of Genocide Under the Convention on the Prevention and Punishment of Crime of Genocide (Ukraine v Russian Federation) (Request for the Indication of Provisional Measures: Order) General List No 182 [2022] ICJ 2 <<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/182/182-20220316-ORD-01-00-EN.pdf>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v Russian Federation), 'Document (with annexes) from the Russian Federation setting out its position regarding the alleged "lack of jurisdiction" of the Court in the case', ICJ Rep (7 March 2022) <www.icj-cij.org/public/files/case-related/182/182-20220307-OTH-01-00-EN.pdf> Erişim Tarihi 9 February 2023.

Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of Congo v. Uganda) (Merits) [2005] ICJ Rep 168 <<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/116/116-20051219-JUD-01-00-EN.pdf>> Erişim Tarihi 23 January 2023.

Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States) (Merits) [1986] ICJ Rep 14 <<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf>> Erişim Tarihi 23 January 2023.

Case of Ukraine and The Netherlands v Russia App nos. 8019/16, 43800/14 and 28525/20 (ECHR, 30 November 2022) <<https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-222889>> Erişim Tarihi 2 April 2023.

Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons (Advisory Opinion) 1996 <<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf>> Erişim Tarihi 4 January 2023 [47]-[48].

Legality of Use of Force (Yugoslavia v. Spain) (Request for the Indication of Provisional Measures: Order) General List No 112 [1999] ICJ 761 <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/112/112-19990602-ORD-01-00-EN.pdf>> Erişim Tarihi 8 February 2023.

Prosecutor v. Goran Jelisić, Judgment (14 December 1999) <<https://www.icty.org/en/case/jelisc>> Eriřim Tarihi 1 April 2023.

Rules of Court, International Court of Justice, <<https://www.icj-cij.org/rules>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

Statute of the International Court of Justice, <<https://www.icj-cij.org/statute>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

Statute of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991 (International Tribunal for the Former Yugoslavia) adopted 25 May 1993 <<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/statute-international-tribunaprosecution-persons-responsible>> Erişim Tarihi 1 April 2023.

ANTLAŐMALAR& BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL KURUL KARARLARI& BELGELER:

‘Address by the President of the Russian Federation’, *Office of the President of the Russian Federation* (24 February 2022) <<http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/67843>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

Agreement for the Prosecution and Punishment of the Major War Criminals of the European Axis, and Charter of the International Military Tribunal, London, 8 August 1945 <<https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/nuremberg-tribunal-charter-1945>> Erişim Tarihi 1 February 2023

Briand- Kellogg Pact (adopted 27 August 1928, entered into force 24 July 1929) 94 LNTS 57 <https://avalon.law.yale.edu/20th_century/kbpact.asp> Erişim Tarihi 1 February 2023.

Charter of the United Nations (adopted 26 June 1945, entered into force 24 October 1945) 1 UNTS XVI (UN) <<https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf>> Erişim Tarihi 1 February 2023.

Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (adopted 9 December 1948, entered into force 12 January 1951) 78 UNTS 277 (CPPCG) <https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocitycrimes/Doc.1_Convention%20on%20the%20Prevention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Genocide.pdf> Erişim Tarihi 1 April 2023.

Presidential Decree of the Russian Federation, No 71, ‘About recognition of the Donetsk People’s Republic’ (21 February 2022).

Presidential Decree of the Russian Federation, No 72, ‘About recognition of the Luhansk People’s Republic’ (21 February 2022).

The National Security Strategy of the United States of America (September 2002) <<https://2009-2017.state.gov/documents/organization/63562.pdf>> Erişim Tarihi 7 February 2023.

The Rome Statute of the International Criminal Court (adopted 17 July 1998, entered into force 1 July 2002) <<https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf>> Erişim Tarihi 8 February 2023.

Treaty of Friendship, Cooperation and Mutual Assistance Between the Russian Federation and the Donetsk People’s Republic (signed in Moscow, 21 February 2022) <<http://en.kremlin.ru/events/president/news/67835>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

Treaty of Friendship, Cooperation and Mutual Assistance Between the Russian Federation and the Lugansk People’s Republic (signed in Moscow, 21 February 2022) <<http://en.kremlin.ru/events/president/news/67834>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

The Covenant of the League of Nations (adopted 28 June 1919, entered into force 10 January 1920) <https://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp> Erişim Tarihi 1 February 2023.

UNGA Res 2131 (XX) (21 December 1965).

UNGA Res 2625 (XXV) (24 October 1970).

UNGA Res 3314 (XXIX) (14 December 1974).

UNGA Res ES-11/1, UN Doc A/RES/ES-11/1 (2 March 2022).

MAKALELER:

Bethlehem D, ‘Self- Defence Against an Imminent or Actual Armed Attack by Non State Actors’ (2012) 106 (4) AJIL <<https://icproxy.khas.edu.tr:2511/core/services/aop-cambridgecore/content/view/BC9C62E3157202F50234A452A714A421/S000293000035612a.pdf/self-defense-against-an-imminent-or-actual-armed-attack-by-nonstate-actors.pdf>> Erişim Tarihi 7 February 2023.

Cassese A, ‘Ex Iniuria Ius Oritur: Are We Moving Towards International Legitimation of Forcible Humanitarian Countermeasures in The World Community?’ (1999) 10(1) EJIL <<https://icproxy.khas.edu.tr:3594/eds/detail/detail?vid=1&sid=23e66143-7829-459f87224fd3cef846d6%40redis&bdata=JkF1dGhUeXBIPWlwLHNzbyZsYW5nPXRYJnNpdGU9ZWRzLWxpdmU%3d#AN=edswst.517405&db=edswst>> Erişim Tarihi 6 March 2023.

Chachko E and Linos K, ‘International Law After Ukraine: Introduction to the Symposium’ (2022) 116 American Society of International Law <<https://www.cambridge.org/core/journals/american-journal-of-international-law/article/international-law-after-ukraine-introduction-to-the-symposium/71EF9DF1080B63279D684104BB213791>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

Ereker FA, ‘İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı’ (2004) 1(3) Uluslararası İlişkiler.

Franck TM, ‘What Happens Now– The United Nations after Iraq’ (2003) 97(3) AJIL <https://icproxy.khas.edu.tr:2464/HOL/Page?lname=Franck&public=false&collection=journals&handle=hein.journals/ajil97&men_hide=false&men_tab=toc&kind=&page=607> Erişim Tarihi 23 January 2023.

Franck TM, ‘Who Killed Article 2(4) or: Changing Norms Governing the Use of Force by States’ (1970) 64 (4) AJIL <https://icproxy.khas.edu.tr:2464/HOL/Page?lname=Franck&public=false&collection=journals&handle=hein.journals/ajil64&men_hide=false&men_tab=toc&kind=&page=809> Erişim Tarihi 23 January 2023.

Ginsburg T, 'Article 2(4) and Authoritarian International Law' (2022) 116 American Journal of International Law <<https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridgecore/content/view/E3D34E6E4F0E769A66D4BCC09A441A50/S2398772322000198a.pdf/article-24-and-authoritarian-international-law.pdf>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

Gray C, 'The US National Security Strategy and the the New "Bush Doctrine" on Preemptive Self- defence (2002) 1 Chinese Journal of International Law <<https://icproxy.khas.edu.tr:3733/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=6b02c667-682d-4990-a32c-0264a4aac34a%40redis>> Erişim Tarihi 7 February 2023.

Green JA, Henderson C and Ruys T 'Russia's attack on Ukraine and the jus ad bellum' (2022) 9(1) Journal on the Use of Force and International Law <<https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/20531702.2022.2056803?needAccess=true&role=button>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

Greig DW, 'Self- Defence and the Security Council: What Does Article 51 Require' (1991)40(2) ICLQ <https://icproxy.khas.edu.tr:2464/HOL/Page?lname=Greig&public=false&collection=journals&handle=hein.journals/incolq40&men_hide=false&men_tab=toc&kind=&page=366> Erişim Tarihi 7 February 2023.

Hongsheng S, 'The Evolution of Law of War' (2006) 1(2) Chinese Journal of International Politics <<https://icproxy.khas.edu.tr:3733/eds/detail/detail?vid=2&sid=29f09717-ed25-46f5-a732b127bda1f5c0%40redis&bdata=JkF1dGhUeXB1PWlwLHNzbyZsYW5nPXRYJnNpdGU9ZWRzLWxpdmU%3d#AN=edselc.2-52.0-58149491711&db=edselc>> Erişim Tarihi 1 February 2023.

Karakaş AI, 'Küreselleşmenin Hukuki Boyutu: İnsanlığa Karşı Suçlar ve Uluslararası Hukuk' (2000) 1(2) Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi 176-185.

Keskin F, 'İnsancıl Müdahale: 1999 Kosova ve 2003 Irak Sonrası Durum' (2006-2007) 3(12) Uluslararası İlişkiler.

Kumar R, 'Iraq War 2003 and the Issue of Pre-emptive and Preventive Self-defence: Implications for the United Nations (2014) 70 (2) India Quarterly <<https://icproxy.khas.edu.tr:2176/doi/pdf/10.1177/0974928414524649>> Erişim Tarihi 7 February 2023.

Kuźniak B and Zeman I, 'World Responsibility to Act in Russia's War Against Ukraine' (2022) 51(4) Polish Political Science Yearbook

<<https://czasopisma.marszalek.com.pl/10-15804/psy/1134-psy-vol-51/psy-514/9526-psy202247>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

Nowrot K and Schabacker EW, 'The Use of Force to Restore Democracy: International Legal Implications of the ECOWAS Intervention in Sierre Leone' (1998) 14(2) American University of International Law Review <<https://icproxy.khas.edu.tr:2464/HOL/Page?handle=hein.journals/amuilr14&id=335&collection=journals&index=>> Erişim Tarihi 30 March 2023.

Nussbaum A, 'Just War- A Legal Concept?' (1943) 42(3) Michigan Law Review <<https://repository.law.umich.edu>> Erişim Tarihi 1 February 2023.

Rishikof H, 'When Naked Came the Doctrine of Self- Defence: What is the Proper Role of the International Court of Justice in Use of Force Cases' (2004) 29 (2) YJIL <https://icproxy.khas.edu.tr:2464/HOL/Page?lname=Rishikof&public=false&collection=journals&handle=hein.journals/yjil29&men_hide=false&men_tab=toc&kind=&page=331> Erişim Tarihi 28 January 2023.

Rostow N, 'International Law and the Use of Force: A Plea for Realism' (2009) 34(2) YJIL <https://icproxy.khas.edu.tr:2464/HOL/Page?lname=Rostow&public=false&collection=journals&handle=hein.journals/yjil34&men_hide=false&men_tab=toc&kind=&page=549> Erişim Tarihi 23 January 2023.

Rytter JE, 'Humanitarian Intervention without the Security Council: From San Francisco to Kosovo – and Beyond' (2001) 70 (1-2) Nordic Journal of International Law <<https://icproxy.khas.edu.tr:3594/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=a1e17a56-76d5-4a50-ab96-97a1d8498d84%40redis>> Erişim Tarihi 8 February 2023.

Sadurska R, 'Threats of Force' (1988) 82(2) American Journal of International Law <https://icproxy.khas.edu.tr:2464/HOL/Page?lname=Sadurska&public=false&collection=journals&handle=hein.journals/ajil82&men_hide=false&men_tab=toc&kind=&page=239> Erişim Tarihi 23 January 2023.

Sayapin S, 'Russian Discourse on International Criminal Law' (2022) 20 (4) Journal of International Criminal Justice <<https://academic.oup.com/jicj/article/20/4/819/6936670?login=true> > Erişim Tarihi 9 February 2023.

Schabas WA, 'Genocide and Ukraine: Do Word Mean What We Choose them to Mean?' (2022) 20(4) Journal of International Criminal Justice <<https://academic.oup.com/jicj/article/20/4/843/6782180?login=true>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

Simma B, 'NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects' (1999) 10 (1) EJIL <<https://icproxy.khas.edu.tr:3733/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=2&sid=cbcae9f7-b1d6-403f-8e52-a1c5feabc363%40redis> > Erişim Tarihi 8 February 2023.

Toluner S, 'Nikaragua'ya Karşı Askeri ve Benzeri Faaliyetler Davasındaki Yargı ve Meşru Müdafaa Hakkı' in Sevin Toluner (ed), *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları* (Beta 2000).

Uzun E, 'Haklı Savaş Düşüncesinin Batılı Kökleri: İlk Çağlardan Yirminci Yüzyıla Jus ad Bellum Kavramı' (2010) 6 (21) Uluslararası Hukuk ve Politika.

Zedalls RJ, 'Protection of Nationals Abroad: Is Consent the Basis of Legal Obligation' (1990) 25(2)

TJIL <https://icproxy.khas.edu.tr:2464/HOL/Page?lname=Zedalis&public=false&collection=journals&handle=hein.journals/tilj25&men_hide=false&men_tab=toc&kind=&page=209> Erişim Tarihi 8 February 2023.

BLOG YAZILARI:

Gavendova M, 'Is the Russian invasion of Ukraine justifiable from the view of public international law?' (Czech Centre for Human Rights and Democracy, 19 April 2022) <<https://www.humanrightscentre.org/blog/russian-invasion-ukraine-justifiable-view-public-international-law>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

Howard LM, 'A Look at the Laws of War and How Russia is Violating Them' (United States Institute of Peace Blog, 29 September 2023) <<https://www.usip.org/publications/2022/09/look-laws-war-and-how-russia-violating-them>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

Ingrid B, 'International Law and the Russian Invasion of Ukraine' (Law Fare, 25 February 2022) <<https://www.lawfareblog.com/international-law-and-russian-invasion-ukraine>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

Janik R, 'Putin's War against Ukraine: Mocking International Law' (EJIL: Talk! Blog of the European Journal of International Law, 28 February 2022) <<https://www.ejiltalk.org/putins-war-against-ukraine-mocking-international-law/>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

Kryvoi Y, 'Russia's Invasion of Ukraine and International Law: Questions and Answers' (British Institute of International and Comparative Law Blog, 17 March 2022) <<https://www.biiicl.org/blog/34/russias-invasion-of-ukraine-and-international-law-questions-and-answers?cookiesset=1&ts=1675958223> > Erişim Tarihi 9 February 2023.

Langford M and Ulfstein G, 'Russia Has Violated the Fundamental Rules of International Law. What Are the Consequences?' (Prio Blogs, 2 March 2022) <<https://blogs.prio.org/2022/03/russia-has-violated-the-fundamental-rules-of-international-law-what-are-the-consequences/>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

Malik A, 'The Russian Invasion of Ukraine and International Law' (Research Society of International Law Blog, 28 March 2022) <<https://rsilpak.org/2022/the-russian-invasion-of-ukraine-and-international-law/>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

Mälksoo's L, 'Ukraine Symposium- Illegality of Russia's Annexations in Ukraine' (Lieber Institute West Point, 3 October 2022) <<https://lieber.westpoint.edu/illegality-russias-annexation-ukraine/>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

Milanovic M, 'ICJ Indicates Provisional Measures Against Russia, in a Near Total Win for Ukraine; Russia Expelled from the Council of Europe' (EJIL: Talk! Blog of the European Journal of International Law, 16 March 2022) <<https://www.ejiltalk.org/icj-indicates-provisional-measures-against-russia-in-a-near-total-win-for-ukraine-russia-expelled-from-the-council-of-europe/>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

Milanovic M, 'Russia's Submission to the ICJ in the Genocide Case; Russia's Withdrawal from the Council of Europe' (EJIL Talk: Blog of the European Journal of International Law, 11 March 2022) <<https://www.ejiltalk.org/russias-submission-to-the-icj-in-the-genocide-case-russias-withdrawal-from-the-council-of-europe/>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

Milanovic M, 'What is Russia's Legal Justification for Using Force against Ukraine?' (EJIL: Talk! Blog of the European Journal of International Law, 24 February 2022) <<https://www.ejiltalk.org/what-is-russias-legal-justification-for-using-force-against-ukraine/>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

Quell M and Cruvellier T, 'The International Court of Justice Orders Russia To Stop Its Invasion of Ukraine' (Justice Info, 17 March 2022) <<https://www.justiceinfo.net/en/88936-international-court-of-justice-orders-russia-stop-invasion-ukraine.html>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

Rose C, 'International Court of Justice Orders Russia to Immediately Suspend Military Operations in Ukraine' (Leiden Law Blog, 17 March 2022) <<https://www.leidenlawblog.nl/articles/international-court-of-justice-orders-russia-to-immediately-suspend-military-operations-in-ukraine>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

Sergey Sayapin, 'Thou Shalt Not Distort the Language of International Law' (Opinio Juris, 7 March 2022) <<http://opiniojuris.org/2022/03/07/thou-shalt-not-distort-the-language-of-international-law/>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

Schmitt MN, 'Russia's Special Military Operation' And The (Claimed) Right of Self-Defence' (Lieber Institute West Point, 28 February 2022) <<https://lieber.westpoint.edu/russia-special-military-operation-claimed-right-self-defense/>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

Schmitt MN, 'Year Ahead- Does International Law Still Matter in Ukraine?' (Lieber Institute West Point, 3 January 2023) <<https://lieber.westpoint.edu/does-international-law-still-matter-in-ukraine/>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

Sen AK, 'Is Russia Committing Genocide in Ukraine?' (United States Institute of Peace, 21 September 2022) <<https://www.usip.org/publications/2022/09/russia-committing-genocide-ukraine>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

Sunga LS, 'Will Russia's War Kill the Rule of Law in Ukraine and Europe?: The EU and prosecuting war crimes' (2022) VerfBlog <<https://verfassungsblog.de/will-russias-war-kill-the-rule-of-law-in-ukraine-and-europe/>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

HABERLER:

'Daily and spot reports from the Special Monitoring Mission to Ukraine', OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine <www.osce.org/ukraine-smm/reports> Erişim Tarihi 9 February 2023.

'Ukraine', OHCHR <www.ohchr.org/en/countries/ukraine> Erişim Tarihi 9 February 2023.

'Joint NGO Statement on Recent Events in Ukraine' (23 February 2022) <www.nhc.nl/joint-ngo-statement-on-recent-events-in-ukraine/> Erişim Tarihi 9 February 2023.

'Russia invades Ukraine' 24 February 2022 <<https://www.economist.com/europe/2022/02/24/russia-invades-ukraine>> Erişim Tarihi 9 February 2023.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Berfin Deniz Çabuk

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Yüksek Lisans Öğrenimi : Kadir Has Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Kamu Hukuku Tezli Yüksek Lisans Programı

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar ve Tarihleri: Arçelik Global Anonim Şirketi
(01.07.2022- 01.11.2022)